

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ»

Οι Οικονομικές Κυρώσεις:
Η περίπτωση Ευρωπαϊκής Ένωσης – Ρωσίας υπό το
πρίσμα της Ουκρανικής κρίσης.

Επιβλέπων: Ευστάθιος Φακιολάς
Φοιτητής: Αθανάσιος Κάιας (sakiskaias18@gmail.com)

Κόρινθος, Ιούνιος 2015

UNIVERSITY OF PELOPONNESE

FACULTY OF SOCIAL AND POLITICAL RELATIONS DEPARTMENT OF POLITICAL STUDIES AND INTERNATIONAL RELATIONS

MASTER PROGRAM IN “INTERNATIONAL RELATIONS AND POLICIES”

The Economic Sanctions: The case of European Union and Russia in light of the Ukrainian crisis.

Supervisor: Efstathios Fakiolas

Student: Athanasios Kaias (sakiskaias18@gmail.com)

Corinth, June 2015

Ευχαριστίες,

θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στους καθηγητές του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, για τις γνώσεις που αποκόμισα κατά τη διάρκεια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος.

Επίσης θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη στην οικογένειά μου για τη στήριξη και τη συμπαράσταση και να τους πω ένα μεγάλο ευχαριστώ για την τεράστια κατανόηση που επέδειξαν, ιδιαίτερα ο μικρός Παναγιώτης.

Οι Οικονομικές Κυρώσεις.

Η περίπτωση Ευρωπαϊκής Ένωσης - Ρωσίας υπό το πρίσμα της Ουκρανικής κρίσης.

Σημαντικοί όροι:

Κράτος- δρων, κράτος- στόχος, στοχευμένες «έξυπνες» κυρώσεις, γενικευμένες κυρώσεις, αποτελεσματικότητα, Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, αντικυρώσεις.

Περίληψη

Κύρια ενασχόληση της παρούσας μελέτης είναι οι οικονομικές κυρώσεις που επιβλήθηκαν λόγω της Ουκρανικής κρίσης. Η εργασία, εξετάζοντας και αναλύοντας το θεωρητικό πλαίσιο γύρω από το «εργαλείο» των οικονομικών κυρώσεων που εφαρμόστηκε από την ΕΕ εις βάρος της Ρωσίας, παρουσιάζει τον τρόπο χρήσης του και την εφαρμογή του από το κράτος δρων (ΕΕ) αλλά και τις ενέργειες που έχει προβεί το κράτος- στόχος (Ρωσία). Η μελέτη των σχέσεων ΕΕ- Ουκρανίας αλλά και Ρωσίας- Ουκρανίας αναδεικνύει τα αίτια των πολιτικών που ακολουθούνται μέχρι και σήμερα. Επίσης διερευνάται γιατί οι οικονομικές κυρώσεις προτιμώνται ως εργαλείο εξωτερικής πολιτικής σε σχέση με τη στρατιωτική παρέμβαση και τέλος γίνεται μία προσπάθεια για παρουσίαση των μελλοντικών εκτιμήσεων για την εφαρμογή των κυρώσεων, αλλά και των σχέσεων ΕΕ- Ρωσίας.

The Economic Sanctions.

The case of European Union and Russian in light of the Ukrainian crisis.

Keywords:

State- actor, state- target, targeted "smart" sanctions, comprehensive sanctions, effectiveness, European Neighborhood Policy, countermeasures.

Abstract

The main preoccupation of this study is the imposed economic sanctions due to the Ukrainian crisis. The paper, by examining and analyzing the theoretical framework around the "tool" of economic sanctions imposed by the EU against Russia, demonstrates the usage and the implementation of the sanctions by the State actor (EU) but also the actions taken by the target State (Russia). The study of EU-Ukraine and Russia-Ukraine relations highlights the causes of policies followed until now. Also it is investigated why economic sanctions as a foreign policy tool is preferred over military intervention and finally there is made a bid for a presentation of future considerations for the implementation of sanctions, and also a bid for an approach about the EU-Russia relations.

Περιεχόμενα

Σημαντικοί όροι:	4
Περίληψη	4
Keywords:	5
Abstract	5
Περιεχόμενα.....	6
Ευρετήριο Γραφικών	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Εισαγωγή	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Έννοια και χαρακτηριστικά των κυρώσεων.....	9
2.1. Εννοιολογικές προσεγγίσεις	9
2.2. Γενικευμένες ή στοχευμένες «έξυπνες» κυρώσεις;	14
2.3. Η αποτελεσματικότητα των κυρώσεων	16
2.4. Επίλογος.....	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως δρών	19
3.1. Ευρωπαϊκή ερμηνεία των κυρώσεων.....	19
3.2. Οι κυρώσεις ενάντια στη Ρωσία	22
3.3 Μειονεκτήματα των κυρώσεων της ΕΕ.....	24
3.4. Σχέσεις Ευρωπαϊκής Ένωσης - Ουκρανίας	25
3.5. Επίλογος.....	29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η Ρωσία ως κράτος- στόχος	30
4.1. Σύνομη αναδρομή	30
4.2. Σχέσεις Ουκρανίας- Ρωσίας.....	32
4.3. Ανάλυση του κράτους- στόχου με βάση τη θεωρία των κυρώσεων.....	34
4.4. Αντίμετρα- Αντικυρώσεις.....	39
4.5. Εναλλακτικές επιλογές	39
4.6. Επίπτωση των κυρώσεων.....	41
4.7. Συμπεράσματα	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Αντιπαράθεση στρατιωτικής επέμβασης με οικονομικές κυρώσεις	46
5.1. Επιχειρηματολογία.....	47
5.2. Συμπεράσματα	51
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Εκτιμήσεις για το μέλλον- Επίλογος	52
6.1. Η κατάσταση σήμερα.....	53

6.2. Μελλοντικές Εκτιμήσεις.....	55
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	59
ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ	59
ΛΙΣΤΑ ΡΩΣΙΚΩΝ «ΣΤΟΧΩΝ» (ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ ΚΑΙ ΕΤΑΙΡΙΩΝ) ΤΩΝ ΚΥΡΩΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΕ	61
ΚΥΡΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΥΚΡΑΝΙΑ	63
ΑΡΝΗΤΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΜΕΣΑ.....	69
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	70
Ελληνική.....	70
Ξενόγλωσση.....	71
Διαδικτυακοί Τόποι / Ιστοσελίδες	74

Ευρετήριο Γραφικών

Χάρτης 2.1 Χάρτης χωρών (με κόκκινο χρώμα) που επέβαλαν κυρώσεις στη Ρωσία.....	11
Πίνακας 2.1 Συχνότητα διάρκειας οικονομικών κυρώσεων που επιβλήθηκαν τα έτη 1945-2005.....	13
Πίνακας 2.2. Συχνότητα οικονομικών κυρώσεων ανά έτος.	14
Εικόνα 3.1 Κυρώσεις της ΕΕ την περίοδο 1980-2003	20
Πίνακας 3.1 Οικονομική βοήθεια προς την Ουκρανία.....	28
Χάρτης 4.1. Χάρτης κατάστασης στην Ουκρανία.....	32
Γράφημα 4.1. Εμπορικές Εξαγωγές Ρωσίας 2009-2015 (Μετρήσεις του ΔΝΤ).....	36
Εικόνα 4.1. Εμπορικές και οικονομικές σχέσεις Ρωσίας με την ΕΕ.	37
Γράφημα 4.2. Χώρες με τα μεγαλύτερα αποθέματα φυσικού αερίου.	37
Πίνακας 4.1. Διακύμανση Ρουβλίου.....	41
Γράφημα 4.3. Χρονική μεταβολή ΑΕΠ.....	42
Γράφημα 4.4. Αποδοχή των πολιτικών του Προέδρου Πούτιν από τους πολίτες στο 2014	43
Γράφημα 4.5. Άποψη Ρώσων πολιτών σχετικά με την εφαρμογή των κυρώσεων.....	44
Γράφημα 5.1. Έρευνα για την επιλογή επέμβασης στην Ουκρανία.....	49
Γράφημα 5.2. Έρευνα για την επιλογή επέμβασης στη Συρία	49
Χάρτης 6.1. Εξάρτηση Ευρωπαϊκών κρατών μελών από το Ρωσικό φυσικό αέριο.....	54

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Εισαγωγή

Στην όλο και πιο αλληλεξαρτώμενη παγκόσμια οικονομία, οι οικονομικές κυρώσεις έχουν γίνει ένα δημοφιλές εργαλείο της πολιτικής. Το 1919, Woodrow Wilson πίστευε ότι η οικονομική, ειρηνική, σιωπηλή θεραπεία των οικονομικών κυρώσεων θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί από την κοινωνία των Εθνών, για την αστυνόμευση της διεθνούς κοινότητας (Hubfauer κ.α, 1990:9). Πλέον φτάσαμε σ' αυτό το σημείο και όπως αναφέρει ο Παπαστάμκος (1990:24) οι κυρώσεις εμφανίζονται ως αναγκαίος όρος για την τήρηση της διεθνούς έννομης τάξης και ως μέσο πίεσης στην υπηρεσία της εξωτερικής πολιτικής.

Ως Ευρωπαίοι πολίτες δε γίνεται να μην μας κεντρίζουν το ενδιαφέρον τα τεκταινόμενα στην Ευρωπαϊκή γειτονιά μας. Τα γεγονότα του τελευταίου έτους στην Ουκρανική επικράτεια ανάγκασαν πολλές φορές τους Ευρωπαϊκούς θεσμούς να εφαρμόσουν ένα κομμάτι της Ευρωπαϊκής νομοθεσίας που περικλείει την επιβολή των κυρώσεων. Αυτό το γεγονός των κυρώσεων ήταν που με παρακίνησε να ασχοληθώ με αυτή την εργασία και κυρίως η άγνοια στα παρακάτω κεντρικά της εργασίας ερωτήματα. Ποια είναι η λειτουργία των κυρώσεων; Ποιος ο ρόλος της ΕΕ, αλλά και αυτός της Ρωσίας στις πρόσφατα εφαρμοζόμενες κυρώσεις; Γιατί επιλέχθηκαν οι οικονομικές κυρώσεις και όχι η στρατιωτική παρέμβαση; και τέλος ποιες είναι οι μελλοντικές εκτιμήσεις γύρω από την κρίση και τις επιβαλλόμενες κυρώσεις;

Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για την συγγραφή είναι η συλλογή, μελέτη, αξιολόγηση και επιλογή στοιχείων από δευτερογενείς πηγές, όπως βιβλία έντυπης και ηλεκτρονικής μορφής και άρθρα σε έντυπη και ηλεκτρονική μορφή επίσης. Η μελέτη αυτή μπορεί να κατηγοριοποιηθεί ως μία περιγραφική έρευνα με μικρό ποσοστό διερεύνησης¹ (Τσακίρη:6).

Η δυσκολία σε αυτή την έρευνα εντοπίζεται στις πολλές συγκρουόμενες απόψεις που υφίστανται γύρω από το πνεύμα των επιβαλλόμενων κυρώσεων. Μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας ασχολείται με ανάλυση των περιπτώσεων (case studies) που επιβλήθηκαν

¹ Οι περιγραφικές έρευνες έχουν ως σκοπό τον προσδιορισμό και την εκτίμηση των χαρακτηριστικών μιας δεδομένης κατάστασης. Για την επιτυχία των ερευνών αυτών απαιτείται:

- προσοχή για τυχόν μεροληψία.
- να είναι περισσότερο οργανωμένες, προδιαγραμμένες και σχεδιασμένες.

Οι διερευνητικές έρευνες αποβλέπουν στη διατύπωση ενός προβλήματος με σκοπό την εξέταση ή διατύπωση υποθέσεων, την ιεράρχηση προτεραιοτήτων και την ανάλυση αποκαλυπτικών καταστάσεων.

Οι διερευνητικές έρευνες έχουν σαν κύριο σκοπό την ανακάλυψη και την καινοτομία, γι' αυτό και βασικό χαρακτηριστικό τους αποτελεί η ευελιξία. Σημαντική συμβολή για την επιτυχία των ερευνών αυτών θεωρείται:

- η εμπειρία και
- η συμμετοχή εμπειρογνομώνων (Τσακίρη:6).

κυρώσεις στο παρελθόν και προσπαθεί να δώσει απαντήσεις στο κύριο ερώτημα αν είναι οι κυρώσεις αποτελεσματικές ή όχι, με τις αντιπαραθέσεις και τις προσεγγίσεις να ποικίλουν. Χαρακτηριστικό είναι ότι σε όλη τη βιβλιογραφία που ερευνήθηκε, δεν υπάρχει σύμφωνη ανάλυση για την αξιολόγηση των επιβαλλόμενων κυρώσεων στη Ρωσία, όπως επίσης και οι εκτιμήσεις, οι οποίες καταλαμβάνουν μεγάλο μέρος σε αυτές τις μελέτες, ποικίλουν.

Ως δομή, η εργασία αυτή περιλαμβάνει το Κεφάλαιο 2, στο οποίο παρουσιάζεται η θεωρία των κυρώσεων. Γίνεται μία παρουσίαση της βιβλιογραφίας γύρω από τα χαρακτηριστικά και τις έννοιες των κυρώσεων και προσδιορίζεται η άποψη μου για τις έννοιες των στοχευμένων και των γενικευμένων κυρώσεων, αλλά και για το σημείο αντιπαράθεσης των μελετητών, την αποτελεσματικότητα των κυρώσεων. Στο Κεφάλαιο 3 παρουσιάζεται η λογική της ΕΕ γύρω από τις κυρώσεις και παρατίθενται, παράλληλα με κάποια θεωρητικά στοιχεία, οι ενέργειες στις οποίες προέβη η ΕΕ ως κράτος δρών, αλλά και στοιχεία που αφορούν τις σχέσεις ΕΕ και Ουκρανίας και δικαιολογούν την εμπλοκή της ΕΕ στην αντιμετώπιση της Ουκρανικής κρίσης. Στο 4^ο Κεφάλαιο προσεγγίζεται η Ρωσική εμπλοκή στην Ουκρανική κρίση μέσω κάποιων ιστορικών στοιχείων και ο ρόλος της Ρωσίας ως κράτος- στόχος στις επιβαλλόμενες κυρώσεις. Το Κεφάλαιο 5 αποτελεί την απάντηση του διλήμματος κυρώσεις ή στρατιωτική εμπλοκή. Στο κλείσιμο της αυτή η μελέτη συνοψίζει τα ευρήματα και παρουσιάζονται οι μελλοντικές εκτιμήσεις για τις σχέσεις ΕΕ και Ρωσίας.

Κλείνοντας το εισαγωγικό Κεφάλαιο, πρέπει να αναφέρω πως ως περιορισμός της εργασίας μπορεί να θεωρηθεί η προσπάθεια να χωρέσουν πολλά στοιχεία σε λίγες σελίδες και η προσπάθεια να αναλυθεί μία περίπτωση η οποία βρίσκεται σε εξέλιξη με συνεχείς αναθεωρήσεις των πολιτικών που εφαρμόζονται. Από την άλλη έχω την πεποίθηση ότι θα αποτελέσει ένα καλό σημείο αναφοράς για κάποια μελλοντική εργασία που θα αφορά το υπόψη θέμα συγκεντρωτικά η αποσπασματικά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Έννοια και χαρακτηριστικά των κυρώσεων

2.1. Εννοιολογικές προσεγγίσεις

Οι οικονομικές κυρώσεις χρησιμοποιούνται εδώ και πολύ καιρό στις διεθνείς σχέσεις. Η πιο γνωστή πρόωμη χρήση των οικονομικών κυρώσεων συνέβη το 432 π.χ. όταν ο

Περικλής εξέδωσε το Μεγαρικό ψήφισμα περιορίζοντας την είσοδο των προϊόντων των Μεγάρων στην Αθηναϊκή αγορά. Η διαδοχική άρνηση να αρθεί το αθηναϊκό μπουκοτάζ στα Μέγαρα βοήθησε στο έναυσμα του Πελοποννησιακού πολέμου² (Βλάχος, 2012).

Εν αρχή, για την κατανόηση της χρήσης των οικονομικών κυρώσεων πρέπει να δούμε από πού πηγάζουν. Ο E. H. Carr υποστήριξε όπως και ο Karl Marx, ότι η οικονομική δραστηριότητα μπορεί να αποτελέσει μέρος της εξωτερικής πολιτικής, καθώς υφίσταται μία διαρκώς αυξανόμενη σπουδαιότητα στο ρόλο που παίζουν και στην επιρροή που ασκούν οι οικονομικές δυνάμεις στην εξωτερική πολιτική και γενικότερα στην πολιτική (Τσαρδανίδης, 2008: 3-4). Όπως γράφει επίσης ο Τσαρδανίδης (2008: 3-16), η οικονομική διπλωματία χρησιμοποιείται αρκετά συχνά με μια έννοια η οποία αναφέρεται στην άσκηση της εξωτερικής πολιτικής με τη χρησιμοποίηση οικονομικών μέσων. Η οικονομική διπλωματία αναλύεται σε δύο διαστάσεις: Πρώτον ως μέσο και δεύτερον ως διαδικασία. Ως μέσο άσκησης της εξωτερικής πολιτικής χρησιμοποιείται για να αποτρέψει ενέργειες ορισμένων κρατών που μπορεί να έχουν αρνητικά αποτελέσματα στην εξωτερική πολιτική ενός κράτους, συμπληρώνοντας ή λειτουργώντας μεμονωμένα ή παράλληλα με στρατιωτικά ή πολιτικά μέσα. Αυτά τα μέσα της οικονομικής διπλωματίας διαχωρίζονται ανάλογα με το σκοπό σε αρνητικά³ (οικονομικές κυρώσεις) ή θετικά (παροχή αναπτυξιακής βοήθειας) (Παπαστάμκος, 1990:49), (Wallensteen, 1983:89). Διακρίνουμε λοιπόν από τα παραπάνω ότι η απειλή ή χρήση οικονομικών κυρώσεων και η παροχή οικονομικής βοήθειας⁴, για την επίτευξη πολιτικών στόχων αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα άσκησης οικονομικής διπλωματίας.

Πως ορίζονται επομένως οι κυρώσεις; Οι οικονομικές κυρώσεις ορίζονται ως δράσεις που μία ή περισσότερες χώρες λαμβάνουν, ώστε να περιορίσουν ή να τερματίσουν τις οικονομικές τους σχέσεις με ένα κράτος- στόχος, σε μια προσπάθεια να πείσουν ότι αυτό το κράτος πρέπει να αλλάξει τις πολιτικές του (Morgan κ.α., 2014:542-43), (Galtung, 1966:379), (Miyagawa, 1992:7), (Doxey, 1980:9), (Daoudi and Dajani, 1983:8) και (Pape, 1997:93-94). Ο Lindsay όπως και οι Daniel Drezner (1999:2-3), Steve Chan και Cooper Drury (2000:1-2), παρομοίως ορίζουν τις οικονομικές κυρώσεις ως μέτρα με τα οποία μια χώρα (δρών) αναστέλλει δημοσίως μια σημαντική μερίδα του εμπορίου της με άλλη χώρα (στόχος) για την επίτευξη πολιτικών στόχων. Ο Παπαστάμκος (1990:35-36) ορίζει ακόμη ότι οι κυρώσεις συνιστούν επέμβαση σε διεθνή έννομα αγαθά, η οποία αν και απαγορεύεται υπό

² Ο αποκλεισμός των Μεγαρέων από την Αθηναϊκή αγορά και τους λιμένες της Αθηναϊκής ηγεμονίας, που υπεβλήθη με το περί Μεγαρέων Ψήφισμα, ερμηνεύεται από όλους σχεδόν τους ερευνητές ως πρόπλασμα των οικονομικών κυρώσεων της εποχής μας. (Παπαστάμκος, 1990:23)

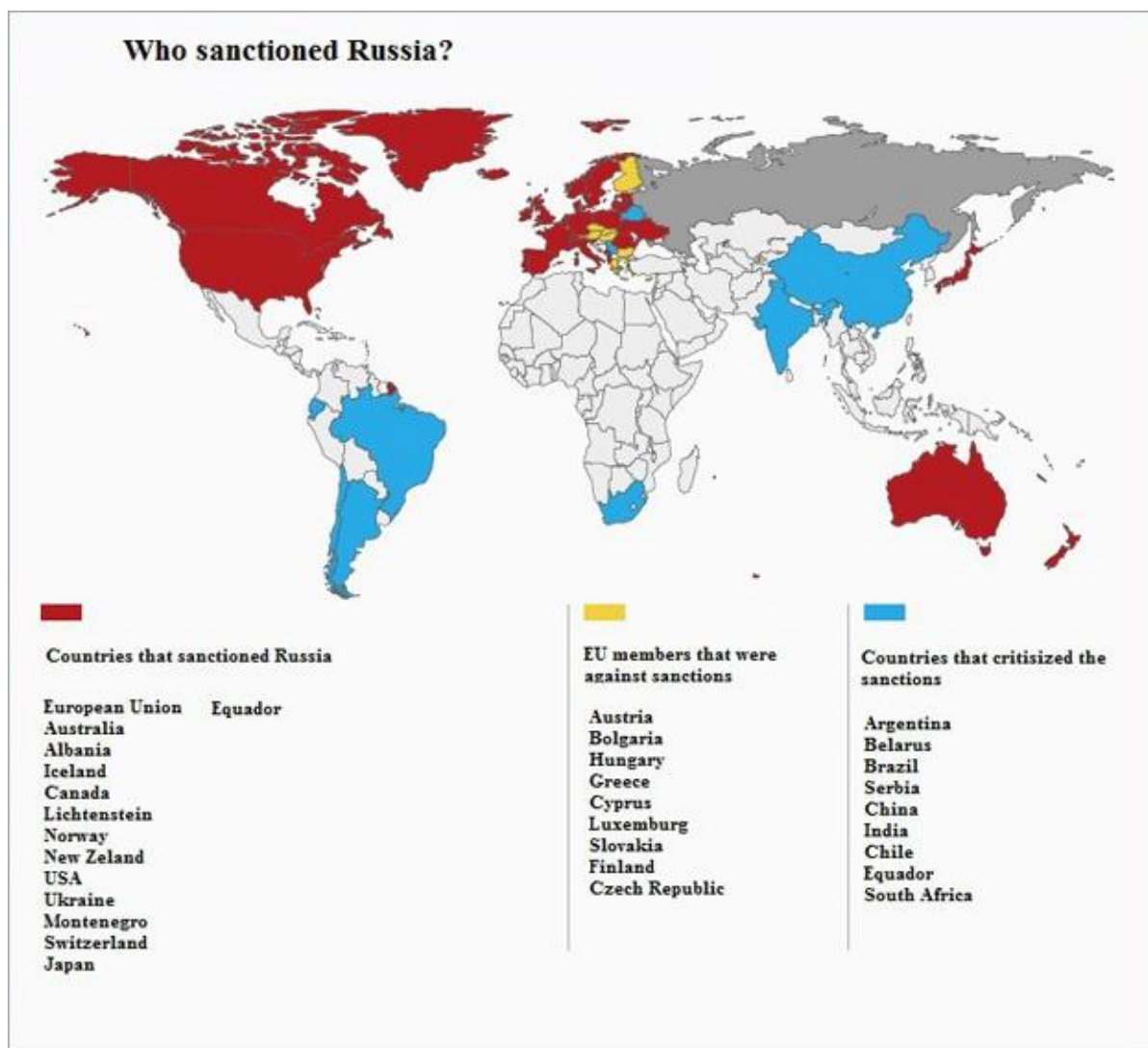
³ Βλέπε στο παράρτημα: Αρνητικά οικονομικά μέσα

⁴ Η παροχή οικονομικής βοήθειας αφορά τη χρησιμοποίηση διπλωματικών μέσων για την προώθηση και επίτευξη οικονομικών στόχων, όπως η διαμόρφωση μιας συγκροτημένης εξωτερικής πολιτικής, η προσέλκυση ξένων επενδύσεων και η ανάπτυξη προγραμμάτων αναπτυξιακής βοήθειας (Τσαρδανίδης, 2008: 3).

κανονικές συνθήκες, κρίνεται θεμιτή στο βαθμό που συνιστά αντίδραση σε αθέτηση υποχρεώσεων διεθνούς δικαίου, με χαρακτήρα αντιποίνων και επίσης αναφέρει (1990:24) ότι ως οικονομικές κυρώσεις νοούνται όσα οικονομικά μέτρα πίεσης και εξαναγκασμού λαμβάνονται κάτω από τη γραμμή της ένοπλης σύγκρουσης.

Ο Morgan (2014: 543) αναφέρει ότι εξ' ορισμού οι κυρώσεις πρέπει να εμπλέκουν ένα ή περισσότερα κράτη- δρώντες και ένα κράτος- στόχο και να εφαρμόζονται από το κράτος- δρών με σκοπό να αλλάξουν τη συμπεριφορά του κράτους- στόχο. Στην περίπτωση που εξετάσουμε σε αυτή την εργασία, ως κράτη- δρώντα θεωρούνται εκτός της ΕΕ και εκείνα που υποδεικνύονται στον παρακάτω χάρτη και έχουν αποφασίσει να συνδράμουν στους περιορισμούς που έθεσε η ΕΕ ή ακόμη και να τους επαυξήσουν. Ως κράτος- στόχος νοείται η Ρωσία.

Χάρτης 2.1. Χάρτης χωρών (με κόκκινο χρώμα) που επέβαλαν κυρώσεις στη Ρωσία

Πηγή: Khlebnikov, (2014).

Οι οικονομικές κυρώσεις έχοντας ως κύριο στοιχείο της πολιτικής τους το εμπόριο, στρέφονται στις εισαγωγές, στις εξαγωγές, και στα δύο ή στους χρηματοπιστωτικούς περιορισμούς με βασικό συστατικό της διαδικασίας τους να είναι η επιβολή της οικονομικής βλάβης⁵. Οι ακαδημαϊκές μελέτες αναφέρουν ότι οι στόχοι των οικονομικών κυρώσεων εμπίπτουν σε πέντε κατηγορίες:

- α. τιμωρία (αποτροπή),
- β. συμμόρφωση (εξαναγκασμό),
- γ. αποσταθεροποίηση (ανατροπή),
- δ. σηματοδότηση και
- ε. συμβολισμό (επιδεικτικό αποτέλεσμα) (Lindsay, 1986:155-156), (Miyagawa, 1992:89-106) και (Doxey, 1996:54-65).

Επιπλέον οι οικονομικές κυρώσεις μπορούν να εφαρμόζονται απομονωμένα ή ως συμπλήρωμα σε άλλα μέσα πολιτικής (Hufbauer κ.α, 1990:43). Πιο συγκεκριμένα ο Robert Pape (1997:93-94), υποστηρίζει ότι οι κυρώσεις μπορούν να εξαναγκάσουν είτε άμεσα, πείθοντας την κυβέρνηση- στόχο ότι τα διακυβευόμενα δεν αξίζουν τον κόπο, είτε εμμέσως, διοχετεύοντας δημοφιλή πίεση για να αναγκάσει την κυβέρνηση να αποδεχτεί, ή διοχετεύοντας μια λαϊκή εξέγερση που θα ανατρέψει την κυβέρνηση, με αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας κυβέρνησης που θα αποδεχτεί τις παραχωρήσεις.

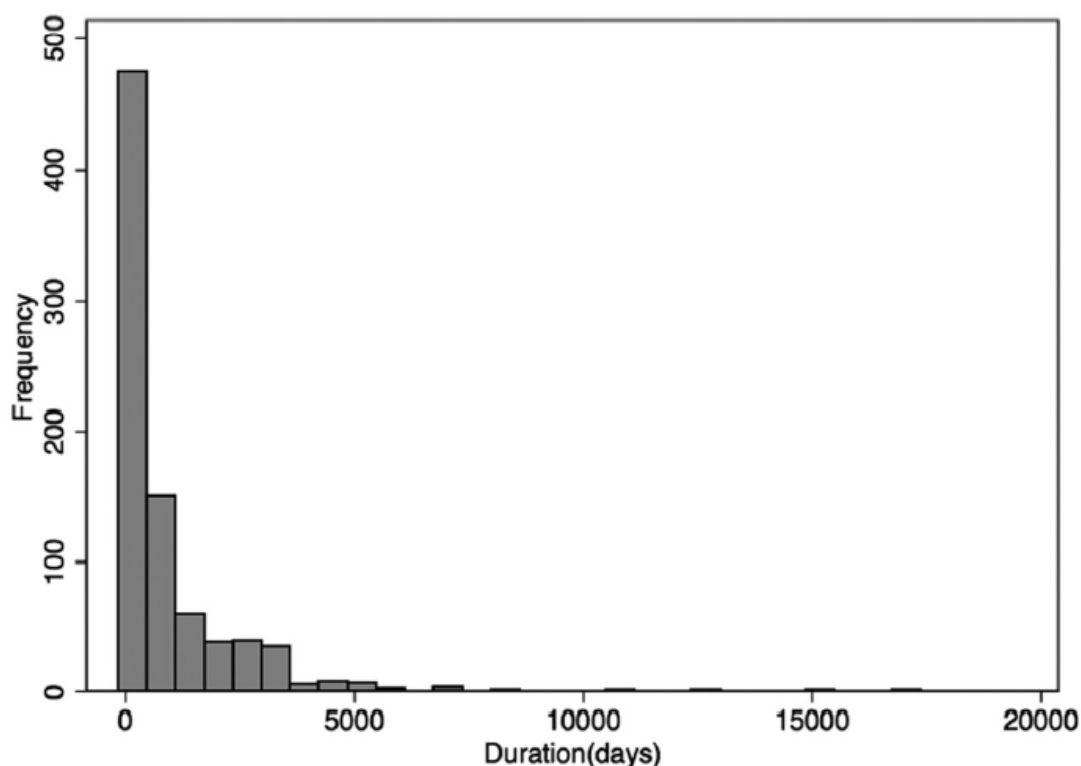
Ο Morgan ορίζει πολύ καλά πότε μία περίπτωση κυρώσεων ξεκινά και πότε τελειώνει. Ξεκινά όταν ένα κράτος- δρών εξαπολύει μια απειλή⁶ σχετικά με τη πιθανότητα επιβολής, ή επιβάλει κυρώσεις χωρίς προηγούμενη προειδοποίηση ζητώντας μια αλλαγή στη συμπεριφορά του κράτους στόχου. Μια περίπτωση κυρώσεων τελειώνει τη μέρα που το κράτος- στόχος αλλάζει τη συμπεριφορά του, ώστε να ικανοποιεί το κράτος- δρών, όταν το κράτος- δρών σταματά τις επιβαλλόμενες κυρώσεις ή όταν το κράτος- δρών αποφασίζει να μην υλοποιήσει τις απειλές του (Morgan κ.α., 2014: 543).

Η διάρκεια των οικονομικών κυρώσεων είναι ένα στοιχείο που η Al Sawayel γράφει πως είναι λιγότερο σημαντικό σε σχέση με το αποτέλεσμα (1999:22), αλλά όπως αναφέρουν οι McGillivray and Stam (2004) επηρεάζεται από τις αλλαγές στην εκάστοτε ηγεσία, τον τύπο του πολιτικού καθεστώτος και την αλληλεπίδραση μεταξύ τους. Στον πίνακα 2.1 παρατίθενται κάποια στοιχεία γύρω από τη διάρκεια των κυρώσεων.

⁵ Συνήθως ο έλεγχος των εξαγωγών θεωρείται πιο αποτελεσματικός από τον έλεγχο των εισαγωγών γι' αυτό και εφαρμόζεται πιο συχνά. (Hufbauer κ.α, 1990:36). Η χρησιμοποίηση του ελέγχου των εξαγωγών, αναγκάζει το κράτος- στόχο να βρει εναλλακτικές πηγές για τα απαγορευμένα προϊόντα.

⁶ Η απειλή μπορεί να εξαπολυθεί μέσω προφορικών δηλώσεων από κυβερνητικούς εκπροσώπους, ή μέσω ενός έγγραφου νόμου εναντίον ενός κράτους- στόχου (Morgan κ.α., 2014: 543)

Πίνακας 2.1 Συχνότητα διάρκειας οικονομικών κυρώσεων που επιβλήθηκαν τα έτη 1945-2005.

Πηγή: Morgan κ.α. (2014: 5428)

Όσο αφορά το διεθνές επίπεδο ο Παπαστάμκος (1990:48) αναφέρει πως η αντίδραση σε μια διεθνή κρίση μέσω του ΟΗΕ, κλιμακώνεται με βάση τις ακόλουθες επιλογές: την αδράνεια, την ανάληψη διπλωματικών πρωτοβουλιών, την επιβολή οικονομικών κυρώσεων, και τη χρήση ένοπλης βίας, με την επιβολή των κυρώσεων να εκτιμάται ως αναγκαία μέθοδος δράσης για τους θιασώτες μιας πιο συγκρατημένης δράσης. Ενδιαφέρον έχει ότι οι οικονομικές κυρώσεις δεν απαντώνται σαν όρος στο Χάρτη των ΗΕ. Από πλευράς του ΟΗΕ για την αποκατάσταση της ειρήνης και την επιβολή της ειρήνης προβλέπονται ενέργειες στο Κεφάλαιο VII, και πιο συγκεκριμένα στο άρθρο 41 του Χάρτη των ΗΕ γίνεται αναφορά για διακοπή, πλήρη ή μερική, των οικονομικών σχέσεων⁷, όπως επίσης υπάρχει πρόβλεψη για επιβολή μέτρων⁸ τα οποία διεκδικούν χαρακτήρα κυρώσεων μέτρα που περιλαμβάνουν ειρηνικού χαρακτήρα ενέργειες όπως διαπραγματεύσεις, μεσολάβηση, προσφορά καλών

⁷ Η επιβολή οικονομικών κυρώσεων από το ΣΑ του ΟΗΕ πραγματοποιείται στα πλαίσια της λήψης μέτρων που δεν συνεπάγονται την χρήση ένοπλης βίας δυνάμει του Κεφαλαίου VII του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.

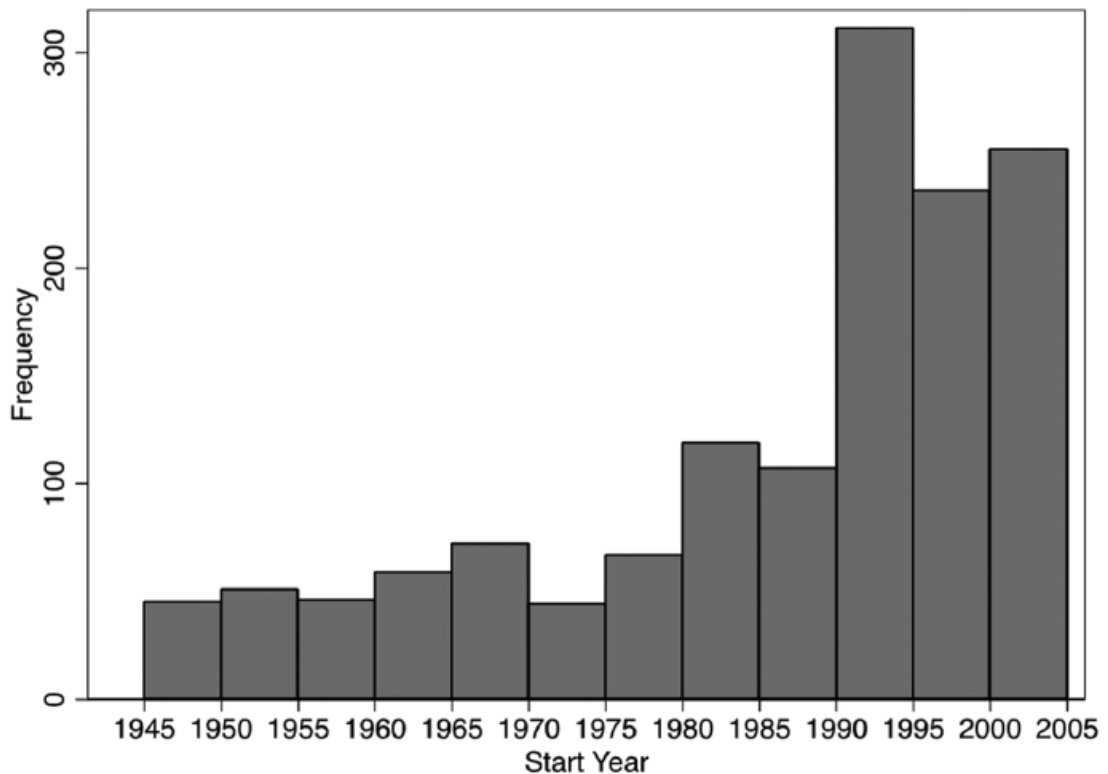
⁸ Η Ευρωπαϊκή Ένωση χρησιμοποιεί τον όρο «περιοριστικά μέτρα» (*restrictive measures*), ενώ το ΣΑ/ΟΗΕ τον όρο «κυρώσεις» (*sanctions*). Πρέπει να διευκρινιστεί ότι οι δύο όροι «κυρώσεις» και «περιοριστικά μέτρα» χρησιμοποιούνται εναλλακτικά ως συνώνυμοι, στην διεθνή βιβλιογραφία και αρθρογραφία, με την έννοια των μέτρων που έχουν αμιγώς ή ως επί το πλείστο οικονομικό περιεχόμενο και εξυπηρετούν σκοπούς εξωτερικής πολιτικής, και με αποδέκτες τόσο τρίτα κράτη όσο και ιδιώτες. Ο όρος «περιοριστικά μέτρα», εισάγεται για πρώτη φορά με τη Συνθήκη της Λισαβόνας στο άρθρο 215 ΣΛΕΕ (Μήλεση, 2012:9).

υπηρεσιών κλπ. αλλά και μέτρα αναγκαστικού τύπου, όπως οικονομικές κυρώσεις, εμπορικός αποκλεισμός, διακοπή τηλεπικοινωνιών, σιδηροδρομικών, από θάλασσα, από αέρα, ταχυδρομικών, μέσω ραδιοφώνου κλπ, καθώς και τη διακοπή των διπλωματικών σχέσεων (Ηρακλείδης κ.α.1994, 134-135). Το Συμβούλιο Ασφαλείας είναι αυτό που αποφασίζει τα μέτρα που δεν συνεπάγονται τη χρήση ένοπλης δύναμης και που θα χρησιμοποιηθούν για να υλοποιήσουν τις αποφάσεις, ζητώντας από τα μέλη των Ηνωμένων Εθνών την εφαρμογή τους.

2.2. Γενικευμένες ή στοχευμένες «έξυπνες» κυρώσεις;

Η δεκαετία του 1990 βαπτίστηκε ως η «δεκαετία των κυρώσεων» από μελετητές όπως οι Cortright και Lopez, λαμβάνοντας υπόψη τη δραματική αύξηση του αριθμού των καθεστώτων κυρώσεων που επιβλήθηκαν από το Συμβούλιο Ασφαλείας των Η.Ε. (Cortright και Lopez, 2002) κάτι που αντικατοπτρίζεται και στον πίνακα 2.2. Η ανάπτυξη των στοχευμένων κυρώσεων όπως γράφει η Portela (2014:4), μπορεί να θεωρηθεί ως αναπόσπαστο μέρος της προσπάθειας που αναλήφθηκε από τη διεθνή κοινότητα να προσαρμόσει την εργαλειοθήκη της- και τα «γρανάζια» του ΟΗΕ- στο μεταμορφωμένο περιβάλλον ασφαλείας της μετα-ψυχροπολεμικής εποχής. Η σύλληψη της ιδέας των στοχευμένων κυρώσεων αποκλείει τους γενικευμένους εμπορικούς αποκλεισμούς λόγω των αδιάκριτων συνεπειών τους και ήταν εμπνευσμένη από την ανθρωπιστική καταστροφή που προκλήθηκε από το εκτεταμένο εμπάργκο των Ηνωμένων Εθνών για το Ιράκ, στις αρχές του 1990 όπως αναφέρουν οι Mueller και Mueller (1999). Στην ίδια λογική ώστε να ελαχιστοποιηθούν οι ακούσιες αρνητικές επιδράσεις των κυρώσεων στους άμαχους πληθυσμούς και σε συνάρτηση με τη γενική εξέλιξη της διεθνούς κοινότητας η οποία τονίζει τη σημασία της ανθρωπιστικών ανησυχιών κατά τη λήψη αποφάσεων των κυρώσεων, κατά την τελευταία δεκαετία η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει υιοθετήσει τη προσέγγιση των «έξυπνων» ή αλλιώς στοχευμένων κυρώσεων προς συγκεκριμένα άτομα ή οντότητες στα οποία καταλογίζονται οι ευθύνες (Kreutz, 2005). Η ΕΕ έχει εφαρμόσει τη προσέγγιση των «έξυπνων κυρώσεων» και στη Ρωσία.

Πίνακας 2.2. Συχνότητα οικονομικών κυρώσεων ανά έτος.

Πηγή: Morgan κ.α. (2014: 547)

Το νόημα πίσω από τις «έξυπνες» κυρώσεις, προκειμένου ο οικονομικός, κυρίως, αποκλεισμός να επιφέρει τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα, εντοπίζεται πρωτίστως στην κατανόηση του εγχώριου πολιτικού και οικονομικού συστήματος του κράτους με το οποίο τα «στοχευμένα» πρόσωπα αυτά σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα, καθώς αυτό που τελικά έχει σημασία είναι όχι τόσο το μέγεθος της οικονομικής ζημίας που θα επιφέρουν τα μέτρα αυτά στο κράτος που θα πληγεί από αυτά, όσο το αν τα πρόσωπα τα οποία επιθυμούν να πλήξουν πραγματικά οι επιληφθέντες των κυρώσεων και εναντίον των οποίων στρέφονται τα μέτρα, θα βιώσουν τελικά τις οικονομικές συνέπειες αυτών, ώστε να εξαναγκαστούν να άρουν την αποδοκιμαζόμενη από το διεθνές δίκαιο συμπεριφορά τους (Drezner, 2003:107-110).

Είναι όμως έτσι; Όντως οι στοχευμένες κυρώσεις αποκλείουν τις αρνητικές επιδράσεις των κυρώσεων στους άμαχους πληθυσμούς; Η μελέτη του Watson Institute του Brown University γύρω από τις στοχευμένες κυρώσεις συμπεραίνει το παρακάτω: «Δεν είναι δυνατόν να περιοριστούν οι οικονομικές συνέπειες των στοχευμένων κυρώσεων στους στόχους που αποσκοπούν. Οι περισσότεροι στόχοι (είτε αυτοί είναι άτομα, ομάδες, ή οικονομικοί τομείς) είναι ενσωματωμένοι σε ένα μεγαλύτερο δίκτυο προμηθευτών, παροχής υπηρεσιών, ή/και καταναλωτές, έτσι ώστε τα αποτελέσματα των στοχευμένων κυρώσεων δεν μπορούν να περιορίζονται εντελώς στους στόχους. Η επίδραση σε αθώους παράγοντες είναι αναπόφευκτη» (Watson Institute, 2004:13). Το ίδιο επισημαίνει και η Portela (2014:5).

Ως συνέχεια στη σκέψη μου θα χρησιμοποιήσω τα γραπτά του Schmitt. Ο Schmitt στη μελέτη του, που ερευνά τη στρατηγική σκέψη στις κυρώσεις, χρησιμοποιεί τη διάκριση που υιοθετεί ο Clausewitz για τον ολοκληρωτικό και τον περιορισμένο πόλεμο για να την εφαρμόσει στη σύγκριση των στοχευμένων με τις γενικευμένες κυρώσεις. Ο Schmitt αναπτύσσει ότι οι στοχευμένες κυρώσεις είναι μία συγκεκριμενοποίηση των γενικευμένων και συμπεραίνει ότι εφόσον οι στοχευμένες κυρώσεις καταλήγουν να επηρεάζουν μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού του κράτους- στόχου από το αναμενόμενο, πρέπει να θεωρούμε τα δύο αναφερόμενα είδη κυρώσεων ως τα δύο αντίθετα μιας «συνέχειας» (Schmitt, 2012:25). Με τα παραπάνω κατανοούμε ότι η προσπάθεια διάκρισης των περιπτώσεων των κυρώσεων λόγω των αποτελεσμάτων τους δεν είναι υλοποιήσιμη.

2.3. Η αποτελεσματικότητα των κυρώσεων

Η αποτελεσματικότητα των κυρώσεων σύμφωνα με τη βιβλιογραφία είναι ένα προϊόν της αλληλεπίδρασης μεταξύ του αριθμού των αποστολών, τον αριθμό των θεμάτων που τίθενται υπό αμφισβήτηση, και το επίπεδο της εμπλοκής των διεθνών οργανισμών. Τα πιο συχνά ερωτήματα στη βιβλιογραφία σχετικά με τις οικονομικές κυρώσεις είναι, «*Οι οικονομικές κυρώσεις δουλεύουν;*» ή, «*Είναι αποτελεσματικές οι οικονομικές κυρώσεις;*» Η συναίνεση που επιτεύχθηκε από τους περισσότερους μελετητές είναι ότι οι οικονομικές κυρώσεις γενικά είναι αναποτελεσματικές, όπως δείχνουν οι ακόλουθες δηλώσεις: του Johan Galtung (1967:409) «*Η αποτελεσματικότητα των οικονομικών κυρώσεων είναι, γενικά, αρνητική*», της Margaret Doxey (1980:125) «*Οι περιπτώσεις που έχουν εξεταστεί προσφέρουν λίγα στοιχεία για να συμπεράνουμε πως οι οικονομικές κυρώσεις είναι ένα αξιόπιστο μέσο*», του James Lindsay (1986:155) «*η συναίνεση στη βιβλιογραφία είναι ότι οι εμπορικές κυρώσεις αποτυγχάνουν, γενικά, να τροποποιήσουν τη συμπεριφορά του στόχου*» και του Robert Pape (1998:66) «*υπάρχουν λίγα εμπειρικά στοιχεία ότι οι κυρώσεις μπορούν να επιτύχουν φιλόδοξους στόχους της εξωτερικής πολιτικής*».

Οι πιο πρόσφατες έρευνες έχουν βασιστεί στα δεδομένα που συλλέχθηκαν από τους HSE⁹ (με πληροφορίες για εκατοντάδες περιπτώσεις επιβολής κυρώσεων) και έχουν αναπτύξει πιο «δραστήριες» θεωρίες, δοκιμάζοντας τις υποθέσεις συστηματικά. Έτσι έχει παραχθεί μια εικόνα γύρω από τις κυρώσεις, η οποία μας δείχνει ότι οι κυρώσεις μπορούν να φέρουν μόνο λίγες φορές μια αλλαγή στις πολιτικές των κρατών- στόχων και ότι μπορούμε

⁹ Όπου HSE: HUFBAUER, Gary Clyde, SCHOTT, Jeffrey J., και ELLIOTT Kimberly Ann. Η Hufbauer, Schott and Elliott (HSE) (1990) μελέτη, περιέχει ένα πολύ υψηλότερο αριθμό επεισοδίων κυρώσεων από προηγούμενες έρευνες.

πλέον να αναγνωρίζουμε τις συνθήκες κάτω από τις οποίες είναι πιθανό να συμβεί αυτή η αλλαγή. Επίσης στις πιο πρόσφατες θεωρίες έχει συμπεριληφθεί και το στάδιο της απειλής επιβολής κυρώσεων, ένα στάδιο στο οποίο πολλές φορές μπορεί να έχουμε αλλαγή πολιτικής από το κράτος- στόχος, πριν την επιβολή κυρώσεων (Morgan κ.α., 2014: 542), και επίσης η απειλή της επιβολής αποτρέπει συνήθως τις χώρες να αποκλίνουν από μία συλλογικά-επιθυμητή συμπεριφορά (Marinov, 2005:18). Ο Reid (2012) αναφέρει ότι το 2007 τρεις επιστήμονες του ινστιτούτου Διεθνών Οικονομικών «Peter G. Peterson» διαπίστωσαν σε μελέτη τους, ότι οι κυρώσεις ήταν επιτυχείς όσον αφορά την υπονόμευση ή την αλλαγή ενός καθεστώτος ενός κράτους- στόχου, σε μόνο περίπου 34 τοις εκατό των περιπτώσεων. Από την άλλη υπάρχουν κάποιοι ερευνητές που υποστηρίζουν ότι αυτός ο αριθμός είναι πολύ υψηλότερος, διότι στη προηγούμενη μελέτη δεν περιλαμβάνονται «επιτυχημένες» περιπτώσεις όπου οι κυρώσεις είχαν χρησιμοποιηθεί παράλληλα με στρατιωτική δύναμη.

Πως είναι δυνατό όμως να υπάρχει ευρέως η άποψη ότι οι οικονομικές κυρώσεις είναι ανεπιτυχείς και παρ' όλα αυτά να συνεχίζεται με επιμονή η εφαρμογή τους; Το λάθος πιστεύω εντοπίζεται στον τρόπο προσέγγισης των αποτελεσμάτων των ερευνών. Οι περισσότερες μελέτες υιοθετούν μια προσέγγιση μελέτης περιπτώσεων, λαμβάνοντας υπόψη μία ή περισσότερες περιπτώσεις στις οποίες έχει εφαρμοστεί ο οικονομικός εξαναγκασμός και αναλύουν την αλλαγή ή όχι των κυβερνητικών πολιτικών στο κράτος- στόχο. Ένα σαφές πλεονέκτημα τέτοιων μελετών είναι ότι μπορούν να εστιαστούν συγκεκριμένες λεπτομέρειες κάποιας περίπτωσης με μεγάλη προσοχή. Οι απόψεις που παρατίθενται παρακάτω κάνουν λόγο για διαφορετικούς τρόπους υπολογισμού των αποτελεσμάτων των κυρώσεων. Ο Lindsay (1986:155) αναφέρει πως η μέτρηση της επιτυχίας θα έπρεπε να βασίζεται στη συμβολική επιρροή των κυρώσεων παρά στην οικονομική επίδραση και επισημαίνει ότι η αποτυχία των κυρώσεων να επιφέρουν την συμμόρφωση εναπόκειται στην ανικανότητα να επιφέρουν οικονομική βλάβη (1986:159). Ακόμη σύμφωνα με τους Daoudi και Dajani (1983:161) οι οικονομικές κυρώσεις θα έπρεπε να αξιολογούνται με βάση την ικανότητά τους να προλαμβάνουν τον πόλεμο. Επίσης η επιτυχία μιας πολιτικής κυρώσεων δε πρέπει να σταθμίζεται μόνο με το μέγεθος της οικονομικής ζημιάς που προκαλείται στο κράτος-στόχο, αλλά και με τη μέγιστη δυνατή ελαχιστοποίηση των επιπτώσεων για το κράτος- δρών (Παπαστάμκος, 1990:260). Επιπροσθέτως οι περισσότερες μελέτες σχετικά με την αποτελεσματικότητα των κυρώσεων, αγνοούν το γεγονός ότι μπορούν να ζητούν περισσότερα από το να προσπαθούν απλά να εξαναγκάσουν τα κράτη να αλλάξουν τη συμπεριφορά τους. Στην πραγματικότητα, η ποικιλία των στόχων, εκτός από τον εξαναγκασμό, είναι μεγάλη. Έρευνες στην χρησιμότητα των κυρώσεων σημειώνουν αυτούς

τους επιπρόσθετους ρόλους που οι κυρώσεις μπορούν να παίξουν, αλλά σχεδόν ποτέ δεν τους εξετάζουν εις βάθος (Mack and Kahn 2000:285-6). Σ' αυτές τις απόψεις προστίθεται και αυτή του Baldwin (1999-2000) η οποία κάνει λόγο για τη διερεύνηση της χρησιμότητας ή της απόδοσης των οικονομικών κυρώσεων αντί για την αποτελεσματικότητα. Επιπλέον ο Marinon (2005:5) προτείνει μία μελέτη η οποία θα αναλύει τη σύγκριση με τις περιπτώσεις στις οποίες δεν έχουν επιβληθεί κυρώσεις.

Πιο συγκεκριμένα το σκεπτικό του Marinon (2005:7) είναι η έρευνα να προχωρήσει καθαρά με αντίστροφη λογική. Ο ερευνητής πρέπει να συλλέξει λεπτομερή εμπειρικά στοιχεία για κάθε περίπτωση κατά την οποία επιβλήθηκαν κυρώσεις, και να προσπαθήσει να κρίνει, από τα αποδεικτικά στοιχεία, σχετικά με το πώς οι πολιτικές της χώρας θα ήταν διαφορετικές, ελλείψει των κυρώσεων. Ο ερευνητής μέσω αυτής της διαδικασίας αποτελεσματικά θα προσπαθήσει να οικοδομήσει ένα πείραμα σκέψης που «κατέχει όλα τα άλλα» σταθερά, εκτός από την παρουσία των κυρώσεων, και χρησιμοποιώντας συγκεκριμένα στοιχεία κλειδιά από αυτά που είπαν ή έκαναν οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής, ή από τυχόν άλλες εμπειρικές πληροφορίες, θα μπορέσει να αξιολογήσει τη διαφορά που έκαναν οι εν λόγω κυρώσεις στην συμπεριφορά της εκάστοτε κυβέρνησης-στόχου.

Επίσης ένα σημείο που φαίνεται να έχει σχεδόν χαθεί στη βιβλιογραφία των κυρώσεων είναι ότι η οικονομική πίεση είναι ένα βασικό συστατικό για την επιτυχία πολλών διεθνών οργανισμών. Συνοψίζοντας τα στοιχεία της ενότητας αυτής, βλέπουμε ότι η αποτελεσματικότητα των κυρώσεων αποτελεί αιτία έριδας των μελετητών. Η πρόταση του Marinon που παρατέθηκε παραπάνω, παρόλο που φαίνεται θεωρητικά πολύπλοκη, σίγουρα θα είναι μία προσέγγιση που θα αλλάξει τα δεδομένα για την θεώρηση των κυρώσεων.

2.4. Επίλογος

Ολοκληρώνοντας το Κεφάλαιο 2, θέλω να εστιάσω στην πληθώρα της βιβλιογραφίας, ιδιαίτερα της ξενόγλωσσης, που έχει αναπτυχθεί γύρω από τη θεωρία των κυρώσεων. Ως σημείο αναφοράς πρέπει να μας μείνει η αδυναμία διάκρισης στοχευμένων και γενικευμένων κυρώσεων με βάση τα επιδιωκόμενα αποτελέσματά τους, και η ανάγκη ύπαρξης νέων μελετών με διαφορετική προσέγγιση γύρω από την αποτελεσματικότητα των κυρώσεων που να επιβεβαιώνει και βάσει αποτελεσμάτων την συνεχή επιλογή τους ως εξωτερική πολιτική των κρατών.

Στη συνέχεια με τη βοήθεια της υφιστάμενης θεωρίας γύρω από τα κράτος-δρών αλλά και το κράτος στόχος (Κεφ. 3 και Κεφ. 4 αντίστοιχα) θα αναλυθούν οι ενέργειες της ΕΕ και της Ρωσίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως δρών

3.1. Ευρωπαϊκή ερμηνεία των κυρώσεων

Οι κυρώσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση δεν είναι ένα νέο φαινόμενο (όπως φαίνεται και στον πίνακα 3.1.) Η πρώτη απόπειρα προς την κατεύθυνση της επιβολής αξιόπιστων κυρώσεων είχε γίνει στην περίπτωση των Αμερικανών ομήρων στο Ιράν το Μάιο 1980, όταν οι Υπουργοί εξωτερικών των κρατών- μελών αποφάσισαν να εφαρμόσουν έναντι της Τεχεράνης τη σχετική απόφαση του Συμβουλίου ασφαλείας του ΟΗΕ. Οι κυρώσεις αυτές ήταν τελικά ανεπαρκείς, όπως και εκείνες, λίγο αργότερα, εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης για την επέμβαση στο Αφγανιστάν και την επιβολή του στρατιωτικού νόμου στη Πολωνία. Παρ' όλα αυτά η εξέλιξη της σημασίας τους ως οργάνου πολιτικής ήταν ευδιάκριτη (Βαληνάκης 1991:34-35).

Η ΕΕ επιβάλλει αυτόνομες κυρώσεις υπό την απουσία του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, από τη δεκαετία του 80. Λίγα ήταν γνωστά για την πολιτική της ΕΕ γύρω από τις κυρώσεις και δε συμπεριλήφθηκαν επίσης καθόλου στην Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφαλείας, η οποία υιοθετήθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το 2003 και ορίζει, σε αδρές γραμμές, τις προτεραιότητες της ευρωπαϊκής δράσης στον εξωτερικό τομέα. Η δημοσίευση μιας σειράς εγγράφων¹⁰ από το 2003 και μετά, ήταν που έκανε ευρέως γνωστές τις κυρώσεις. Το 2004 δημοσιεύτηκαν από το Ευρωπαϊκό συμβούλιο οι βασικές αρχές¹¹ για τη χρήση των περιοριστικών μέτρων – κυρώσεων, με βάση τις οποίες η ΕΕ

¹⁰ Οι Κατευθυντήριες γραμμές της ΕΕ σχετικά με τη χρήση των κυρώσεων περιγράφονται λεπτομερώς στα ακόλουθα έγγραφα: «Basic Principles on the Use of Restrictive Measures (Sanctions)», <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2010198%202004%20REV%201>, «Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) in the framework of the EU Common Foreign and Security Policy», <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2015114%202005%20INIT>, and «EU Best Practices for the Effective Implementation of Restrictive Measures», <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2011679%202007%20INIT>.

¹¹ Οι παράγραφοι 1 και 3 των Βασικών αρχών αναφέρουν για τη χρήση περιοριστικών μέτρων (κυρώσεων) (έγγραφο Συμβουλίου αριθ. 10198/1/04): «1. Είμαστε προσηλωμένοι στην αποτελεσματική χρήση των κυρώσεων, η οποία αποτελεί σημαντικό μέσο για τη διατήρηση και την αποκατάσταση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας σύμφωνα με τις αρχές του Καταστατικού Χάρτη των ΗΕ και της κοινής μας εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας. Στα πλαίσια αυτά, το Συμβούλιο θα εργάζεται αδιάκοπα για να υποστηρίξει τα ΗΕ και να

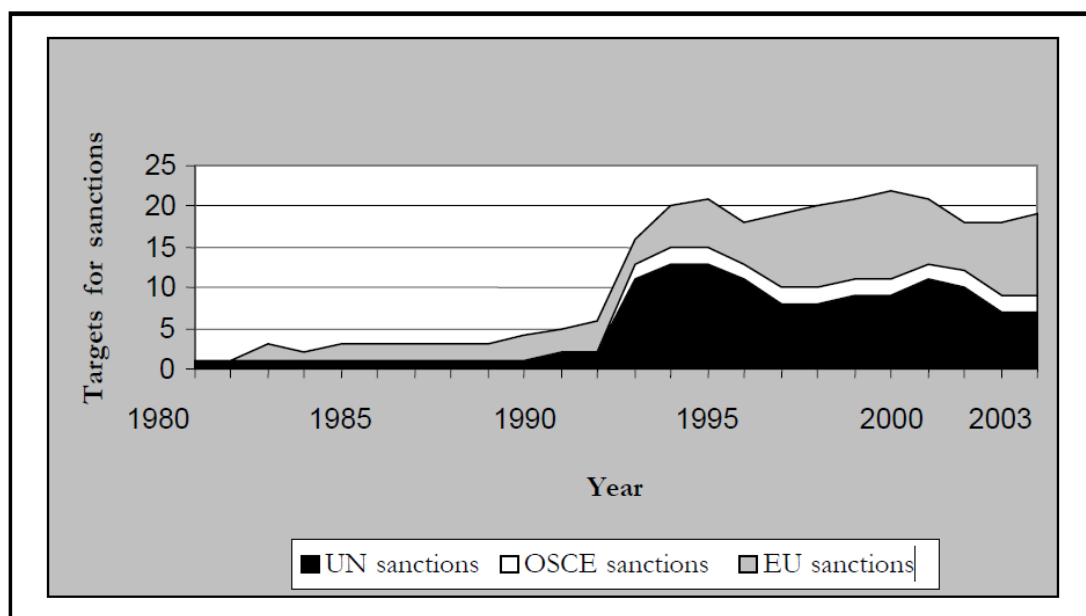
εφαρμόζει κυρώσεις ή περιοριστικά μέτρα για την επίτευξη συγκεκριμένου στόχου, όπως ορίζεται στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, και μπορούν να επιβάλλονται σε αυτόνομη βάση από την ΕΕ σε συμφωνία με τη ΚΕΠΠΑ και τους διεθνείς κανονισμούς ή σε εφαρμογή δεσμευτικών ψηφισμάτων του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών (ΕΕΑΣ).

Για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), οι κυρώσεις διαμορφώνουν την ταυτότητά της (Portela, 2015), καθορίζοντας τα όρια μεταξύ του τι είναι αποδεκτό και απαράδεκτο στις διεθνείς σχέσεις και όπως αναφέρει ο Κωστόπουλος (2008) αυτό υλοποιείται μέσω της τομής δύο πολιτικών:

α. Την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ), η οποία είναι διακυβερνητική και οι σχετικές αποφάσεις λαμβάνονται με ομοφωνία, και

β. Τις Κοινοτικές Πολιτικές στον οικονομικό και εμπορικό τομέα, όπου χρειάζεται, κατά κανόνα, ειδική πλειοψηφία, επί των οποίων έχει αρμοδιότητα το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΔΕΚ). Οι κυρώσεις έχουν, συνεπώς, διττό χαρακτήρα. Δεν αποτελούν μόνο εργαλεία εξωτερικής πολιτικής αλλά και εσωτερικό δίκαιο, το οποίο πρέπει να εφαρμόσουν οι εθνικές διοικήσεις αλλά και οι επιχειρήσεις.

Εικόνα 3.1 Κυρώσεις της ΕΕ την περίοδο 1980-2003

εκπληρώνει τις υποχρεώσεις μας βάσει του Καταστατικού Χάρτη των ΗΕ... 3. Το Συμβούλιο θα επιβάλλει εν ανάγκη αυτοτελείς κυρώσεις της ΕΕ, με σκοπό την υποστήριξη των προσπαθειών για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και της εξάπλωσης των όπλων μαζικής καταστροφής και ως περιοριστικό μέτρο για την προάσπιση του σεβασμού των ανθρώπινων δικαιωμάτων, της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου και της χρηστής διακυβέρνησης. Η υλοποίηση των ανωτέρω θα συνάδει με την κοινή μας εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας όπως ορίζεται στο άρθρο 11 της ΣΕΕ, θα ανταποκρίνεται δε πλήρως στις υποχρεώσεις μας που απορρέουν από το διεθνές δίκαιο».

Πηγή: Kreutz, (2005:15)

Ο Leenders (2014:4) εύστοχα περιγράφει την Ευρωπαϊκή κατάσταση γύρω από τις κυρώσεις. «*Η ΕΕ δεν έχει στρατιωτικές δυνατότητες στη διάθεσή της, και δεν θα έχει σύντομα. Τότε η ΕΕ τι έχει; Δεδομένου ότι η ΕΕ είναι ο «μεγαλύτερος παίκτης στην παγκόσμια εμπορική σκηνή», η πιο πειστική απάντηση φαίνεται να είναι: οικονομική δύναμη*». Έτσι η λύση των οικονομικών κυρώσεων φαντάζει ως η πιο κατάλληλη για την προώθηση- επιβολή των πολιτικών της ΕΕ.

Πως όμως εννοεί η ΕΕ τις κυρώσεις; Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, οι κυρώσεις¹² είναι ένα εργαλείο πολιτικών διπλωματικής ή οικονομικής φύσεως, οι οποίες προσδοκούν να επιφέρουν μια αλλαγή σε δραστηριότητες ή πολιτικές όπως παραβιάσεις του διεθνούς δικαίου ή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ή πολιτικές που δεν σέβονται το κράτος δικαίου ή τις δημοκρατικές αρχές (European Commission (8), 2008).

Όπως αναφέρει η Al Sowayel (1999:24) η δομή των οικονομικών κυρώσεων καθορίζεται από τη δυναμικότητα του κράτους- δρώντος, το πλήθος των κρατών- δρώντων και τον τύπο του εμπορικού ελέγχου. Σχετικά με τη δυναμικότητα της ΕΕ δε χρειάζεται να γίνει λόγος. Όσο αφορά το πλήθος, η ΕΕ έχει το πλεονέκτημα όταν συνδιαλέγεται εμπορικοοικονομικά με κάποιο εταίρο, αυτομάτως να λογίζεται ως ένα σύνολο ανεπτυγμένων κρατών, καθιστώντας την εκάστοτε συνδιαλλαγή από διμερή σε πολυμερή. Έτσι και στην εφαρμογή των κυρώσεων παρόλο που θεωρούμε την ΕΕ ως ένα (κράτος-) δρων, πρέπει να την υπολογίζουμε ως ένα πλήθος κρατών- δρώντων και μάλιστα σημαντικών. Σχετικά με τη δομή των περιοριστικών μέτρων που επιβάλλονται από την ΕΕ, αυτά μπορούν να στοχεύουν κυβερνήσεις τρίτων χωρών, ή μη κρατικές οντότητες και άτομα (όπως τρομοκρατικές ομάδες και τρομοκράτες) (Council of the European Union, 2012). Επίσης σύμφωνα με τον Doxey (1980:14-15), υπάρχουν τέσσερις κύριες μέθοδοι για την εφαρμογή των οικονομικών κυρώσεων από το κράτος- δρων: εμπορικοί έλεγχοι, αναστολής οποιαδήποτε μορφής βοήθειας, πάγωμα των χρηματοοικονομικών περιουσιακών στοιχείων του στόχου, και κατάρτισης μαύρης λίστας των εταιρειών που εμπλέκονται σε διμερές σχέσεις. Έτσι η ΕΕ μπορεί, με συμφωνία που προηγήθηκε όλων των κρατών μελών της, να επιβάλλει τους ακόλουθους περιορισμούς έναντι τρίτων χωρών:

- α. απαγορεύσεις έκδοσης visa ή υλοποίησης ταξιδιών προς την ΕΕ,
- β. εμπάργκο εμπορίου όπλων,

¹² ή αλλιώς όπως ακριβώς αναγράφεται στο έγγραφο «Basic Principles on the Use of Restrictive Measures (Sanctions)», «*The Council will impose autonomous EU sanctions in support of efforts to fight terrorism and the proliferation of weapons of mass destruction and as a restrictive measure to uphold respect for human rights, democracy, the rule of law and good governance*».

γ. οικονομικές κυρώσεις, όπως το πάγωμα των περιουσιακών στοιχείων και περιορισμών επί των χρηματοοικονομικών συναλλαγών από συγκεκριμένες οντότητες και
δ. οικονομικές κυρώσεις με τη μορφή της απαγόρευσης εμπορίου συγκεκριμένων αγαθών και όρια για τις επενδύσεις σε ορισμένους τομείς, όπως για παράδειγμα στις τεχνολογίες (Karpowicz, 2015:35) και (Portela, 2014:9).

Με ποια διαδικασία ακολουθείται η επιβολή των κυρώσεων; Οι προτάσεις για περιοριστικά μέτρα, συμπεριλαμβανομένων προτάσεων για καταχωρήσεις ή μη στόχων σε αυτά, πρέπει να υποβάλλονται από τα κράτη – μέλη ή από την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης (EYED) (EEAS). Αυτές οι προτάσεις πρέπει να αποτελούν μέρος μιας ευρύτερης πολιτικής προσέγγισης που έχει εγκριθεί από το Συμβούλιο και πρέπει να διανεμηθούν από το COREU¹³ με το κατάλληλο επίπεδο ταξινόμησης (Council of the European Union, 2012). Η νομική βάση για την επιβολή κυρώσεων εξαρτάται από το είδος των περιοριστικών μέτρων και τους στόχους τους. Όποτε απαιτείται δράση από την Κοινότητα, μια Κοινή Θέση υιοθετείται, με ομοφωνία, βάσει του άρθρου 15 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ) (Κωστόπουλος, 2008).

3.2. Οι κυρώσεις ενάντια στη Ρωσία

Η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν είχε επιβάλλει κυρώσεις σε μεγάλες δυνάμεις στο παρελθόν (Kreutz, 2005). Όπως αναφέρει η Portela (2010:102) οι κυρώσεις που επιβάλλει η ΕΕ διακρίνονται σε επίσημες και ανεπίσημες¹⁴. Οι πρόσφατες κυρώσεις που επιβλήθηκαν είναι οι πρώτες¹⁵ που μπορούν να χαρακτηριστούν ως επίσημες εις βάρος της Ρωσίας. Ως ένα σύντομο ιστορικό θα παραθέσω τα παρακάτω.

Η ΕΕ επέβαλε τις κυρώσεις βαθμιαία, σε μια προσπάθεια να αφήσει μία «ανοιχτή πόρτα» για διαπραγματεύσεις. Το πρώτο μικρό κύμα κυρώσεων, εισήχθη μεταξύ Μαρτίου και Ιουλίου 2014, δηλαδή μεταξύ της προσάρτησης της Κριμαίας και της πτώσης του αεροσκάφους των Μαλαισιανών αερογραμμών (Raik κ.α., 2014). Σκοπό είχαν περισσότερο να καταδείξουν την αντίθεσή της ΕΕ σε αυτές τις ενέργειες παρά να πληγώσουν τη Ρωσία.

¹³ COREU (CORespondance EUropéenne): είναι ένα δίκτυο επικοινωνίας της ΕΕ μεταξύ των κρατών μελών και της Επιτροπής για συνεργασία στους τομείς της εξωτερικής πολιτικής. Αυτό καθιστά πιο εύκολες τις αποφάσεις που θα ληφθούν γρήγορα σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης. http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/coreu_en.htm

¹⁴ Επίσημες κυρώσεις: αυτές που λαμβάνονται υπό κάποιο πλαίσιο δικαίου υπό την ΚΕΠΠΑ. Ανεπίσημες κυρώσεις: αυτές που επιβάλλονται υπό την απουσία κάποιας κοινής απόφασης και δεν έχουν κάποια συγκεκριμένη ταμπέλα.

¹⁵ Αυτές που είχαν επιβληθεί το 1994 και το 1999 στη Ρωσία λόγω Τσετσενίας (Haukkala, 2008), αλλά και το 2008 λόγω Γεωργίας υπαγόντουσαν στις ανεπίσημες κυρώσεις (Portela, 2010:114).

Όπως αναφέρει ο Ivan (2014), κατά το πρώτο στάδιο της επιβολής των κυρώσεων το στοιχείο της σηματοδότησης ήταν κυρίαρχο. Τα περιοριστικά μέτρα που επιβλήθηκαν σε συγκεκριμένους Ρώσους πολίτες, ήταν υπερβολικά αδύναμα ώστε να περιορίσουν τη δραστηριότητα της Ρωσικής ηγεσίας. Αυτό υπογραμμίστηκε ακόμη περισσότερο από το γεγονός ότι, μία ημέρα μετά την επιβολή των κυρώσεων, ο Ρώσος ηγέτης υπέγραψε τη Συνθήκη προσάρτησης της Κριμαϊκής χερσονήσου στη Ρωσική Ομοσπονδία. Μετά την μη τήρηση της συμφωνίας κατάπαυσης του πυρός του Minsk της 6^{ης} Σεπτεμβρίου 2014 και την όξυνση των εχθροπραξιών στο Donbas την ίδια περίοδο, η ΕΕ κατανόησε πως χρειαζόνταν πιο δραστικά μέτρα και έτσι εισήχθησαν πλέον πιο ισχυρές κυρώσεις.

Αυτές οι κυρώσεις περιλάμβαναν (Lester και O'Kane, 2014):

- α. πάγωμα περιουσιακών στοιχείων και απαγόρευσης εισόδου σε 132 άτομα και 28 εταιρείες ή άλλες οντότητες στην Ρωσία/Ουκρανία οι οποίες θεωρούνται υπεύθυνες για την παραβίαση της εδαφικής ακεραιότητας του Κιέβου,
- β. την αναστολή των δανείων προνομιακής οικονομικής ανάπτυξης στη Ρωσία από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και ανάπτυξης (ΕΤΑΑ),
- γ. την απαγόρευση της εμπορίας των ομολόγων και μετοχών και σχετικών υπηρεσιών διαμεσολάβησης για τα προϊόντα των οποίων η περίοδος ωρίμανσης υπερβαίνει τις 30 ημέρες, με κάποιες από τις μεγαλύτερες υπό κρατικό έλεγχο τράπεζες (συμπεριλαμβανομένης της Sberbank και την Gazprombank), τρεις ρωσικές εταιρίες ενέργειας (συμπεριλαμβανομένης της Rosneft) και τρεις ρωσικές εταιρείες άμυνας,
- δ. την απαγόρευση δανείων προς τις πέντε μεγάλες ρωσικές κρατικές τράπεζες,
- ε. ένα αμφίδρομο εμπάργκο πώλησης όπλων,
- στ. την απαγόρευση εξαγωγών των λεγόμενων ειδών διπλής χρήσης και
- ζ. απαγόρευση εξαγωγής συγκεκριμένου εξοπλισμού ενέργειας και την παροχή συγκεκριμένων ενεργειακών υπηρεσιών σε νέα, καινοτόμα τεχνολογικά ενεργειακά έργα της Ρωσίας (π.χ. εξερεύνηση βαθέως υδάτων, σχιστολιθικό πετρέλαιο κτλ.) (Dreyer & Popescu, 2014:2).

Στις 9 Φεβρουαρίου 2015, όπως γράφει ο Jansen (2015), το Συμβούλιο Εξωτερικών Υποθέσεων της ΕΕ επέβαλλε νέες κυρώσεις - πάγωμα περιουσιακών στοιχείων και ταξιδιωτικών απαγορεύσεις - κατά 19 Ρώσων και Ουκρανών ιδιωτών και 9 οντοτήτων, στο πλαίσιο του κανονισμού αριθ 269/2014 του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου. Αυτή απόφαση υιοθετήθηκε ως αντίδραση της ΕΕ στην κλιμάκωση των στρατιωτικών δραστηριοτήτων στην Ανατολική Ουκρανία τον Ιανουάριο του 2015. Ο δεύτερος γύρος περιοριστικών μέτρων αν και έδειξε ότι ενισχύθηκαν και στράφηκαν περισσότερο προς οντότητες φυσικές

και μη πιο κοντά στον Ρώσο Πρόεδρο, φαίνονται μέχρι τώρα ακόμη αδύναμα να συμμορφώσουν το Ρωσικό καθεστώς.

Συμπερασματικά η Ευρωπαϊκή Ένωση στην κρίση της Ουκρανίας, αποφάσισε να χρησιμοποιήσει στοχευμένες κυρώσεις και έχει επικεντρωθεί στα άτομα που είχαν άμεση σχέση με την προσάρτηση της Κριμαίας και της κλιμάκωσης της σύγκρουσης στην Ουκρανία, και τους συνεργάτες του Ρώσου Προέδρου, οι οποίοι κατέχουν σημαντικές θέσεις στην κρατική ιεραρχία ή συνδέονται έντονα με τη ρωσική επιχειρηματικότητα. Ο κατάλογος¹⁶ που παρουσιάστηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση περιέχει ονόματα εκείνων που υποστήριξαν ανοιχτά τη ρωσική συμμετοχή στην Ουκρανία, όπως πολιτικοί, βουλευτές και ο στρατιωτικοί (Karpowicz, 2015:40).

Οι κυρώσεις θεωρούνται ως χρήσιμος αλλά και αποτρεπτικός παράγοντας, σχεδιασμένος να επηρεάζει όλες τις δράσεις στη ευρωπαϊκή γειτονιά και, επίσης, ως ένα μέσο για να έρθει ο Ρώσος Πρόεδρος στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων (House of Lords, 2015:68). Ως στόχος των κυρώσεων της ΕΕ μπορεί να θεωρηθεί ο περιορισμός της ρωσικής υποστήριξης στις δυνάμεις των αυτονομιστών στην Ανατολική Ουκρανία, εμποδίζοντας παράλληλα την επανάληψη ενός παρόμοιου σεναρίου σε κάποιο άλλο μετα- Σοβιετικό χώρο στο μέλλον.

3.3 Μειονεκτήματα των κυρώσεων της ΕΕ

Οι αδυναμίες επικεντρώνονται γύρω από το ζήτημα του πώς να εξασφαλιστεί η κυριαρχία της Ουκρανίας και την ίδια στιγμή να διατηρηθούν οι καλές σχέσεις της ΕΕ με τη Ρωσία ως εμπορικός εταίρος. Επίσης όπως αναφέρει ο Κορν (1975:160), οι πολυμερείς (περισσότεροι του ενός κράτους- δρών) κυρώσεις μπορεί να υπόσχονται το μεγαλύτερο βαθμό επιτυχίας, λόγω της μεγαλύτερης αθροιστικά ασκούμενης πίεσης, είναι δυσκολότερο να επιτευχθούν όμως, γιατί απαιτούν συνεργασία και συνοχή αποφάσεων μεταξύ ανεξάρτητων κρατών. Δηλώσεις όπως αυτές:

- του Γάλλου Προέδρου Francois Hollande σε λόγο του στο Παρίσι μπροστά σε Γάλλους επιχειρηματίες, ο οποίος ανέφερε πως ανησυχεί από της αντιδράσεις της Ρωσίας στις κυρώσεις, όπως η απαγόρευση εισαγωγών Ευρωπαϊκών τροφίμων, γιατί επιδρά αρνητικά στους Γάλλους αγρότες και συμπλήρωσε επίσης πως βλέπει καθαρά πως όλη η Ευρώπη επηρεάζεται (Rettman (2), 2015),

¹⁶ Βλέπε στο παράρτημα, Λίστα Ρωσικών «στόχων» (φυσικών προσώπων και εταιρών) των κυρώσεων της ΕΕ.

- του Πρόεδρου της Κυπριακής δημοκρατίας Νίκου Αναστασιάδη σε επίσκεψή του στη Μόσχα και στη συνάντησή του με τον Ρώσο ομόλογό του στις 25 Φεβρουαρίου 2015, ο οποίος εξέφρασε την ανησυχία του για τα αρνητικά αποτελέσματα των Ρωσικών αντιμέτρων, όχι μόνο για την Κύπρο αλλά και για σειρά άλλων χωρών,

- αλλά και του Ούγγρου Πρωθυπουργού Viktor Orban σε συνάντησή του με το Putin λίγες μέρες νωρίτερα στη Βουδαπέστη, ο οποίος κινήθηκε στο ίδιο μήκος κύματος (Rettman (3), 2015),

δείχνουν ότι η κίνηση της Ρωσίας να απαντήσει στις κυρώσεις προκάλεσε τριγμούς και αβεβαιότητα στα μέλη κράτη της Ευρωζώνης. Τα παραπάνω αποδεικνύουν ότι οι κυρώσεις απέχουν από μια γρήγορη και εύκολη διαδικασία. Επιπλέον σύμφωνα με τον Paul (2014), φαίνεται ότι ορισμένα κράτη μέλη έχουν ήδη «κουραστεί» και αμφισβητούν την αποτελεσματικότητά τους.

Ως μειονέκτημα επίσης των κυρώσεων της ΕΕ, μπορούμε να θεωρήσουμε το γεγονός ότι η ΕΕ δεν έχει ένα αποτελεσματικό σύστημα παρακολούθησης της εφαρμογής των περιορισμών. Ενώ στην περίπτωση του Ιράν, μια ομάδα εμπειρογνομόνων ιδρύθηκε για την παρακολούθηση της εφαρμογής των κυρώσεων (Karpowicz, 2015:33), μια τέτοια λύση χρησιμοποιείται σπάνια και μέχρι σήμερα, μια τέτοια ομάδα δεν έχει δημιουργηθεί, στην περίπτωση της Ρωσίας. Τέλος ένα μεγάλο ερώτημα σε ό,τι αφορά τα καθεστάτα κυρώσεων που το εκφράζει ο Κωστόπουλος (2008) είναι κατά πόσο θεωρούνται συμβατά με την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η διεθνής κοινότητα γενικότερα, βρίσκονται αντιμέτωπες με μια μεγάλη πρόκληση: να αναπροσαρμόσουν την πολιτική της στον τομέα των κυρώσεων, προκειμένου να γίνουν σεβαστές οι αρχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων¹⁷.

3.4. Σχέσεις Ευρωπαϊκής Ένωσης - Ουκρανίας

Στην ενότητα αυτή θα γίνει μία προσπάθεια εξετάζοντας τις σχέσεις ΕΕ και Ουκρανίας να απαντηθεί το ερώτημα για πιο λόγο η ΕΕ εμπλέκεται με τις κυρώσεις σ' αυτή την Ουκρανο- Ρωσική κρίση.

Η Ουκρανία δεν είναι απλώς ένας ανατολικός γείτονας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Από το 1991, οπότε και η Ουκρανία κέρδισε την ανεξαρτησία της, έχει αναπτύξει με την Ευρωπαϊκή Ένωση, μια όλο και πιο δυναμική σχέση. Η Ουκρανία είναι μια χώρα-εταίρος, υψηλής προτεραιότητας στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής πολιτικής γειτονίας (European

¹⁷ Για περαιτέρω μελέτη http://www.un.org/law/counsel/Fassbender_study.pdf

Neighborhood Policy (ENP))¹⁸ και της Ανατολικής εταιρικής σχέσης (Eastern Partnership). Το σημερινό νομικό πλαίσιο για τις σχέσεις ΕΕ-Ουκρανίας παρέχεται με την Συμφωνία Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας (Partnership and Cooperation Agreement (PCA)). Οι φιλοδοξίες της ΕΕ και της Ουκρανίας για την ενίσχυση της σχέσης τους, δημιουργούν μια ευκαιρία, για την επίτευξη προοδευτικής οικονομικής ολοκλήρωσης και εμβάθυνση της πολιτικής σύνδεσης.

Πριν την πολιτική κρίση στην Ουκρανία, από το 2000 έως το 2007, οι οικονομικές επιδόσεις της, ήταν ισχυρές και η φτώχεια μειώθηκε σημαντικά. Μετά τη βίωση μιας μεγάλης ύφεσης στην περιοχή το 2009, σύμφωνα με τη Κρατική Στατιστική Υπηρεσία της Ουκρανίας, η αύξηση του ΑΕΠ ήταν 4,2% το 2010 και το 5,2% το 2011, βοηθούμενη από βιομηχανίες προσανατολισμένες στις εξαγωγές, ιδιαίτερα σχετιζόμενες με το χάλυβα, αλλά επίσης και από την εγχώρια ζήτηση (European Commission (4)). Σ' αυτό μεγάλη συμβολή έχει η Ε.Ε., η οποία από το 1991 έχει χορηγήσει στην Ουκρανία 3,3 δισεκατομμύρια ευρώ σε επιχορηγήσεις, παράλληλα με τα περίπου 10.5 δις ευρώ σε δάνεια από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (European Investment Bank (EIB)), την Ευρωπαϊκή Τράπεζα για την Ανασυγκρότηση και την Ανάπτυξη (European Bank for Reconstruction and Development (EBRD)) και την διμερή βοήθεια των κρατών μελών της Ε.Ε. Η Ευρωπαϊκή Ένωση δεσμεύεται από μια πολιτική συνεχόμενων υποχρεώσεων με την Ουκρανία και με μια στενή σχέση που περιλαμβάνει τη σταδιακή πορεία προς την πολιτική συσχέτιση και την οικονομική ολοκλήρωση. Η εταιρική σχέση και συνεργασία μεταξύ Ε.Ε. και Ουκρανίας, η οποία τέθηκε σε ισχύ το 1998, προβλέπει ένα συνολικό πλαίσιο συνεργασίας σε καίριους τομείς μεταρρυθμίσεων (EEAS (1)).

Ποια είναι τα κύρια στοιχεία του πακέτου βοήθειας από την Ε.Ε. στην Ουκρανία μετά την πολιτική της κρίση; Από τις 5 Μαρτίου 2014 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είχε προτείνει μια σειρά από οικονομικά και χρηματοδοτικά μέτρα, ως μέρος των διεθνών προσπαθειών για τη στήριξη οικονομικών και πολιτικών μεταρρυθμίσεων στην Ουκρανία. 11 δισεκατομμύρια ευρώ θα είναι διαθέσιμα για τα επόμενα χρόνια από τον προϋπολογισμό της ΕΕ και διεθνή χρηματοπιστωτικά ιδρύματα με βάση την ΕΕ. Όλα αυτά για τη σταθεροποίηση της οικονομικής και δημοσιονομικής κατάστασης, και να ενθαρρύνει την

¹⁸ Η Ευρωπαϊκή πολιτική Γειτονίας (ΕΠΓ), η οποία δρομολογήθηκε από το 2003, έχει στόχο να αναπτυχθεί μία ζώνη ευμάρειας και φιλικής γειτονίας, με την οποία η ΕΕ θα απολαμβάνει στενές ειρηνικές σχέσεις (Nugent, 2012:529). Η ΕΠΓ είναι το χρηματοδοτικό μέσο της Ε.Ε. αφιερωμένο στη γειτνίαση για την περίοδο 2014-2020. Αντικαθιστά το European Neighbourhood and Partnership Instrument (ENPI) του 2007-2013. Τα τελευταία χρόνια η Ουκρανία έχει λάβει ετησίως κατά μέσο όρο 150 εκατομμύρια ευρώ στο πλαίσιο της European Neighbourhood Policy (ENP) (EEAS).

πολιτική και οικονομική μεταρρύθμιση (EEAS (2), 2014). Το πακέτο βοήθειας δεν αφορά όμως μόνο χρήμα (το οποίο φαίνεται και στον παρακάτω πίνακα). Πιο συγκεκριμένα προτείνει οικονομικά και χρηματοδοτικά μέτρα για να βοηθήσουν να σταθεροποιηθεί η χώρα και προσφέρει μια αυξημένη πολιτική, οικονομική, συνεργατική και συντονισμένη υποστήριξη. Επιμέρους αφορά:

α. Οικονομική και χρηματοδοτική βοήθεια¹⁹ από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την ΕΙΒ και την EBRD.

β. Συντονισμό δωρητών.

γ. Εμπόριο και επενδύσεις: Προσωρινή εφαρμογή του Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA)²⁰, οργάνωση ενός υψηλού επιπέδου επενδύσεων φόρουμ για να διερευνήσουν τις δυνατότητες επενδύσεων.

δ. Κινητικότητα: προσφορά εταιρικής σχέσης κινητικότητας, επιτάχυνση του Visa Liberalisation Action Plan.

ε. Άνθρωποι: υποστήριξη στην εκπαίδευση και τις επαφές μεταξύ ανθρώπων (π.χ. ανταλλαγές μαθητών) μέσω προγραμμάτων, όπως το Erasmus

στ. Ενέργεια και μεταφορές: βοήθεια εκσυγχρονισμού του συστήματος μετάβασης αερίου και ετοιμότητα βοήθειας διαφοροποίησης της παροχής αερίου, εάν χρειαστεί (European Commission (3)).

Μετά από μια αποστολή εμπειρογνομόνων από την ΕΕ για να βοηθήσει τις αρχές της Ουκρανίας στην ανάλυση των αναγκών τους για υποστήριξη σε σχέση με την ρύθμιση της ασφάλειας των πολιτών (αστυνομία και κράτος δικαίου) λόγω της πρόσφατης κρίσης, το Συμβούλιο στις 23 Ιουνίου 2014 συμφώνησε να καθιερώσει μια αποστολή κοινής ασφάλειας και αμυντικής πολιτικής (Common Security and Defense Policy mission), για να στηρίξει την Ουκρανία σε αυτό το πεδίο. Η ΕΕ αύξησε επίσης την υποστήριξή της για το έργο του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ) στην Ουκρανία,

¹⁹ Άλλες πηγές χρηματοδότησης είναι τα θεματικά προγράμματα (όπως the European Instrument for Democracy and Human Rights, Instrument contributing to Stability and Peace, Civil Society Organisations and Local Authorities, Human Development and Migration & Asylum), τα οποία επικεντρώνονται στα ανθρώπινα δικαιώματα και την κοινωνία των πολιτών (Europeaid).

²⁰ Πολύ σημαντική είναι η Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA) η οποία είναι μέρος της Association Agreement (AA) μεταξύ της ΕΕ και της Ουκρανίας, μία από τις πιο φιλόδοξες και διμερείς συμφωνίες της ΕΕ μέχρι τώρα. Η DCFTA θα προσφέρει στην Ουκρανία μία ολοκληρωμένη και σε βάθος συμφωνία ελεύθερου εμπορίου, ένα πλαίσιο για τον εκσυγχρονισμό των εμπορικών της σχέσεων και για την οικονομική ανάπτυξη, από το άνοιγμα των αγορών μέσω της σταδιακής κατάργησης των τελωνειακών δασμών και των ποσοστώσεων, καθώς και από μια εκτεταμένη εναρμόνιση των νομοθεσιών, των προδιαγραφών και κανονισμών σε διάφορες εμπορικούς τομείς, δημιουργώντας τις συνθήκες για την ευθυγράμμιση σε βασικούς τομείς της ουκρανικής οικονομίας με τα πρότυπα της Ε.Ε. (European Commission (2)). Ειδικότερα θα ενισχυθούν οι εξαγωγές της Ουκρανίας στην ΕΕ έως €1 δις ετησίως, με τα κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα, τα τρόφιμα, τα φυτικά έλαια και τα μη-σιδηρούχα μέταλλα να είναι οι τομείς που αναμένονται να ωφεληθούν περισσότερο. Επίσης η AA θα παράσχει τη βάση για τον εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξη της ουκρανικής οικονομίας (European Commission (6)).

όπως και την ανθρωπιστική βοήθεια, σε περίπου 32 εκατομμύρια ευρώ συνολικά, για την κάλυψη των άμεσων αναγκών των πληθυσμών που είναι ευάλωτοι και πλήττονται από τις συγκρούσεις στην Ουκρανία (European Commission (1), 2014) και (European Commission (5)).

Πίνακας 3.1 Οικονομική βοήθεια προς την Ουκρανία

Indicative amounts / ranges:

Source	Indicative amounts / ranges (in € million)
I. EUROPEAN COMMISSION (2014-2020)	
<i>I.1 Overall development assistance (grants)</i>	1,565
Bilateral envelope, where:	
- Annual Action Programme (AAP) for 2014	140-200
- AAPs (average) - for 2015-2020	780
- Umbrella programme ("more for more") for 2015-2020	240-300
Neighbourhood Investment Facility	200-250
Instrument contributing to Stability and Peace (IcSP)	20
CFSP	15
<i>I.2 Macro financial assistance (loans)</i>	1,610
I.2 EUROPEAN FINANCIAL INSTITUTIONS	
EIB	up to 3,000
EBRD	5,000
GRAND TOTAL	11,175

Πηγή: European Commission (7), (2014).

Πως εξηγούνται λοιπόν όλες αυτές οι παροχές προς την Ουκρανία και οι κυρώσεις στη Ρωσία;

Ίσως επειδή είναι σημαντικό να υπάρχουν καλές σχέσεις βασισμένες σε κοινές αξίες μεταξύ των χωρών. Η Ε.Ε. προσφέρει στις γειτονικές της χώρες προνομιούχο σχέση, αλλά ζητά ως αντάλλαγμα οικονομικές και πολιτικές μεταρρυθμίσεις με έμφαση στον εκδημοκρατισμό και τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το επίπεδο φιλοδοξίας της σχέσης εξαρτάται από το βαθμό στον οποίο αυτές οι αξίες ενστερνίζονται από κάθε γειτονική χώρα (Μούσης).

Ίσως επειδή σε μια μακροπρόθεσμη βάση, η ΕΕ μπορεί να προσφέρει στην Ουκρανία μία σαφής, προοπτική ένταξης σε αυτή²¹ (Ευρωπαϊκό κοινοβούλιο, 2014).

Ίσως επειδή η Ε.Ε. να μην θέλει, και δεν πρέπει, να επαναλάβει τα λάθη που έκανε στα Βαλκάνια τη δεκαετία 1990 (Κοππά).

Τέλος, ίσως επειδή η ΕΕ θέλει να στείλει ένα μήνυμα πέρα από την Ουκρανία. Σε χώρες όπως η Μολδαβία και η Γεωργία, υπάρχουν πολλοί άνθρωποι που αναρωτιούνται αν η Ε.Ε. θα είναι έτοιμη να βοηθήσει στην υπεράσπιση της Ευρωπαϊκής επιλογής τους, σε περίπτωση που προκύψει ανάγκη. Από την πρόσφατη παρέμβαση στην Ουκρανία, η ΕΕ μπορεί απλά να εξασφάλισε κάποια αξιοπιστία για την κάλυψη των τρωτών σημείων των χωρών αυτών απέναντι στη Ρωσία (ECFR, 2014).

3.5. Επίλογος

Οι κυρώσεις της ΕΕ κατά της Ρωσίας είναι ξεχωριστές και έχουν στρατηγική σπουδαιότητα, χάρη στο συνδυασμό τριών παραγόντων:

- α. την αντιπαλότητα δύο μεγάλων υπερδυνάμεων,
- β. το υφιστάμενο πλαίσιο (Ευρωπαϊκής κρίσης με παγκόσμιες επιπτώσεις) και
- γ. τη προσπάθεια διατήρησης της ισορροπίας μεταξύ των καλών εμπορικών σχέσεων με τη Ρωσία αλλά και της συμμόρφωσής της.

Σχετικά με την αντιπαλότητα οι κυρώσεις κατά της Ρωσίας εισήχθησαν στο πλαίσιο γεωπολιτικής ακόμη και ιδεολογικής αντιπαλότητας μεταξύ αυτών των μεγάλων περιφερειακών δρώντων, αν και η ΕΕ ποτέ δεν θέλησε να δούμε την κρίση με αυτούς τους όρους. Ενώ αποκλείστηκε η επιλογή της χρήσης στρατιωτικής δύναμης (ακολουθεί στο Κεφ. 5 σχετική ανάλυση), οι οικονομικές κυρώσεις ήταν το σκληρότερο μέσο δράσης που η ΕΕ θα μπορούσε να εφαρμόσει, παράλληλα με τα πιο ήπια διπλωματικά μέτρα.

Οι παγκόσμιες επιπτώσεις είναι φανερές με την εμπλοκή των ΗΠΑ, του Καναδά αλλά και της Αυστραλίας στα κράτη- δρώντες, αλλά και τη συμμετοχή των κρατών της Ανατολικής Ασίας (Κίνα, Ινδία κτλ.) ως οικονομικοί εταίροι, στην προσπάθεια της Ρωσίας για οικονομική ανασυγκρότηση εν μέσω κυρώσεων, όπως θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο.

Όσο αφορά το κόστος για την ΕΕ, σύμφωνα με το Liberman (1996:150-155), ένα κράτος το οποίο αντιμετωπίζεται ως ένας ενιαίος και ορθολογικός δρων, θα υποχωρήσει μόνο όταν το κόστος της υποχώρησης είναι μικρότερο από το κόστος των οικονομικών

²¹ Η ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση δεν αποτελεί μια συνήθης συμμετοχή σε έναν πολυμερή διακρατικό οργανισμό στη βάση υπολογισμών οικονομικού κόστους-οφέλους αλλά καλείται να ισορροπήσει ανάμεσα σε ζητήματα ταυτότητας και ασφάλειας Μανώλη (2014:1-2)

κυρώσεων. Όσο υψηλότερο είναι το κόστος στον αποστολέα των κυρώσεων, τόσο λιγότερο πιθανό είναι το κράτος- στόχος να υποκύψει. Σε αυτό «ποντάρει» η Ρωσία εφαρμόζοντας την πολιτική των αντικυρώσεων που θα μελετηθεί παρακάτω.

Οι κυρώσεις συμβάλλουν στη διαμόρφωση της εικόνας της ΕΕ, παρέχοντας διπλωματικές εναλλακτικές λύσεις μέσω της χρήσης πιο λεπτών και στοχευμένων πολιτικών και διασφαλίζοντας ότι η ΕΕ έχει «μερικά δόντια που δαγκώνουν» για να πραγματοποιήσει την εξωτερική της πολιτική και να υποστηρίξει τις αρχές που αξιώνει να διατηρήσει (Giumelli & Ivan, 2013:39).

Κλείνοντας αυτό το Κεφάλαιο, θα χρησιμοποιήσω τη σκέψη της Μήλεση (2012:60). *«Τα περιοριστικά μέτρα που επιβάλλει η Ευρωπαϊκή Ένωση έχουν αναδειχθεί, κυρίως υπό το φως των σύγχρονων εξελίξεων, σε μηχανισμό άσκησης εμπορικής και εξωτερικής πολιτικής και εργαλείο προάσπισης της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας αλλά και της διεθνούς νομιμότητας. Αποτελούν έναν από τους παράγοντες που αναδεικνύουν την σημαντικότητα θέση της Ένωσης στην «διεθνή σκηνή», αλλά παραμένουν, εξαιτίας της φύσης τους ως μέτρα εξαναγκασμού, ένα από τα πιο κρίσιμα αλλά και πιο επίμαχα στοιχεία της εξωτερικής πολιτικής της».*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η Ρωσία ως κράτος- στόχος

Στο παρών κεφάλαιο εξετάζεται η Ρωσία ως κράτος- στόχος των κυρώσεων που επιβλήθηκαν εις βάρος της από την ΕΕ. Αρχικά παρουσιάζονται κάποια στοιχεία που διαμόρφωσαν την υφιστάμενη κατάσταση και τις σχέσεις της Ρωσίας με τον έτερο παράγοντα τη κρίσης, την Ουκρανία. Στη συνέχεια με βάση την υφιστάμενη θεωρία για το κράτος- στόχο, αναλύονται τα υπάρχοντα δεδομένα και στο τέλος του κεφαλαίου γίνεται αναφορά στις αντικυρώσεις που εφαρμόσει η Ρωσία ως αντίμετρα των κυρώσεων και στις επιπτώσεις των κυρώσεων στη Ρωσική οικονομία- κοινωνία.

4.1. Σύντομη αναδρομή

Το πρώτο μέρος της κρίσης μεταξύ των δύο χωρών ξεκίνησε από την επαρχία της Κριμαίας στην Ουκρανία ως επακόλουθο της Ουκρανικής Επανάστασης του 2014²², με κέντρο το Κίεβο, κατά την οποία ανατράπηκε η κυβέρνηση του τότε προέδρου Yanukovich.

²² Περισσότερα για την επανάσταση (euroMaidan) <http://rt.com/news/233163-ukraine-maidan-february-timeline/>

Στην Κριμαία έγιναν διαδηλώσεις από ομάδες προσκείμενες προς τη Μόσχα που ήταν αντίθετες με τα γεγονότα στο Κίεβο και επιζητούσαν στενότερους δεσμούς ή την ενσωμάτωση στη Ρωσία και την ανεξαρτησία για την Κριμαία. Τότε το ρωσικό Κοινοβούλιο παραχώρησε στον πρόεδρο της Ρωσίας Putin την εξουσία να χρησιμοποιήσει στρατιωτική βία στην Ουκρανία. Η παγκόσμια κοινότητα καταδίκασε τη ρωσική εισβολή στην Κριμαία και ζητήθηκε από τη Μόσχα να αποσύρει τις δυνάμεις της. Αυτό το πρώτο μέρος ολοκληρώθηκε στις 6 Μαρτίου 2014, οπότε το Ανώτατο Συμβούλιο της Κριμαίας αποφάσισε να ζητήσει από τη Ρωσία την επανένωση, κάτι που εγκρίθηκε από τη Ρωσία και ολοκληρώθηκε με το δημοψήφισμα στις 16 Μαρτίου 2014²³.

Το δεύτερο μέρος της κρίσης έχει ως κεντρικό θέμα τους ένοπλους αυτονομιστές που μάχονται με τα Ουκρανικά στρατεύματα για τον έλεγχο των πόλεων Donetsk, Luhansk και Kharkiv, στην ανατολική Ουκρανία (όπως μπορούμε να δούμε στον παρακάτω χάρτη). Οι κυρώσεις που επιβλήθηκαν στη Ρωσία δεν επιβλήθηκαν ως εναλλακτική λύση στις διπλωματικές προσπάθειες για την επίλυση της κρίσης με την Ουκρανία, αλλά χρησιμοποιούνται σαν ένας τρόπος να πιεστεί η Ρωσία ώστε να εμπλακεί σοβαρά στις διπλωματικές οδούς (Raik, Helwig, Jokela, 2014), στοχεύουν κυρίως στην ώθηση της Μόσχας να αποκηρύξει τις εδαφικές απαιτήσεις προς την Κριμαία και να αναστείλει την όποια υποστήριξή της προς τους αυτονομιστές στην Ανατολική Ουκρανία (Giunelli, 2015). Επίσης όπως αναφέρθηκε στο Κεφάλαιο 2, οι κυρώσεις συνδέονται με τρεις σημαντικές λειτουργίες της εξωτερικής πολιτικής όπως ο εξαναγκασμός, ο περιορισμός και η σηματοδότηση. Στην συγκεκριμένη περίπτωση η ΕΕ έχει επιβάλει κυρώσεις περισσότερο στρεφόμενη στις δύο τελευταίες λειτουργίες. (Raik, Helwig, Jokela, 2014). Οι κυρώσεις μπορούμε να πούμε ότι είχαν σαν αποτέλεσμα τη συμφωνία του Minsk I της 5^{ης} Σεπτεμβρίου 2014, η οποία περιλάμβανε την κατάπαυση του πυρός, την απόσυρση των βαρέων όπλων, την επίβλεψη από τον ΟΑΣΕ, δημοτικές εκλογές στις περιοχές της Ανατολικής Ουκρανίας, απονομή χάριτος και αμνηστίας, επιστροφή των κρατουμένων, ανθρωπιστική βοήθεια και αποκέντρωση των εξουσιών σε ορισμένες περιοχές του Donetsk και του Luhansk (οι οποίες ελέγχονταν από τους αυτονομιστές). Η αντίληψη που επικρατεί ως προς το πρωτόκολλο του Minsk είναι ότι αποτελεί το πλαίσιο για εκτόνωση της κρίσης και διασφάλιση εκεχειρίας παρά τις εκατέρωθεν παραβιάσεις που καταγράφονται από την ημέρα της υπογραφής του. Ο Παναγιωτόπουλος (2015) εύστοχα έγραψε πως «*κάθε περίοδος εκεχειρίας μπορεί να παραβιάζεται, αλλά η επόμενη οικοδομείται πάλι πάνω στα*

²³ Ηνωμένες Πολιτείες και Ε.Ε. θεωρούν άκυρο το δημοψήφισμα στην Κριμαία, σημειώνοντας ότι πραγματοποιήθηκε υπό συνθήκες ψυχολογικού εκβιασμού, λόγω της παρουσίας ρωσικών στρατευμάτων, και ότι δεν έγινε στο πλαίσιο που θεσπίζει το Σύνταγμα της Ουκρανίας. Περισσότερα για το δημοψήφισμα <http://www.kathimerini.gr/758519/article/epikairothta/kosmos/poytin-ane3arthto-kratos-h-krimaia>

συμφωνηθέντα του Minsk». Η κατάπαυση του πυρός μαζί και η συμφωνία του Minsk I τελικά κατέρρευσε²⁴ εντελώς τον Ιανουάριο του 2015, με ανανεωμένες σφοδρές μάχες σε όλη την εμπόλεμη ζώνη, συμπεριλαμβανομένων και των Διεθνών Αεροδρομίων του Donetsk και του Debaltsevo. Μία νέα συμφωνία με το όνομα Minsk II, συμφωνήθηκε στις 12 Φεβρουαρίου 2015 με σημαντική διαφορά από το Minsk I, την αλλαγή στο στρατηγικό πλαίσιο σε οικονομικούς όρους και όρους ασφαλείας (Emerson, 2015). Τι θα είναι διαφορετικό αυτή τη φορά; Όπως αναφέρει και ο Kofman (2015) «*To Minsk II είναι ένας εντελώς διαφορετικός διακανονισμός. Θέτει γνήσια σενάρια για πολιτική διευθέτηση ή για αποτυχία, η οποία όμως δεν θα γυρίσει αναγκαστικά την περιοχή σε πόλεμο*». Το μέλλον θα δείξει.

Χάρτης 4.1. Χάρτης κατάστασης στην Ουκρανία.

Πηγή: Longstreet, (2014)

4.2. Σχέσεις Ουκρανίας- Ρωσίας

²⁴ Το πρώτο πρωτόκολλο του Minsk δεν θα μπορούσε ποτέ να χρησιμεύσει ως πολιτική διευθέτηση της σύγκρουσης. Εκ των υστέρων, είναι δύσκολο να καταλάβει κανείς γιατί κάποιος ήλπιζε πως θα μπορούσε να πετύχει εξαρχής. Αυτή η συμφωνία, η οποία επετεύχθη στις 5 Σεπτεμβρίου 2014, προσέφερε μια ανάπαυλα στις αντίπαλες πλευρές, αλλά κανέναν μηχανισμό για την διασφάλιση των συμφερόντων τους. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο χάρτης που σκιαγραφούσε την γραμμή ελέγχου κρατήθηκε μυστικός από όλες τις πλευρές, αφήνοντας το πεδίο ανοιχτό για αμφισβήτηση. Επιπλέον, η συμφωνία δεν δημιούργησε ορισμένες προϋποθέσεις μεταξύ των μερών, ούτε διευκρίνισε ποιος πρέπει να κάνει τι πρώτος (Kofman, 2015).

Μεγάλης σημασίας για την οριοθέτηση της σημερινής κατάστασης στις Ρωσο-Ουκρανικές σχέσεις, είναι οι αναφορές του Πλατιά. Μετά την κατάρρευση του διπολισμού έχει δημιουργηθεί ένα κενό στους κανόνες του παιχνιδιού στην ανατολική Ευρώπη με τους Ρώσους ηγέτες να χαρακτηρίζουν τη διεύρυνση του NATO αλλά και της ΕΕ στην ανατολική Ευρώπη σαν μια προσπάθεια της Δύσης να αλλάξει η ισορροπία δυνάμεων προς όφελός της (Πλατιάς, 1995:176-177). Είναι χαρακτηριστικό πως ο πρώην Σοβιετικός πληθυσμός είναι διασκορπισμένος μετά τη διάλυση τη σοβιετικής ένωσης, με συνέπεια 25 εκατομμύρια Ρώσοι να ζουν έξω από τη Ρωσία και 30 εκατομμύρια άνθρωποι από άλλες εθνότητες να ζουν στη Ρωσία. Χώρες όπως η Ουκρανία και η Λευκορωσία είναι ιστορικά αλλά κυρίως, γεωγραφικά, πολύ κοντά στο «Ρωσικό κέντρο» το οποίο νιώθει ιδιαίτερη νευρική με την προοπτική να συνδεθούν οι χώρες αυτές σε ανταγωνιστικούς προς τη Ρωσία συνασπισμούς (Πλατιάς, 1995:182). Αυτό αυξάνει την ήδη μεγάλη ευαισθησία από πλευράς Ρωσίας για τη Ρωσική μειονότητα στις άλλες χώρες με το Stern (1994 :64) να αναφέρει πως η Ρωσία είναι ένα κράτος του οποίου τα σύνορα δε μπορεί να μείνουν για πολύ καιρό όπως είναι σήμερα.

Εξαιρετικά ενδιαφέροντα είναι η επίσης η ανάλυση του Mearsheimer (2014) που αποδίδει την σημερινή κρίση στην Ουκρανία στην επεκτατική πολιτική των Οργανισμών της Δύσης (NATO και ΕΕ²⁵) προς την Ανατολική Ευρώπη. Ήδη από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου ο διάλογος σχετικά με τον σύγχρονο ρόλο που καλείται να διαδραματίσει το NATO προέτρεπε τη διεύρυνση προς την ανατολική Ευρώπη. Ταυτόχρονα κυριάρχησε μια φιλελεύθερη αισιοδοξία ότι μπορούσε η δύση να προάγει τον εκδημοκρατισμό των πρώην Σοβιετικών Δημοκρατιών με την εισδοχή τους στους Δυτικούς θεσμούς. Πόσο ανεκτό είναι όμως για μια περιφερειακή δύναμη να δέχεται παρεμβάσεις ακριβώς έξω από την πόρτα της; Ο Kissinger έγραψε πως η Δύση χρειάζεται να αντιληφθεί ότι η Ρωσία δεν γίνεται ποτέ να θεωρήσει την Ουκρανία ως άπλα άλλο ένα ανεξάρτητο κράτος και αυτό επιβεβαιώνεται ιστορικά και οικονομικά με τις συναλλαγές των δύο χωρών να αντιπροσωπεύουν σημαντικό ποσοστό του ΑΕΠ τους (Παναγιωτόπουλος, 2014) και όπως αναφέρει και η Σπάθη (2014), δεν είναι η Ρωσία απειλή έναντι της Ευρώπης, αλλά αντίστροφα η δυτική επιρροή στο μετασοβιετικό χώρο αποτελεί παράσταση απειλής έναντι της Μόσχας.

Επιπροσθέτως η εξωτερική πολιτική της Ρωσίας στηρίζεται στη λογική των σφαιρών επιρροής²⁶, η οποία είναι εννοιολογικά θεμελιωμένη στο τεκμήριο ότι οι περίοικοι της δεν είναι εγγενώς σε θέση να κάνουν αυτόνομες πολιτικές κινήσεις, κάτι που εξηγεί τις εξελίξεις

²⁵ Μέσω της Ευρωπαϊκής πολιτικής Γειτονίας (ΕΠΓ),

²⁶ Ο όρος σφαίρα επιρροής, ή ζώνη επιρροής, αποτελεί ένα συνήθη όρο κυρίως των Διεθνών Σχέσεων που άρχισε να χρησιμοποιείται από τα τέλη του 19ου αιώνα με ιδιαίτερη αναφορά για περιοχές (εδάφη), που δεν υπήρχε πολιτική εξουσία, με συνέπεια είτε να διεκδικούνται αυτές εξ ολοκλήρου, είτε ν' αναγνωρίζονται επ' αυτών κάποια δικαιώματα από κάποια χώρα (Πάπυρους, σελ. 107),

σε χώρες όπως η Γεωργία παλαιότερα ή η Ουκρανία σήμερα. Αυτό που επιδιώκει είναι η επαναφορά και η διατήρηση της επιρροής της στις γειτονικές πρώην σοβιετικές δημοκρατίες ώστε να τις χρησιμοποιήσει ως ουδέτερη ζώνη μεταξύ εκείνης και της Ευρώπης (Κέντρο Ρωσίας, 2014). Η Ρωσία αρνείται την υποκειμενικότητα των γειτόνων της κατονομάζοντας τους ως θύματα των Δυτικών συνταγών. Όλα αυτά βέβαια υποστηρίζοντας ότι δεν αποσκοπεί στη αναζωογόνηση πρακτικών της Σοβιετικής εποχής (Makarychev, 2014:184-188). Επίσης ο Ρώσος υπουργός Εξωτερικών Lavrov (2014) ήταν πολύ ειλικρινής, όταν είπε ότι «η Ρωσία δεν μπορεί να χάσει Ουκρανία». Ακόμη μία Ρωσο- Ουκρανική συμφωνία του 1997, πάνω στην στρατηγική συνεργασία, περιέχει²⁷ μια ρήτρα η οποία ορίζει ότι κάθε συμβαλλόμενο μέρος θα πρέπει να απέχει από δράσεις που μπορεί να είναι επιζήμιες για τον άλλο εταίρο (Kimbal, 2014). Στα μάτια της Ρωσίας αυτή η ρήτρα δικαιολογεί την αντίδραση της, στις επαφές της Ουκρανίας με την ΕΕ, αγνοώντας εντελώς άλλες νομικές δεσμεύσεις, όπως το σεβασμό της εδαφικής ακεραιότητας της Ουκρανία ως μέρος του μνημονίου της Βουδαπέστης του 1994 που η Μόσχα συνυπέγραψε με το Ηνωμένο Βασίλειο και τις ΗΠΑ. Οι κανονισμοί του διεθνούς οργανισμού εμπορίου (WTO), αγνοούνται επίσης σε μεγάλο βαθμό από Μόσχα, παρά την ένταξη της Ρωσίας στον οργανισμό (Makarychev, 2014:189).

Είναι φανερό ότι οι Ρωσο- Ουκρανικές σχέσεις βρίσκονται στη κόψη του ξυραφιού με την Ουκρανία να έχει πιαστεί στη μέση μεταξύ Ευρωπαϊκής προοπτικής και της Ρωσικής εξάρτησης, όπως αναπτύσσουν πολύ εύστοχα ο Βέργος (2004: 227-238) και ο Τσακίρης (2004: 91-101)²⁸.

4.3. Ανάλυση του κράτους- στόχου με βάση τη θεωρία των κυρώσεων

Για την ανάλυση του κράτους- στόχου αλλά και για την έκβαση των κυρώσεων σημαντικά είναι τέσσερα χαρακτηριστικά που διαδραματίζουν ρόλο σε ολόκληρη τη διαδικασία των κυρώσεων, όπως τα παρουσιάζει η Al Sowayel (1999:36):

- α. Ο τύπος του πολιτικού καθεστώτος,
- β. Η δυναμικότητά του,
- γ. Η δομή της οικονομίας και
- δ. Η φύση των θεμάτων που διακυβεύονται.

Σχετικά με τον τύπο του πολιτικού καθεστώτος μεγάλο ρόλο παίζουν:

- α. η έκταση της θεσμοθέτησης της πολιτικής συμμετοχής,

²⁷ Άρθρο 6. Περισσότερα στο <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a341002.pdf> “Russian- Ukrainian friendship treaty”

²⁸ Χαρακτηριστική είναι η αναφορά του Βέργου για Ρωσοφιλία από την Ανατολική Ουκρανία και Ρωσοφοβία από την Δυτική Ουκρανία.

β. η έκταση του ανταγωνισμού της πολιτικής συμμετοχής,

γ. οι περιορισμοί στην ηγεσία και

δ. ο βαθμός του συγκεντρωτισμού του πολιτικού συστήματος (Al Sowayel, 1999:40).

Οι Nincic και Wallensteen (1983:125) πιστεύουν ότι η πολιτική κατάσταση του κράτους-στόχου είναι αυτή που έχει μεγαλύτερη σημασία. Ο τύπος του πολιτικού καθεστώτος νοείται από την έκταση του συγκεντρωτισμού των πολιτικών αρμοδιοτήτων, από τον τύπο και την ποσότητα της πολιτικής συμμετοχής και από τους περιορισμούς στην ηγεσία (Al Sowayel, 1999:37-38). Σύμφωνα με τους Hufbauer, Schott και Elliot (1990:44), οι κυρώσεις μπορεί να είναι πλεονασμός, ή να είναι παραγωγικές ή άχρηστες, πάντα εξαρτώνται όμως από την οικονομική κατάσταση και την πολιτική σταθερότητα του κράτους-στόχου.

Ποια είναι όμως τα χαρακτηριστικά του Ρωσικού καθεστώτος; Ο Vladimir Putin επί τηρείας του αύξησε το κρατικό έλεγχο επί του φυσικού πλούτου της χώρας, αύξησε τον έλεγχό του στα τηλεοπτικά μέσα αλλά και στη δικαστική εξουσία. Επίσης το 85% του Ρωσικού λαού, σε έρευνα δήλωσε πως δεν έχει καμία δύναμη να επηρεάσει τις κυβερνητικές αποφάσεις (Rose, 1999). Επιπροσθέτως, όπως αναφέρεται από τους Hague και Harrop (2011: 316-317), η Ρωσία έχει ένα αδύναμο κομματικό σύστημα, τα πολιτικά κόμματα είναι ασταθή και ακολουθούν παρά διαμορφώνουν την εξουσία. Το Φεβρουάριο, το Roskomnadzor²⁹ απέκτησε τη δύναμη να αναστείλει την πρόσβαση σε οποιαδήποτε ιστοσελίδα της ρωσικής επικράτειας χωρίς δικαστική απόφαση, ή κάποια άλλη προειδοποίηση (Kramer, 2013). Τον Απρίλιο του 2014, μετά την προσάρτηση της Κριμαίας, το Roskomnadzor μπλόκαρε αρκετές ιστοσελίδες με κριτική διάθεση για την πολιτική του Κρεμλίνου για την Ουκρανία (Karłowicz κ.α., 2015:64). Βλέπουμε λοιπόν πως το καθεστώς της Ρωσίας μπορεί να χαρακτηριστεί τουλάχιστον ως συγκεντρωτικό και προσωποκεντρικό με στοιχεία «Πουτινισμού»³⁰ και ίσως όπως κατήγγειλε και ο Nemtsov³¹ πριν δολοφονηθεί, σε μία συνέντευξή του στο περιοδικό Newsweek, «*Η Ρωσία μετατρέπεται σε φασιστική χώρα με ναζιστικού τύπου γκεμπελική προπαγάνδα και με παραστρατιωτικά τάγματα εφόδου τύπου SA*» (Kacwicz, 2015). Η Doxey (1980:116) επισημαίνει πως οι αναμενόμενες επιπτώσεις των κυρώσεων στη κοινή γνώμη μπορούν να απαλείφονται, εξαιτίας του γεγονότος ότι οι πολίτες δεν είναι γνώστες των συμβάντων ειδικότερα εκεί όπου τα μέσα ενημέρωσης ελέγχονται από την κυβέρνηση. Αυτός ο έλεγχος είναι που επιτρέπει τη κυβέρνηση να οργανώνει την υποστήριξη στις πολιτικές της μη συμμόρφωσης προς τα κράτη- δρώντα.

²⁹ Ρωσική διεύθυνση επίβλεψης των μέσων μαζικής ενημέρωσης.

³⁰ Το καθεστώς που χαρακτηρίζεται από μια ισχυρή λατρεία στην προσωπικότητα του Vladimir Putin και ενσωματώνει ισχυρά Νεο-σταλινικά στοιχεία. Περισσότερα στο <http://en.wikipedia.org/wiki/Putinism>.

³¹ Ο Boris Nemtsov ήταν Ρώσος επιστήμονας και φιλελεύθερος πολιτικός, δολοφονήθηκε στις 27 Φεβ 2015.

Τα αδύναμα³² καθεστώτα είναι ιδιαίτερα τρωτά στις οικονομικές κυρώσεις (Al Sowayel, 1999:40). Οι οικονομικές κυρώσεις είναι γεγονός ότι αποδυναμώνουν το κράτος-στόχο, έτσι όταν εφαρμόζονται σε ένα κράτος με αδυναμίες αποτελούν ακόμη δυνατότερα όργανα πολιτικής αλλαγής (Nincic και Wallensteen, 1983:217). Κάτι που δε μπορούμε να πούμε ότι συμβαίνει στην περίπτωση της Ρωσίας. Επίσης καταλαβαίνουμε ότι όσο πιο αδύναμο είναι το κράτος-στόχος, τόσο πιο δύσκολο είναι αυτό να αναπτύξει αντίμετρα, αυξάνοντας την πιθανότητα επιτυχίας των κυρώσεων (Al Sowayel, 1999:43). Είναι όμως ένα αδύναμο κράτος η Ρωσία; Αντιθέτως, χαρακτηριστικά της Ρωσικής οικονομίας³³ όπως ότι είναι η κυριότερη παραγωγός και εξαγωγέας πετρελαίου και φυσικού αερίου, η τρίτη μεγαλύτερη παραγωγός πυρηνικής ενέργειας στον κόσμο και η τέταρτη μεγαλύτερη από την άποψη της εγκατεστημένης παραγωγικής ικανότητας (Us Energy Information Administration, 2013) σε συνδυασμό με το γράφημα 4.1 παρακάτω περί ενεργειακών αποθεμάτων, μας υποδηλώνουν ότι η Ρωσία αποτελεί ένα παγκόσμιο πρωταγωνιστή. Έχει ως οδηγό τους ενεργειακούς της πόρους και τους χρησιμοποιεί ως εργαλείο της εξωτερικής της πολιτικής. Επίσης η Ρωσία εξάγει στην Ευρωπαϊκή Ένωση (εικόνα 4.1) το ένα τέταρτο της απαιτούμενης ποσότητας φυσικού αερίου, ενώ ορισμένες χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης είναι σχεδόν εξ ολοκλήρου εξαρτημένες από το ρωσικό φυσικό αέριο και πετρέλαιο (Γιαννακόπουλος, 2015).

Γράφημα 4.1. Εμπορικές Εξαγωγές Ρωσίας 2009-2015 (Μετρήσεις του ΔΝΤ)

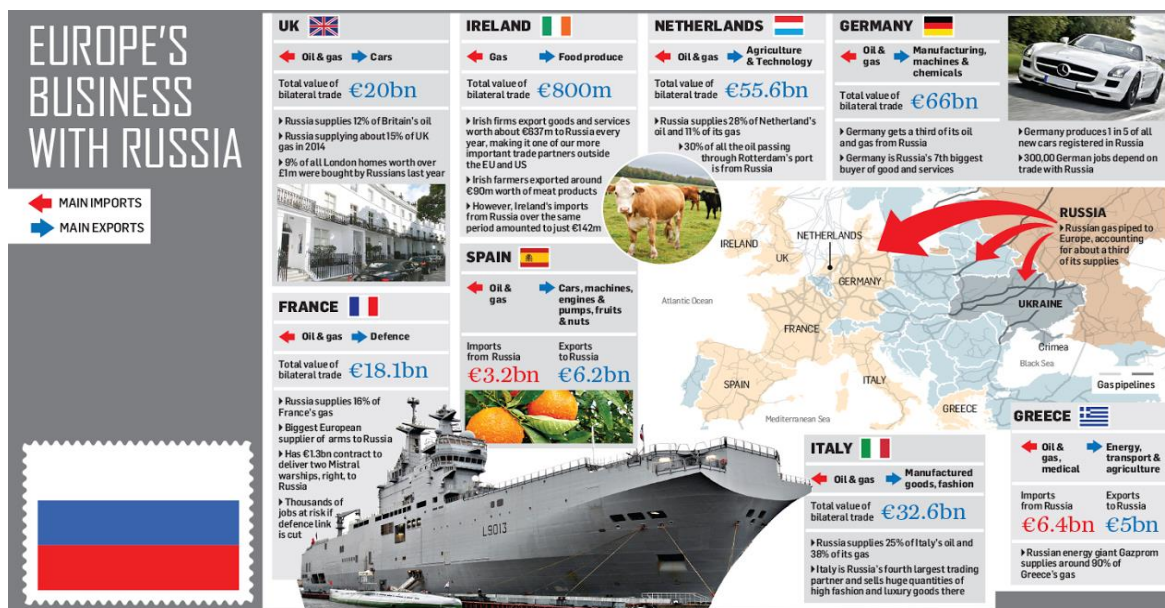

Πηγή: Karpowicz κ.α. (2015:55)

³² Ο Knorr (1975:154) ορίζει τη δυναμικότητα ως νομιμοποίηση του καθεστώτος, η οποία πηγάζει από δυνατή υποστήριξη από τους πολίτες και από έλλειψη διαιρετότητας.

³³ Περισσότερα στο παράρτημα, πίνακας γενικών χαρακτηριστικών της Ρωσίας.

Εικόνα 4.1. Εμπορικές και οικονομικές σχέσεις Ρωσίας με την ΕΕ.

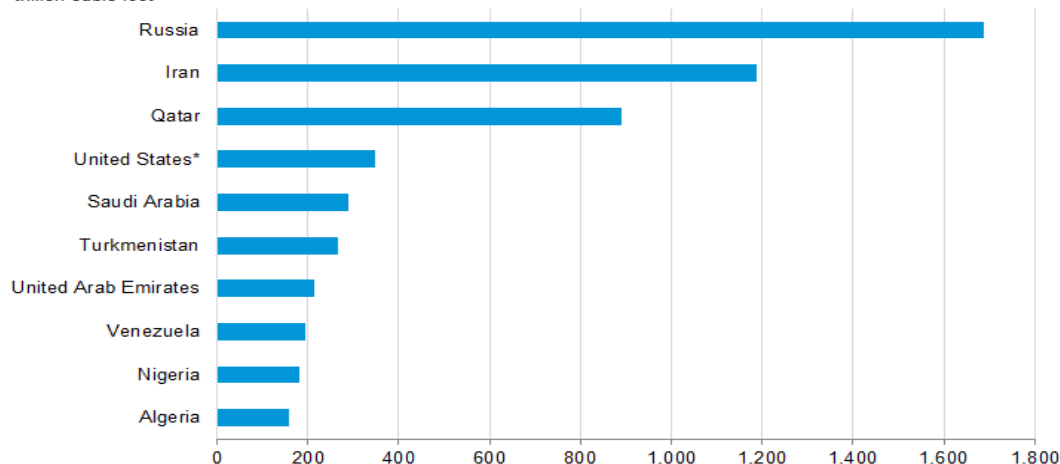
Πηγή: The Times of London (2014).

Ο μεγάλος στόχος του Κρεμλίνου είναι η αποκατάσταση της θέσης της Ρωσίας ως μεγάλης δύναμης (Rose, 1999) και οι ηγέτες της επιθυμούν την ενίσχυση της διεθνούς επιρροής της χώρας τους (Hague & Harrop, 2011:316-317). Η Ρωσία έχει καταφέρει τα τελευταία δεκατέσσερα χρόνια, δηλαδή μετά την ανάληψη της πολιτικής εξουσίας από τον Putin, να αναστρέψει την οικονομική και πολιτική πτώση της και να γίνει μία από τις οκτώ πλουσιότερες χώρες του κόσμου, κάτι που της έδωσε τη δυνατότητα να ανεγερθεί στο πολιτικό σκηνικό και να γίνει μία ισχυρή περιφερειακή δύναμη. Ακόμη ο Putin επέλεξε ορθά να επενδύσει και στην ανάπτυξη της στρατιωτικής και αμυντικής βιομηχανίας της χώρας του, κάτι που συνέβαλε καθοριστικά στην οικονομική και πολιτική άνοδο της Ρωσίας τα τελευταία χρόνια (Κέντρο Ρωσίας, 2014).

Γράφημα 4.2. Χώρες με τα μεγαλύτερα αποθέματα φυσικού αερίου.

Largest proven natural gas reserves holders

trillion cubic feet

Note: The United States reserves are wet gas reserves as of December 2011

Source: United States: U.S. Energy Information Administration; Other Countries: Oil and Gas Journal 2013

Πηγή: Us Energy Information Administration (2013)

Λαμβάνοντας υπόψη ότι οι κυρώσεις είναι ένα πολιτικό μέσο, αυτές εφαρμόζονται στην οικονομία του κράτους- στόχο και ιδιαίτερα στα εμπορικά στοιχεία αυτής της οικονομίας. Έτσι το ερώτημα του ποιος ελέγχει την οικονομία είναι καίριο για την ανάπτυξη των κυρώσεων (Al Sowayel, 1999:43). Μία οικονομία ελεγχόμενη από το κράτος, είναι πιο αφοσιωμένη στις πολιτικές της ηγεσίας. Ο ιδιωτικός τομέας, από την άλλη, δεν διαθέτει την ανοχή του κράτους στα κόστη που συνεπάγονται των κυρώσεων (Knoor, 1975:156). Έτσι καταλαβαίνουμε ότι έχει μεγάλη σημασία ο βαθμός εμπλοκής του ιδιωτικού τομέα στην οικονομία όπως επίσης και ο βαθμός βιομηχανοποίησης της (Al Sowayel, 1999:46). Οι ανεπτυγμένες οικονομίες βασιζόμενες στην αλληλεξάρτηση τους με τις διεθνείς αγορές είναι σε σύγκριση με άλλες, πιο αποτελεσματικά προσβάσιμες από τις κυρώσεις (Nincic και Wallenstein, 1983:157). Επίσης όσο πιο ανεπτυγμένος είναι ο ιδιωτικός τομέας, τόσο αυξάνονται οι ευκαιρίες σε μέρος του πληθυσμού να εκδηλώσουν την θέλησή τους με την εναρμόνιση των αιτουμένων από τα κράτη- δρώντα (Nincic και Wallenstein, 1983:107). Στη Ρωσία ο ιδιωτικός τομέας είναι αρκετά ανεπτυγμένος όπως όμως και ο κρατικός έλεγχος, ιδιαίτερα μετά τη χρηματοπιστωτική κρίση του 2007- 2008. Ο Putin σε τηλεοπτική του συνέντευξη το 2008 είχε αναφέρει: «το κράτος θα μπει στο κεφάλαιο των μεγάλων επιχειρήσεων, εκεί όπου θα είναι επωφελές για το ίδιο και για τους φορολογουμένους (...). Δεν αποκλείω να γίνει σε αρκετά μεγάλη κλίμακα». (Jego, 2008).

Ο Ρώσος πρόεδρος γνωρίζει καλά τη κατάσταση της χώρας του και για να προλάβει τις εξελίξεις των επιβληθέντων οικονομικών κυρώσεων, αντέδρασε άμεσα με αντίμετρα τα οποία θα αναλυθούν παρακάτω.

4.4. Αντίμετρα- Αντικυρώσεις

Η απάντηση- αντίδραση του κράτους- στόχου στις εφαρμοζόμενες κυρώσεις είναι ένα από τα «κλειδιά» στην όλη διαδικασία. Αυτή η πολιτική απάντησης, ή αλλιώς αντίμετρα, μπορούν να παίξουν σημαντικό ρόλο στο αποτέλεσμα των κυρώσεων (Al Sowayel, 1999:26-27). Τα αντίμετρα καθορίζονται από τη διάρθρωση των πολιτικών θεσμών στο κράτος- στόχο (Al Sowayel, 1999:26-31). Για την ανάπτυξη των αντικυρώσεων είναι σημαντικά τα επίπεδα αυτονομίας του ηγέτη στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής του κράτους στόχου και ο βαθμός δράσης του ηγέτη χωρίς όρια στις πράξεις του (Al Sowayel, 1999:37-38). Όπως αναφέρουν οι Morgan και Campbell (1991:191) όσο λιγότερο είναι κάποιος ηγέτης υποχρεωμένος να μοιράζεται την δύναμη της διαμόρφωσης των πολιτικών, τόσο πιο εύκολο είναι να αναπτύξει κατάλληλα αντίμετρα για την αντιμετώπιση των κυρώσεων δηλαδή σε πιο συγκεντρωτικά πολιτικά συστήματα είναι πιο εύκολο να επιτευχθεί μία αποτελεσματική αντίδραση στις κυρώσεις. Αντιθέτως όσο μεγαλύτερος είναι ο καταμερισμός των δυνάμεων τόσο λιγότερο αποδεκτή θα είναι η αντίδραση στις κυρώσεις από τους πολίτες. Σε μια προσπάθεια να αποτρέψει περαιτέρω περιοριστικά μέτρα και να αυξήσει το κόστος για τις χώρες που επέβαλαν τις κυρώσεις στη Ρωσία, το συγκεντρωτικό Κρεμλίνο εισήγαγε τον Αύγουστο του 2014, μια απαγόρευση για την εισαγωγή τροφίμων (fortunegreece, 2014). Η Ρωσία αποτελεί το δεύτερο μεγαλύτερο προορισμό των εξαγωγών για τα γεωργικά προϊόντα της ΕΕ (10% του συνόλου). Η απαγόρευση αυτή έχει ως στόχο ειδικά την ΕΕ, με την ελπίδα της αύξησης της δυσaráσκειας στους αγροτών και την πρόκληση τριγμών στο εσωτερικό των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων. Βλέποντας τα οφέλη της απαγόρευσης η Ρωσία, διεύρυνε περισσότερο την απαγόρευση εισαγωγών τον Οκτωβρίου του 2014.

4.5. Εναλλακτικές επιλογές

Οι μονομερείς οικονομικές κυρώσεις έχουν μεγάλη πιθανότητα να αποτύχουν λόγω του γεγονότος ότι το κράτος- στόχος μπορεί να βρει εναλλακτικές πηγές για τις αγορές και τα αγαθά που του στερήθηκαν. Για την επιτυχία των οικονομικών κυρώσεων πρέπει να υπάρχει μέριμνα από το κράτος- δρων, για την ελαχιστοποίηση των εναλλακτικών πηγών στις οποίες μπορεί να στραφεί το κράτος- στόχος (Martin 1992:3). Για να μειώσει η Ρωσία την αλληλεξάρτηση του ιδιωτικού της τομέα και γενικότερα της οικονομίας της από τις

χώρες- επιβολείς κυρώσεων, στράφηκε προς την ανατολή. Ιδιαίτερα προς την Κίνα³⁴ (Soldatkin, 2014), αλλά και πέρα από αυτή. Στράφηκε προς την Ινδία, την Ινδονησία, τη Μογγολία αλλά και το Βιετνάμ για να εξερευνήσει περεταίρω οικονομικές ευκαιρίες. Εκπλήσσοντας η Ρωσία ακύρωσε την απαγόρευση πώλησης όπλων κατά του Πακιστάν και δεσμεύτηκε με το Ισλαμαμπάντ για την παράδοση επιθετικών ελικοπτέρων. Ακόμη στη Μέση Ανατολή η Ρωσία δελέασε την Αίγυπτο με συμβόλαια όπλων αλλά και παραδόσεις τροφίμων όπως επίσης και το Ιράν με την ανταλλαγή πετρελαίου με διάφορα προϊόντα (Karłowicz κα, 2015:103).³⁵ Η Ρωσία γενικά προσπαθεί να αντιμετωπίσει την κατάσταση των κυρώσεων με ποικίλους τρόπους, όπως για παράδειγμα με αντικατάσταση των εισαγωγών, βελτίωση των εγχώριων πόρων και φυσικά αναζήτηση άλλων οικονομικών εταίρων. Αυτή ήταν μία προσπάθεια που είχε αρχίσει πολύ νωρίτερα, ήδη από την δεκαετία του '90 κι επί Προεδρίας Yeltsin, οπότε και η Ρωσία είχε στραφεί προς ασιατικές χώρες, όμως εντάθηκε μετά τις κυρώσεις των ΗΠΑ και της ΕΕ. Επίσης σημαντικό ρόλο στην εξεύρεση εναλλακτικών λύσεων παίζει ο Διεθνής Πολιτικός Οργανισμός BRICS³⁶. Η Ρωσία χρησιμοποιεί τον BRICS ως ένα δυνατό-ομιλητή που προκαλεί την οικονομική και πολιτική κυριαρχία της Δύσης. Το ίδιο θέλει να επιτύχει και με την Ευρασιατική Οικονομική Ένωση³⁷. Άλλωστε όπως ο ίδιος ο Πρόεδρος Putin είχε δηλώσει, η Ρωσία «δεν σκοπεύει να απομονωθεί» (Litovkin, 2014). Κατά την διάρκεια της Συνόδου Κορυφής της Οικονομικής Συνεργασίας Ασίας και Ειρηνικού (APEC), ο Putin δήλωσε επίσης ότι «η Ρωσία, ως τμήμα της περιοχής της Ασίας και του Ειρηνικού, υποχρεούται να κάνει χρήση όλων εκείνων των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων, τα οποία προσφέρει αυτό το ραγδαία αναπτυσσόμενο κέντρο οικονομικής, τεχνολογικής και επενδυτικής ισχύος [...] Η ανάπτυξη της Σιβηρίας και της Άπω Ανατολής, αποτελεί μια μοναδική ευκαιρία για τις χώρες αυτής της ισχυρής περιοχής, μια ευκαιρία να χρησιμοποιήσουν αποτελεσματικά τις δυνατότητες που διανοίγονται εδώ και να ενισχύσουν ακόμη περισσότερο τις δυνατότητές τους» (Konιουχοf, 2014).

Κλείνοντας όμως δε πρέπει να ξεχνάμε πως η αναζήτηση εναλλακτικών πηγών είναι μία διαδικασία χρονοβόρα και ακριβή (Al Sowayel, 1999:48), με ότι αυτό συνεπάγεται για την Ρωσική οικονομία.

³⁴ Ως παράδειγμα μπορεί να αναφερθεί η συμφωνία αγοράς μικροηλεκτρικών υλικών από την Κίνα για στρατιωτικούς σκοπούς και σκοπούς διαστημικής εξέλιξης, αξίας περίπου 2 δις δολαρίων (Lukyanov, 2014).

³⁵ Εκτεταμένη ανάλυση από Αριστείδου (2014:13-20).

³⁶ Ο Οργανισμός επίσημα ξεκίνησε την λειτουργία του το 2009 και περιλαμβάνει την Βραζιλία, τη Ρωσία, την Ινδία, την Κίνα και την Νότιο Αφρική.

³⁷ Αφορά μια μείζον κοινή αγορά στο χώρο της Κοινοπολιτείας Ανεξαρτήτων Κρατών (ΚΑΚ/ 170 εκατομμύρια άτομα) που θα γίνει ένα νέο ισχυρό κέντρο οικονομικής ανάπτυξης. Περισσότερα βλέπε στο <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22769&subid=2&pubid=64014797>.

4.6. Επίπτωση των κυρώσεων

Εξ ορισμού, οι κυρώσεις προκαλούν ζημιές για την οικονομία μιας χώρας στο σύνολο. Εν προκειμένω, τον ακριβή αντίκτυπό τους είναι κάπως δύσκολο να τον διακρίνει κανείς, λόγω και των αντικυρώσεων που έχουν εφαρμοστεί. Το βέβαιο είναι ότι οι κυρώσεις έχουν συμβάλει στην αρνητική αντίληψη της Ρωσίας στον κόσμο της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής αρχιτεκτονικής. Από εφαρμογή των κυρώσεων, μια σειρά μεγάλων έργων στους τομείς της ενέργειας (πετρελαίου και φυσικού αερίου) που εμπλέκουν δυτικές εταιρείες, έχουν αναβληθεί, με αποτέλεσμα να ασκείται μία αυξανόμενη πίεση στα επίπεδα του πληθωρισμού. Η στατιστική υπηρεσία της Ρωσίας (Rosstat) ανακοίνωσε ότι ο πληθωρισμός το 2014 βρισκόταν στο υψηλότερο σημείο της τελευταίας εξαετίας, με μία αύξηση της τάξεως του 11,4% σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος (Moscow Times, 2015). Επιπλέον η επίδραση των μέτρων εκ μέρους της ΕΕ, ενισχύεται από την πτώση της τιμής του πετρελαίου και την υποτίμηση του ρουβλίου (πίνακας 4.1) (Popescu, 2014), μία υποτίμηση που οφείλεται στην έλλειψη εμπιστοσύνης λόγω των κυρώσεων, ολοκληρώνοντας έτσι ένα φαύλο κύκλο. Οι δύσκολες σχέσεις που πλέον υπάρχουν μεταξύ των εμπορικών εταιρών και της Ρωσίας (ακόμη και σε τομείς που δεν περιλαμβάνονται στο κυρώσεις) θα μπορούσαν να αναστείλουν τη συμβολή των μη ενεργειακών εξαγωγών στην οικονομική ανάπτυξη της Ρωσίας (Karpowicz κ.α., 2015:47). Ως αντίδραση η κεντρική Τράπεζα της Ρωσίας υιοθετεί περιοριστικές νομισματικές πολιτικές, λόγω του υψηλού πληθωρισμού³⁸, με περαιτέρω αύξηση των επιτοκίων, σε συνδυασμό με μια προσπάθεια να μειώσει τη φυγή κεφαλαίων (Karpowicz κ.α., 2015:48). Ως αποτέλεσμα όλων αυτών των δυσκολιών και των κυρώσεων, η ΕΤΑΑ κάνει λόγο για μείωση του Ρωσικού ΑΕΠ κατά 5 τοις εκατό το 2015 (Rettman, 2015) συνεχίζοντας την καθοδική του πορεία (όπως φαίνεται στο γράφημα 4.3), η πιστοληπτική ικανότητα της Ρωσίας έχει υποβαθμιστεί από τη S & P, Moody's και Fitch σε BBB- (Karpowicz κ.α., 2015:55), επηρεάζοντας την ικανότητα της κεντρικής κυβέρνησης να αντλήσει κεφάλαια και εκμηδενίζοντας τις προοπτικές για μια αναβίωση της οικονομικής ανάπτυξης στη Ρωσία.

Πίνακας 4.1. Διακύμανση Ρουβλίου

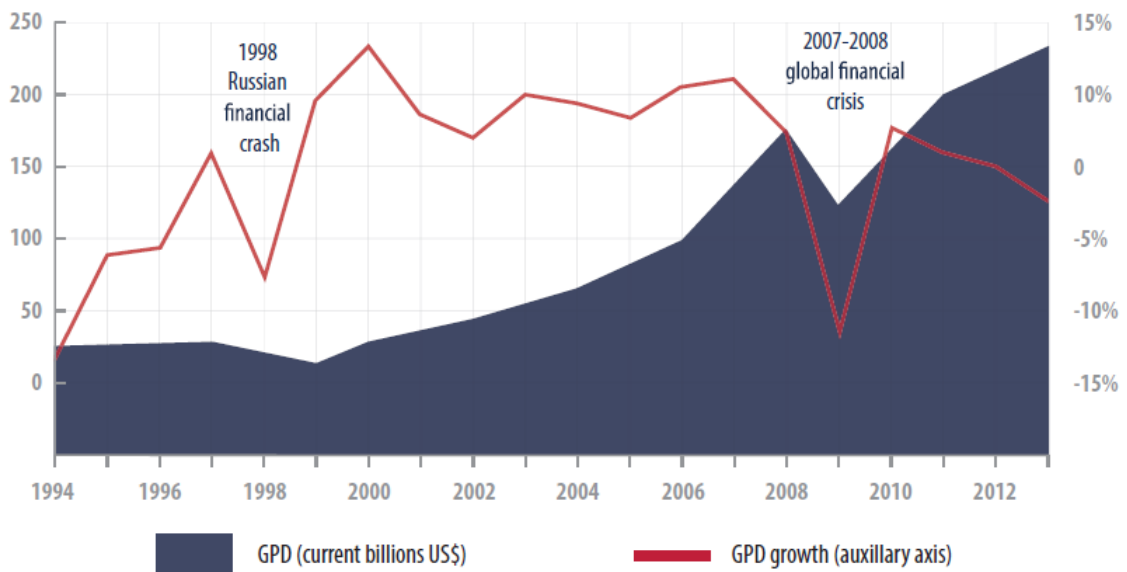
³⁸ Το ΔΝΤ εκτιμά ότι η Κεντρική Τράπεζα της Ρωσίας (CBR) είναι απίθανο να επιτύχει το στόχο του 4,5% για τον πληθωρισμό για το 2015, και αναμένει ότι ο πληθωρισμός θα φθάσει το 6% το 2015. (Karpowicz κ.α., 2015:48)

Timeline of the Russian ruble

Event	Date	RUB per USD
Start of Euromaidan	21 November 2013	32.9975
Annexation of Crimea	18 March 2014	36.2477
<u>Donbas status referendums</u>	11 May 2014	35.2270
Minsk Protocol	5 September 2014	37.0028
Donbas general elections	2 November 2014	43.0072
Central Bank intervention	16 December 2014	68.4910
Ten days after Central Bank intervention	26 December 2014	53.4330

Πηγή: Wikipedia (2015)

Γράφημα 4.3. Χρονική μεταβολή ΑΕΠ

Πηγή: Karpowicz κ.α. (2015:48)

Η Κατανάλωση είναι υποφέρει λόγω του υψηλού πληθωρισμού. Σε αυτό συμβάλλει το γεγονός ότι είναι σχεδόν απίθανη η αντικατάσταση των εισαγωγών λόγω των αντικυρώσεων, από μια έξαρση - αύξηση της εγχώριας παραγωγής, αλλά αυτό μάλλον θα επιτευχθεί από εισαγωγές από άλλες, εναλλακτικές πηγές, όπως η Λατινική Αμερική, η Τουρκία, η Κεντρική Ασία και η Κίνα (Karpowicz, 2015:52).

Οι εξαγωγές πετρελαίου της Ρωσίας είναι ακόμα τεράστιες, ύψους 13,5% του ΑΕΠ το 2013 (283 δισεκατομμύρια δολάρια). Ωστόσο, οι τιμές του παγκόσμιου πετρελαίου δεν

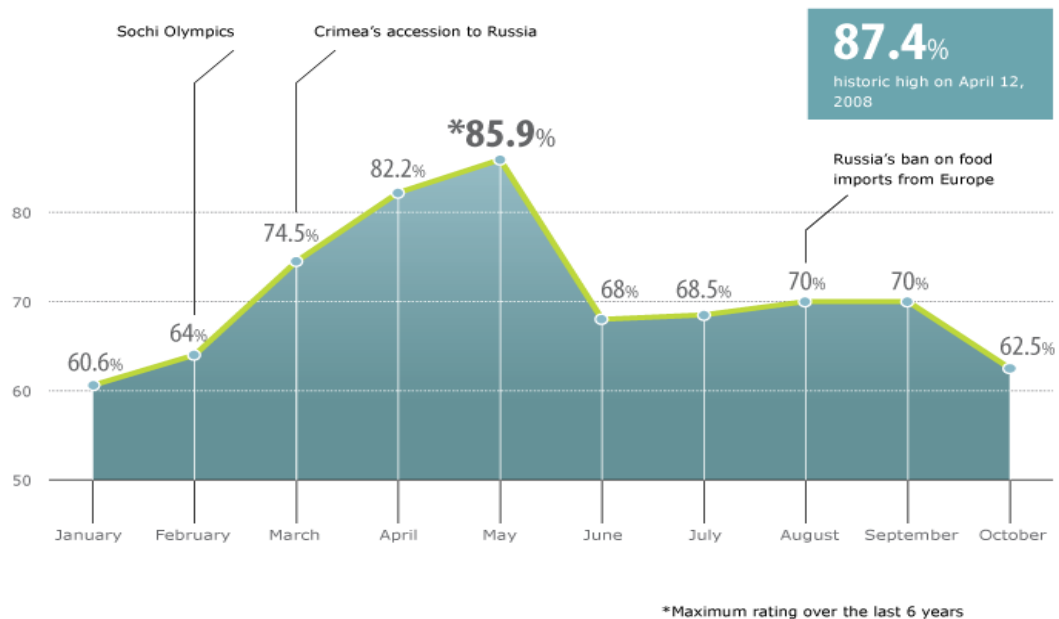
αναμένεται να αυξηθούν τα επόμενα χρόνια, και ο όγκος των εξαγωγών πετρελαίου της Ρωσίας προβλέπεται να μειωθεί με αποτέλεσμα, η αξία των εξαγωγών πετρελαίου να ελαττωθεί κατά τα προσεχή έτη σχεδόν κατά 5%, περίπου 270 δισεκατομμύρια δολάρια το 2015 (Karłowicz, 2015:53).

Όσο αφορά τους πολίτες το συγκεντρωτικό και ελεγχόμενο Ρωσικό καθεστώς δεν επέτρεψε τους Ρώσους πολίτες να νιώσουν πλήρως τις επιδράσεις των κυρώσεων με αποτέλεσμα να μην φοβούνται τη διεθνή απομόνωση. Υπό την σκιά των κυρώσεων, ο Putin προσπαθεί να κρατήσει υψηλά το ηθικό των Ρώσων πολιτών (όπως δείχνουν τα γραφήματα 4.4 και 4.5) , μέσω της παρουσίασης αναπτυξιακών σχεδίων και της δυναμικής στάσης του στον αγώνα εντυπώσεων με την Δύση, αναδεικνύοντας την εικόνα αυτάρκειας που ενισχύεται από τις επενδύσεις στην εγχώρια γεωργική παραγωγή (Ξυλιά, 2014). Επιπλέον, όπως φαίνεται και στα παρακάτω γραφήματα, οι Ρώσοι πολίτες σε μεγάλο βαθμό υποστηρίζουν τα αντίμετρα κατά των κρατών που επέβαλαν κυρώσεις κατά της Ρωσίας (ποσοστό 78%). Αυτό σημαίνει ότι η ρωσική κοινωνία συμφωνεί με τις ενέργειες των ρωσικών αρχών στην Ουκρανία και σαφώς διαφωνεί με τις διαδικασίες της Δύσης (Karłowicz κ.α., 2015:59).

Γράφημα 4.4. Αποδοχή των πολιτικών του Προέδρου Πούτιν από τους πολίτες στο 2014

Vladimir Putin's approval ratings in 2014

Level of Russian citizens' approval of President Vladimir Putin

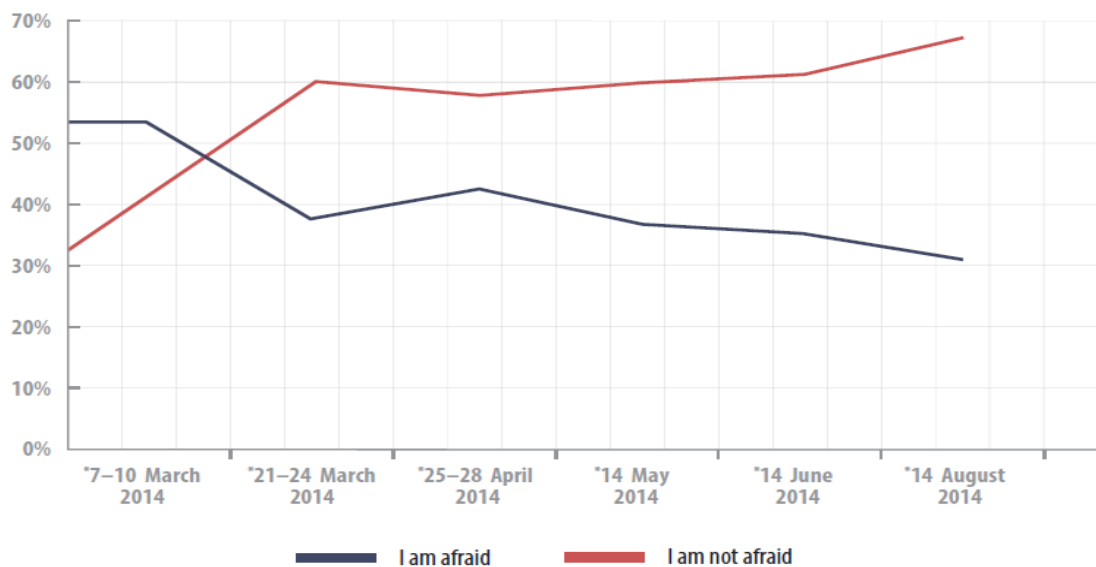
The survey included 1,600 people from 130 settlements in 42 regions of Russia

Source: Russia's Public Opinion Research Center (WCIOM)

Πηγή: TAAS (2014)

Γράφημα 4.5 Άποψη Ρώσων πολιτών σχετικά με την εφαρμογή των κυρώσεων.

Πηγή: Karpowicz κ.α. (2015:60)

Λίγα είναι γνωστά για το πώς οι κυρώσεις έχουν επηρεάσει τα 160 στοχευμένα άτομα και τις οντότητες που περιλαμβάνονται στον κατάλογο της ΕΕ. Σύμφωνα με το

Giumelli (2015), βασιζόμενος σε ανεπίσημα στοιχεία που αναφέρθηκαν από μέσα μαζικής ενημέρωσης αναφέρει πως δείχνουν ότι μη κρατικές οντότητες, όπως η τράπεζα Vneshekonombank (VEB), δυσκολεύονται να χρηματοδοτήσουν εκ νέου τις οφειλές τους και εξαρτώνται πλέον όλο και περισσότερο από τα κεφάλαια που χορηγεί η κεντρική κυβέρνηση, προκειμένου να παραμείνουν στη «ζωή». Ορισμένα στοχευμένα άτομα, παρά το γεγονός ότι συχνά κρύβονται πίσω από τις θυγατρικές τους, έχουν δει τα συναλλαγματικά διαθέσιμα τους, με επιτυχία να παγώνουν από τα κράτη μέλη της ΕΕ.

Η γραμμή του Πούτιν υποστηρίζει ότι η ύφεση θα λήξει σε δύο χρόνια, με αποκατάσταση της τιμής του πετρελαίου, και με τη Ρωσία να έχει ακόμη αρκετά αποθέματα. Αλλά μεγάλες οικονομικές φιγούρες στη Μόσχα, όπως ο πρώην υπουργός οικονομικών Alexei Kudrin και πρώην υπουργός οικονομίας German Gref, προειδοποιούν ότι τα προβλήματα της οικονομικής πολιτικής της Ρωσίας είναι πολύ μεγαλύτερα. (Emerson, 2015).

4.7. Συμπεράσματα

Ως συμπεράσματα μπορούμε να αντλήσουμε την αδιαμφισβήτητη επιρροή των κυρώσεων σε συνδυασμό με τα μέτρα που έλαβε η Ρωσική κυβέρνηση, στην οικονομία της Ρωσίας. Επίσης σημαντικές είναι οι προσπάθειες του Putin για να μην καμφθεί η Ρωσία από τις οικονομικές κυρώσεις σε σημείο που να αποδεχτεί την προσάρτηση χωρών του πρώην σοβιετικού χώρου κάτω από την ομπρέλα του NATO είτε της ΕΕ γειτονίας χωρίς αντιδράσεις (Παναγιωτόπουλος, 2015). Άξια αναφοράς είναι τα υψηλά ποσοστά δημοτικότητας που ο Ρώσος Πρόεδρος διατηρεί μήνες μετά την επιβολή των πρώτων οικονομικών κυρώσεων. Κλείνοντας η πρόοδος που η Δύση και η Ρωσία πρέπει να κάνουν πάνω στην ανάκτηση εμπιστοσύνης στις διμερείς τους σχέσεις πρέπει να έχει πρωταγωνιστικό ρόλο, ώστε να επέλθει επίλυση τη κρίσης με τις λιγότερες απώλειες και για τους δύο. Όπως αναφέρει ο Παναγιωτόπουλος, (2015), *«προσωπικότητες που έχουν διατελέσει υψηλόβαθμα στελέχη στην διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής και των δύο δυνάμεων όπως ο Gorbachev, ο Kissinger και ο Brzezinski, προτείνουν την διαμόρφωση διαπραγματεύσεων μη μηδενικού αθροίσματος για τα εμπλεκόμενα μέρη πάνω σε βάσεις εμπιστοσύνης, δημιουργώντας μια νέα πραγματικότητα ασφάλειας στην Ευρώπη η οποία να είναι αποδεκτή και από τα δύο μέρη»*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Αντιπαράθεση στρατιωτικής επέμβασης με οικονομικές κυρώσεις

Ζούμε σε μια εποχή, στην οποία οι εθνικοί ηγέτες παραμένουν εγκλωβισμένοι στον πειρασμό να χρησιμοποιήσουν βία και στρατιωτικά μέσα για την επανόρθωση παραπόνων και θεμάτων, για την αποκατάσταση και οικοδόμηση της ειρήνης, επί το πλείστον υπό του ΟΗΕ. Η χρήση της στρατιωτικής επέμβασης όπως και η χρήση των κυρώσεων, υπό ένα βαθύτερο νόημα, είναι πολιτικές δράσεις, και όπως αναφέρει και ο Clausewitz: μία συνέχιση της πολιτικής επαφής, επεκτεινόμενη με άλλα μέσα (Schmitt, 2012:5). Παραθέτοντας τους ορισμούς, των κυρώσεων, όπως τον αναφέρει ο Galtung (1967:379), «ενέργειες που ενεργοποιούνται από έναν ή περισσότερους διεθνείς παράγοντες (οι «δρώντες») ενάντια σε έναν ή περισσότερους άλλους παράγοντες (τους «δέκτες») με έναν ή και τους δύο από τους παρακάτω σκοπούς:

α. να τιμωρήσει τους δέκτες, αποστερώντας τους κάποιες αξίες,

β. να προσπαθούν να συμμορφώσουν τους δέκτες με ορισμένους κανόνες, που οι δρώντες κρίνουν σημαντικούς»,

αλλά και του πολέμου από τον Clausewitz, «μια πράξη βίας ώστε να αναγκαστεί ο εχθρός να συμβαδίσει με το θέλημα μας» (Schmitt, 2012:5), ή ακόμη και αυτή του Τσαρδανίδη (2006:19-20) «η στρατιωτική παρέμβαση – πίεση ανήκει στα αρνητικά πολιτικά μέσα, που έχουν ως σκοπό να αποτρέψουν μία χώρα «δέκτη» να προβεί σε ενέργειες που δε θεωρούνται ευνοϊκές για ζητήματα οικονομικής διπλωματίας ενός κράτους. Η απειλή ή ακόμη και η έναρξη στρατιωτικών επιχειρήσεων αποσκοπεί στην υποχώρηση της χώρας στόχου ή στην κάμψη της αντίστασης του»,

βλέπουμε ότι προκύπτει κάποια ταύτιση.

Το κοινό σημείο που πηγάζει από την παραπάνω παράθεση των ορισμών είναι ότι ο πόλεμος αλλά και οι κυρώσεις χρησιμοποιούνται ως μέσα συμμόρφωσης των αποδεκτών, με τις επιθυμίες των δρώντων, κάτι που θέτει τη βάση για την ομοιότητα τους ως μηχανισμοί αντιμετώπισης κρίσεων, χωρίς αυτό να σημαίνει βέβαια ότι πόλεμος και κυρώσεις μπορούν να θεωρούνται ισοδύναμα μέσα.

Η σύγκριση των δύο μηχανισμών αποτελεί θέμα προς επίλυση από ακαδημαϊκούς και είναι χαρακτηριστικό πως ο Pape και οι HSE με τις μελέτες τους απευθύνουν το ίδιο ερώτημα: πόσο αποτελεσματικές είναι οι οικονομικές κυρώσεις, όχι ως συμπλήρωμα σε κάποια άλλη πολιτική ή στρατιωτική ενέργεια, αλλά ως μέσο αυτόνομης εξωτερικής πολιτικής; Δηλαδή, είναι οι οικονομικές κυρώσεις καλύτερες εναλλακτικές λύσεις για τη

στρατιωτική δράση; (Pape, 1998:69-70). Για να απαντήσω σε αυτό το ερώτημα θα επιχειρηματολογήσω όπως παρακάτω.

5.1. Επιχειρηματολογία

Αρχικά θα οριοθετήσω τη χρήση της στρατιωτικής επέμβασης. Το άρθρο 51 του κεφαλαίου VII του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, δεν επιτρέπει τη λήψη στρατιωτικών μέτρων ως νόμιμη άμυνα εναντίον εχθρικών πράξεων που δε συνεπάγονται ένοπλη επίθεση κατά της εδαφικής του ακεραιότητας (Παπαστάμκος, 1990:33). Δηλαδή επιτρέπεται η λήψη στρατιωτικών μέτρων, μόνο σε εκείνη την περίπτωση που κατ' έκταση και κατ' ένταση συγκεντρώνει τα στοιχεία της ένοπλης επίθεσης σε διακρατικό επίπεδο³⁹ (Παπαστάμκος, 1990:173). Επίσης η θεωρία του πολέμου που χρησιμοποιούν τα περισσότερα κράτη και διεθνείς οργανισμοί, αναφέρει ότι ο πόλεμος/στρατιωτική επέμβαση, θα πρέπει να είναι η τελευταία λύση. (McKenzie & Fi, 2003) κάτι που επαναλαμβάνεται στο άρθρο 42, του κεφαλαίου VII του Χάρτη των ΗΕ, ότι οι στρατιωτικές κυρώσεις προβλέπονται, ως *ultimum remedium* (απόλυτη θεραπεία) (Παπαστάμκος, 1990:53). Από τα παραπάνω γίνεται κατανοητό ότι η χρήση στρατιωτικών δυνάμεων περιορίζεται και δεν μπορεί να λαμβάνεται υπόψη ως μέσο πολιτικής για κάθε περίπτωση κρίσης⁴⁰ και αποτελούν το τελευταίο «καταφύγιο» μας.

Συνεχίζοντας, παρόλο που η ανάπτυξη στρατιωτικών δυνάμεων τόσο για την επιβολή όσο και για τη διατήρηση της ειρήνης, έχει αποδειχθεί ένα πολύτιμο εργαλείο για τη λήξη των πολεμικών συγκρούσεων αλλά και την ασφάλεια στο διάστημα που ακολουθεί (ΟΗΕ, 2004:5), η προσφορά (ειρηνευτικών) δυνάμεων σε παγκόσμιο επίπεδο, για τη χρήση στρατιωτικής δύναμης, έχει φτάσει σε επικίνδυνα χαμηλό επίπεδο. Απλά και μόνο για την επαρκή εκτέλεση της ειρηνευτικής αποστολής τους, στις σημερινές υπάρχουσες εστίες συγκρούσεων παγκοσμίως, οι ειρηνευτικές δυνάμεις απαιτείται σχεδόν να διπλασιαστούν σε αριθμό. Τα ανεπτυγμένα κράτη ειδικότερα είναι αυτά που φέρουν την ευθύνη του

³⁹ Σύμφωνα με την απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου της 27.6.1986 ILM 1986, σελ.1023, παρ 194 (Παπαστάμκος, 1990:173).

⁴⁰ Στην συγκεκριμένη περίπτωση (Ουκρανία- Ρωσία) που εξετάζεται σε αυτή την εργασίας, κατά την άποψή μου δεν μπορεί να γίνει χρήση στρατιωτικής βίας ενάντια στη Ρωσία, λόγω του μη αποδεδειγμένου της ένοπλης επίθεσης από Ρωσικά στρατεύματα εναντίον της Ουκρανίας, μετά τα γεγονότα της Κριμαίας. Χαρακτηριστικά ο Αρχηγός των Ουκρανικών Ενόπλων Δυνάμεων, Στρατηγός Viktor Muzhenko, αναφέρει ότι η Ουκρανία πολεμά εναντίον των κατοίκων των Ρωσόφωνων περιοχών ίσως μαζί με μεμονωμένους Ρώσους υπηκόους οι οποίοι ανήκουν σε παράνομα οπλισμένες ομάδες χωρίς την υποστήριξη κάποιας κυβέρνησης. Επίσης ο Στρατηγός Muzhenko αναφέρει emphaticά ότι ο Ουκρανικός στρατός δε μάχεται με τακτικές Μονάδες του Ρωσικού Στρατού (Zuesse, 2015). Επίσης το υπουργείο Αμυνας της Ρωσίας διαψεύδει με κατηγορηματικότερο τρόπο ότι ρωσικές στρατιωτικές μονάδες δρουν εντός του ουκρανικού εδάφους (Newsdesk, 2015).

μετασχηματισμού των στρατιωτικών τους δυνάμεων σε μονάδες που θα είναι κατάλληλες και ικανές να αναπτυχθούν σε ειρηνευτικές αποστολές. Και για να υπάρχει ανταπόκριση στις προκλήσεις που συνεχώς αναδεικνύονται, περισσότερα κράτη θα πρέπει να συνεισφέρουν δυνάμεις που θα βρίσκονται σε επιφυλακή για σκοπούς του ΟΗΕ, αλλά και να διαθέσουν μέσα αεροπορικής μεταφοράς και άλλων στρατηγικών δυνατοτήτων για τη συνδρομή σε ειρηνευτικές επιχειρήσεις. (ΟΗΕ, 2004 :5).

Στα παραπάνω αναφερόμενα, ως ακόμη ένα μειονέκτημα για την στρατιωτική επέμβαση μπορεί να προστεθεί το κόστος. Το κόστος για αυτούς που επιβάλουν τις κυρώσεις είναι πολύ μικρότερο από το κόστος της απειλής ή χρήσης βίας, καθιστώντας τις κυρώσεις μια προνομιακή εναλλακτική πολιτική λύση. Για παράδειγμα, το έτος 1987, ενώ οι οικονομικές κυρώσεις, επέφεραν κόστος στις ΗΠΑ περίπου 7 δις δολαρίων λόγω των χαμένων εξαγωγών, ο αμυντικός προϋπολογισμός, σύμφωνα με ένα επιφανειακό υπολογισμό του κόστους της προετοιμασίας για τη χρησιμοποίηση της στρατιωτικής δύναμης και την τελική χρησιμοποίηση της δύναμης στον Περσικό Κόλπο, κόστισε πολύ περισσότερο, περίπου 283.5 δις δολάρια (Rogers, 1996). Όπως εξηγεί ο Rogers (1996), τα αίτια του παραπάνω κόστους, στην περίπτωση των κυρώσεων είναι η απαίτηση αποθήκευσης κάποιων εμπορευμάτων στο στάδιο της προετοιμασίας, ενώ κατά το ίδιο στάδιο, για τη χρησιμοποίηση της στρατιωτικής δύναμης, ως αίτια αναφέρει ο Rogers, τη πρόσληψη, τη κατάρτιση, τη διατήρηση, και τον εξοπλισμό του στρατού.

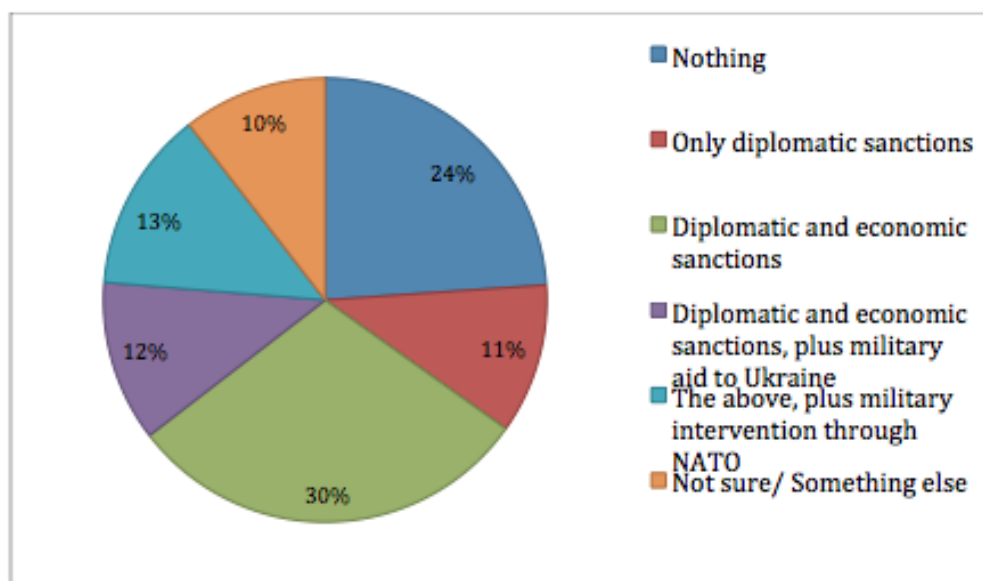
Επιπροσθέτως για την επιλογή της χρήσης στρατιωτικής δύναμης απαραίτητη είναι η δυνατότητα διάθεσης στρατιωτικού προσωπικού και υλικών, αλλά και η ανοχή της απώλειας ανθρώπινων ζωών, στρατιωτών από τα κράτη «δρώντα».

Όσο αφορά την ανοχή της απώλειας ανθρώπινων ζωών, χαρακτηριστική είναι η έρευνα που διεξήχθη στις Η.Π.Α για την Ρωσο- Ουκρανική κρίση (Mpropost, 2014). Ενώ οι μεγαλύτερης ηλικίας Αμερικανοί πολίτες υποστηρίζουν μία στρατιωτική εμπλοκή με τη Ρωσία, βασιζόμενοι σε ιστορικά συναισθήματα (Ψυχρός πόλεμος) αλλά και συναισθήματα φιλίας προς μία χώρα (Ουκρανία) η οποία συνυπέγραψε το Μνημόνιο της Βουδαπέστης⁴¹, οι νεαρότεροι Αμερικανοί πολίτες έχοντας νωπά τα σημάδια της πρόσφατης ιστορίας και επηρεαζόμενοι από την οικονομική ύφεση, αντιτίθενται σε οποιαδήποτε μορφής χρήσης στρατιωτικής δύναμης και πόσο μάλλον αν αυτή προορίζεται όχι για αμυντικό σκοπό. Αυτό το συναίσθημα επιδεινώνεται από το εύρος του πολέμου που γνώρισε η νεότερη αμερικανική γενιά. Τις τελευταίες δύο δεκαετίες, ο στρατός των ΗΠΑ έχει εμπλακεί σε

⁴¹ Το μνημόνιο υπόσχεται βοήθεια στην Ουκρανία σε περίπτωση απειλής εναντίον της κυριαρχίας της, σε αντάλλαγμα για τη διάλυσή του πυρηνικού προγράμματος της. Περισσότερα στο <http://www.cfr.org/nonproliferation-arms-control-and-disarmament/budapest-memorandums-security-assurances-1994/p32484>

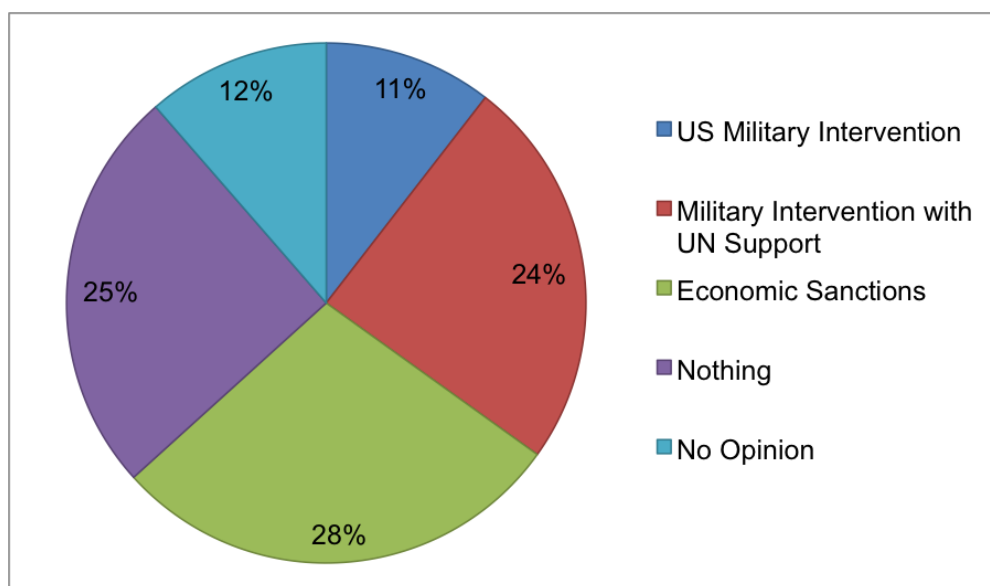
δαπανηρές παρεμβάσεις χωρίς σαφείς νίκες αλλά και με μεγάλες απώλειές σε Αμερικανούς στρατιώτες. Έτσι μάλλον θα προτιμούσαν τον προϋπολογισμό να στρέφεται προς έργα που ευνοούν την υγεία αλλά και τις δημόσιες υπηρεσίες που μπορεί να ανακουφίσουν τα εσωτερικά ζητήματα που η χώρα αντιμετωπίζει. Συγκεντρωτικά τα αποτελέσματα της έρευνας φαίνονται στο γράφημα 6. Τα αποτελέσματα είναι παρόμοια με αυτά άλλης έρευνας, η οποία διενεργήθηκε ένα χρόνο νωρίτερα, με θέμα την κρίση στη Συρία (γράφημα 7).

Γράφημα 5.1. Έρευνα για την επιλογή επέμβασης στην Ουκρανία

Πηγή: Mpropost2 (2014).

Γράφημα 5.2. Έρευνα για την επιλογή επέμβασης στη Συρία

Πηγή: Mpropost (2013)

Σε σχέση με τη διάθεση στρατιωτικών δυνάμεων παραθέτω τα παρακάτω, χρησιμοποιώντας την περίπτωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η χρήση της στρατιωτικής βίας, όπως προβλέπεται στο Κεφάλαιο VII του Χάρτη του ΟΗΕ, υλοποιείται μέσω της δημιουργίας μονάδων επιβολής της ειρήνης οι οποίες απαρτίζονται από εθνικά τμήματα που προσφέρονται εθελοντικά (Ηρακλείδης κ.α., 1994:134-135). Στην ΕΕ δε μπορούμε ακόμη να πούμε ότι υπάρχει συνεκτική και συνεπής εξωτερική πολιτική, βασισμένη σε ενωμένη πολιτική στρατηγική, η οποία απορρέει από κοινή αντίληψη σχετικά με ποια είναι και ποια πρέπει να είναι τα συμφέροντα και οι προτεραιότητες στην εξωτερική πολιτική της ΕΕ. Ενώ, η Ευρώπη στις συγκρούσεις στον περσικό κόλπο και εν συνεχεία στη διάσπαση της πρώην Γιουγκοσλαβίας απέδειξε ότι μπορεί να συμβάλει στη σταθεροποίηση και στην ανασυγκρότηση μετά τον πόλεμο, σε στρατιωτικό επίπεδο τα περιθώρια επέμβασης της κατά τη διάρκεια εχθροπραξιών είναι περιορισμένα (Nugent, 2012:524). Έτσι οι επιλογές των μηχανισμών ελέγχου μιας κρίσης περιορίζονται μέχρι σήμερα μόνο σε οικονομικούς όρους, με την επιλογή των οικονομικών κυρώσεων να είναι η πιο ενδεδειγμένη λύση. Όπως αναφέρει και ο Kreutz (2015:3), η ΕΕ χωρίς την ύπαρξη στρατιωτικών δυνάμεων δεν έχει, δεν μπορεί να έχει και δε θα μπορεί να αναπτύξει την ικανότητα να επηρεάζει τη συμπεριφορά άλλων διεθνών δρώντων. Από τη δεκαετία του '80, ο Henry Kissinger υποστήριζε την ανάγκη να δοθούν στους Ευρωπαίους μεγαλύτερες αρμοδιότητες για τη δική τους άμυνα. Όλες όμως ουσιαστικά οι προσπάθειες ανάπτυξης ενός ευρύτερου Ευρωπαϊκού ρόλου στο NATO είχαν να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα της κατανομής βαρών (Βαληνάκης, 1991:65-66) και εκεί φαινόταν πάντα ο αναντικατάστατος ρόλος των ΗΠΑ για την Ευρωπαϊκή Άμυνα (Βαληνάκης, 1991:81) αλλά και για περεταίρω στρατιωτικές επιλογές. Βήματα προόδου βέβαια γίνονται. Σε συνόδους όπως της Κολωνίας 1999, του Ελσίνκι 1999, της Φέιρα 2000, των Βρυξελλών 2003 και στη συνθήκη της Λισαβόνας (άρθρο 43 παρ.1)⁴² υπήρχε μία εκτενής πρόοδος για μια κοινή ευρωπαϊκή πολιτική άμυνας, όμως υφίσταται ακόμη περιορισμός του είδους των επιχειρησιακών καθηκόντων τα οποία μπορεί η ΕΕ να αναλάβει και υπάρχει ακόμη η προσήλωση στην Ατλαντική Συμφωνία, χωρίς την ύπαρξη μόνιμου Ευρωπαϊκού στρατού. (Nugent, 2012:526-527). Το πρόβλημα για την πολιτική άμυνας/ στρατιωτική επιλογή της ΕΕ, λέει ο Daniel Keohane⁴³, είναι η πολυφωνία. «Η Γερμανία δεν θέλει να χρησιμοποιεί στρατιωτική δύναμη, η Βρετανία δεν

⁴² Διασταλτική ερμηνεία των καθηκόντων του Πέτερσπεργκ με προσδιορισμό των καθηκόντων της ΕΕ που μπορεί να κάνει χρήση στρατιωτικών και μη μέσων όπως οι κοινές δράσεις αποπλισμού, οι ανθρωπιστικές αποστολές διάσωσης, αποστολές πρόληψης συγκρούσεων και διατήρησης της ειρήνης, αποστολές για διαχείριση κρίσεων, καταπολέμηση της τρομοκρατίας και επιχειρήσεις σταθεροποίησης μετά το πέρας των συγκρούσεων (Nugent, 2012:526-527).

⁴³ Ερευνητής της Frida, μία ισπανική ομάδα προβληματισμού.

θέλει να χρησιμοποιεί την ΕΕ (το 2011 εμπόδισε σχέδια για ένα επιχειρησιακό αρχηγείο της ΕΕ) και η Γαλλία έχει πιαστεί κάπου στη μέση» (Charlemagne, 2013). Πολλαπλές καταστάσεις έκτακτης ανάγκης και ταχύτατα εξελισσόμενες παγκόσμιες τάσεις έχουν υπονομεύσει τον ρόλο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην ασφάλεια τα τελευταία χρόνια (European neighborhood watch, 2015:1). Ο Jean Monnet όμως μας έχει διδάξει ότι «η Ευρώπη θα σφυρηλατηθεί με τις κρίσεις, και θα είναι το άθροισμα των λύσεων που θα υιοθετηθούν για αυτές τις κρίσεις»⁴⁴. Η στρατιωτική συνεργασία είναι η προφανής λύση στο πρόβλημα της διάθεσης στρατιωτικών μέσων για τον στρατιωτικό έλεγχο των κρίσεων, αλλά οι ευρωπαϊκές χώρες πρέπει να συμφωνήσουν πρώτα στο τι ακριβώς θέλουν.

Συνεχίζοντας την επιχειρηματολογία, ο τερματισμός μιας διεθνούς διαμάχης ή μιας βίαιης σύγκρουσης μπορεί να επέλθει με δύο κατηγορίες λύσεων: με την επιτυχή χρήση εξαναγκασμού και με την ειρηνική επίλυση της διαφοράς. Η πλέον ριζική μορφή επίλυσης βέβαια είναι η ολοσχερής καταστροφή του αντιπάλου, η αλλιώς «Καρχηδόνια» λύση, όμως λύση με νίκη σε πόλεμο που οδηγεί σε συνθήκη ειρήνης πολλές φορές έχει αποβεί φρούδα και οι νίκες τελικά έχουν αποδειχθεί πύρρειες (Ηρακλείδης κ.α., 1994:95). Επιπλέον είναι, τις περισσότερες φορές, πιο εύκολο για αυτούς που διαμορφώνουν τις πολιτικές να επιλέγουν την επιβολή των οικονομικών κυρώσεων, διότι αποφεύγεται η δύσκολη απόφαση της χρησιμοποίησης των στρατιωτικών μέσων (Al Sawayel, 1999:8), κάτι που διακηρύσσεται και στο προοίμιο του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, όπως παρακάτω: αυτό που οι Λαοί των Ηνωμένων Εθνών ήθελαν να επιτύχουν, πάνω από όλα, ήταν: «Να σώσουμε τις ερχόμενες γενεές από τη μαστίγα του πολέμου, που δύο φορές στα χρόνια μας έφερε στην ανθρωπότητα ανείπωτη θλίψη» (Ηρακλείδης κ.α., 1994:111).

5.2. Συμπεράσματα

Συμπερασματικά από την παραπάνω παράθεση απλών αιτιολογήσεων μπορούμε να κατανοήσουμε την πλεονεκτική θέση των οικονομικών κυρώσεων έναντι της χρήσης στρατιωτικών δυνάμεων. Τα αποτελέσματα βέβαια της στρατιωτικής εμπλοκής είναι σαφώς αναγνωρίσιμα και άμεσα, και η στρατιωτική ισχύς αποτελεί το σκληρό νόμισμα της διεθνούς πολιτικής⁴⁵. Από την άλλη όπως αναφέρει ο Giunelli (2015), αν και οι επιπτώσεις των κυρώσεων, που επιδιώκουν μεσαίους και μακροπρόθεσμους στόχους είναι πιο περίπλοκο να αξιολογηθούν, η λήψη οικονομικών μέτρων τείνει να υποκαταστήσει λειτουργικά τη χρήση ένοπλης βίας. Θα συμφωνήσω με τον Παπαστάμκο (1990:26), ο οποίος αναφέρει τις

⁴⁴ «Europe will be forged in crises, and will be the sum of the solutions adopted for those crises»

⁴⁵ Όπ. αναφ. ο καθηγητής Ήφαιστος Παναγιώτης στο διαδικτυακό του ιστοχώρο: <http://www.ifestosedu.gr/54waltzduo.htm>

οικονομικές κυρώσεις, ως το λιγότερο επικίνδυνο τρόπο διαμάχης στις διεθνείς σχέσεις. Ο ρόλος τους, ως βασικό στοιχείο των ανταγωνιστικών διακρατικών σχέσεων, εξηγείται πολύ απλά από το γεγονός ότι αποτελούν ένα επιθετικό «δείκτη ισχύος» που αποκλείει όμως τη χρήση βίας.

Οι κυρώσεις και δει οι οικονομικές, για να έχουν τα επιθυμητά αποτελέσματα, δεν πρέπει να βλέπονται ως σημάδι αδυναμίας, (π.χ. να χρησιμοποιούνται επειδή ο «δρων» φοβάται να κάνει χρήση στρατιωτικών δυνάμεων) αλλά πρέπει να θεωρούνται εργαλείο πολιτικής το οποίο λειτουργεί προσδίδοντας μία αποτρεπτική στάση. Πράγματι, για να έχουν ένα σημαντικό αποτρεπτικό αποτέλεσμα, οι κυρώσεις δεν πρέπει να νοούνται ως τέχνασμα ή ως μια εναλλακτική λύση στη χρήση στρατιωτικής δύναμης ενάντια στις χώρες «δέκτες». Κατά αυτό τον τρόπο λαμβάνεται το λανθασμένο μήνυμα ότι ο δρων δε ρισκάρει και δύσκολα θα προχωρήσει σε ενέργειες για περισσότερο εξαναγκασμό, υποθάλποντας το αίσθημα αποτροπής που θέλουν να προσδώσουν οι κυρώσεις. Οπότε το ορθό είναι οι οικονομικές κυρώσεις να χρησιμοποιούνται ως ένα αυτοτελές εργαλείο άσκησης πολιτικής (Schmitt, 2012:16) και εάν το κράτος «δρών» είναι προετοιμασμένο να επιβάλλει ισχυρές-δραστικές κυρώσεις, τότε, όπως αναφέρουν οι Hovi, Huseby & Detlef (2005:499), αυτό πρέπει να το υλοποιεί ξεκάθαρα εξ αρχής.

Καταλήγοντας, σ' αυτή τη «μετά τον ψυχρό πόλεμο» εποχή την οποία ζούμε, είμαστε δεσμευμένοι στην διερεύνηση των πολιτικών, άλλες φορές μέσω δοκιμών και τυχόν λαθών σε επιλεγμένες πολιτικές και άλλες φορές μέσα από την επιστημονική έρευνα (Lopez & Cortright, 1995:85). Οι οικονομικές κυρώσεις αντιπροσωπεύουν ένα σημαντικό τομέα, όπου τα δύο παραπάνω (δοκιμή και έρευνα) πρέπει να συνεχίσουν να ενισχύουν το ένα άλλο, ώστε η επιλογή των οικονομικών κυρώσεων να υφίσταται ως πλέον κατάλληλη για την προσπάθεια ελέγχου του άναρχου διεθνούς συστήματος. Όσο η διεθνής κοινωνία στερείται αποτελεσματικών δικαιοεκτελεστικών μηχανισμών, φαίνεται ότι θα εξακολουθήσει να επιβεβαιώνεται ο ρόλος των οικονομικών κυρώσεων ως μηχανισμού πίεσης και εξαναγκασμού για την αποκατάσταση της διεθνούς νομιμότητας (Παπαστάμκος, 1990:262).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Εκτιμήσεις για το μέλλον- Επίλογος

Αυτή η μελέτη παρουσίασε το θεωρητικό πλαίσιο των κυρώσεων με κριτική διάθεση απέναντι στη διάκριση γενικευμένων και στοχευμένων κυρώσεων, αλλά και απέναντι στις βιβλιογραφικές αναφορές για την αποτελεσματικότητα των κυρώσεων. Το Κεφ. 5 επιχειρηματολόγησε με αποτέλεσμα ξεκάθαρα υπέρ των κυρώσεων στο ερώτημα γιατί

υπερισχύει η επιλογή των κυρώσεων ως εργαλείο της εξωτερικής πολιτικής των κρατών εν αντιθέσει με τη στρατιωτική παρέμβαση. Η ανάλυση των σχέσεων ΕΕ- Ουκρανίας και Ρωσίας- Ουκρανίας μας αιτιολόγησε τη διαμόρφωση της σημερινής κατάστασης και τη διαμόρφωση των πολιτικών που ακολουθούνται από ΕΕ και Ρωσία σχετικά με την υφιστάμενη κρίση στην Ουκρανία. Οι ενέργειες της ΕΕ αλλά και της Ρωσίας ως κράτος-δρών (Κεφ. 3) και κράτος- στόχος (Κεφ. 4) αντίστοιχα, ταυτίζονται πλήρως με την θεωρία που έχει αναπτυχθεί γύρω από αυτούς τους παράγοντες κατά την εφαρμογή του εργαλείου των κυρώσεων, με τις αντικυρώσεις από πλευράς Ρωσίας να αποτελούν ένα ορόσημο στη μετέπειτα εξέλιξη των κυρώσεων αλλά και των σχέσεων ΕΕ και Ρωσίας. Η εργασία αυτή κλείνει παραθέτοντας τη σημερινή κατάσταση και τις μελλοντικές εκτιμήσεις ως αποτέλεσμα των μέχρι σήμερα πολιτικών επιλογών και ιστορικό- εμπορικών σχέσεων των συμμετεχόντων στην Ουκρανική κρίση, ώστε να διαμορφωθεί μία πιο ολοκληρωμένη εικόνα.

6.1. Η κατάσταση σήμερα

Η Ρωσία σήμερα βρίσκεται σε δεινή θέση, με την οικονομία της να σχοινοβατεί προσπαθώντας να αντέξει τις επιπτώσεις των κυρώσεων, τις επιπτώσεις των αντικυρώσεων αλλά και την μείωση των τιμών του πετρελαίου διεθνώς, όπως και την συνεχή υποτίμηση του ρουβλίου (House of Lords, 2015: 73). Ο Putin σε μια προσπάθεια για ανύψωση του ηθικού των Ρώσων πολιτών δηλώνει ότι τα χειρότερα έχουν παρέλθει για την Ρωσική οικονομία και παρόλο που μια άρση των κυρώσεων δεν είναι πιθανή, διότι πρόκειται για ένα πολιτικό θέμα με σκοπό να περιορίσει την ανάπτυξη της χώρα, ο Ρώσος πρόεδρος αισιοδοξεί λέγοντας πως η Ρωσία θα χρησιμοποιήσει τις κυρώσεις για να φτάσει σε νέα όρια ανάπτυξης (Νέος Αγών, 2015:16).

Από την άλλη στην ΕΕ αμβλύνονται οι φωνές αβεβαιότητας μεταξύ των κρατών-μελών για την αποτελεσματικότητα των κυρώσεων αλλά και για τη σημασία συνέχισης της επιβολής τους. Όπως γράφει ο Schmitt (2012:28), *«το κράτος- δρών πρέπει να βρει την ισορροπία μεταξύ του αναμενόμενου πολιτικού κέρδους και το μέγεθος της καταστροφής που είναι έτοιμο να επιβάλλει στο κράτος- στόχος»*.

Γιατί είναι τόσο δύσκολο όμως να ακολουθηθεί και να υποστηριχθεί μία κοινή Ευρωπαϊκή πολιτική στο θέμα της Ρωσίας; Όπως αναφέρει ο Gray (1999:169) οι σύμμαχοι είναι και ευχή και κατάρα. Σπάνια η διεθνής κοινότητα συμφωνεί στο λόγο που μια χώρα είναι στόχος κυρώσεων. Επίσης η ΕΕ αποτελείται από κράτη με διαφορετικό ιστορικό παρελθόν και πολιτική προσέγγιση απέναντι στη Ρωσία. Όπως αναλύει η Georgieva

(2009:12) στην διατριβή της, οι πολιτικές προς τη Ρωσία διακρίνονται σε πέντε κατευθύνσεις:

- Η πολιτική του Δούρειου Ίππου (Trojan Horse)⁴⁶ για τις χώρες των Βαλκανίων,
- Η πολιτική του Στρατηγικού Συνέταιρου (Strategic Partnership)⁴⁷ για τις μεγάλες δυνάμεις όπως Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία, Ισπανία,
- Η πολιτική του Φιλικού Πραγματιστή (Friendly Pragmatist)⁴⁸ για τα κράτη Αυστρία, Βέλγιο, Φινλανδία, Πορτογαλία, Σλοβενία, Σλοβακία και Ουγγαρία,
- Η πολιτική του Αδιάφορου Πραγματιστή (Frosty Pragmatist)⁴⁹ για τα κράτη Ρουμανία, Σουηδία, Τσεχία, Δανία, Εσθονία, Λετονία και
- Η πολιτική των Νέων Ψυχρών πολέμιων (New Cold Warriors)⁵⁰ όπως η Πολωνία και η Λιθουανία.

Επίσης όπως φαίνεται και στον χάρτη 6.2. η Ρωσία ως ένας βασικός προμηθευτής ενέργειας⁵¹ δε φοβάται να δείξει πόσο δυνατή είναι και χρησιμοποιεί το πλεονέκτημα της αυτό για τον εκφοβισμό των μελών της ΕΕ, όπως συνέβη όταν αποσύρθηκε από τις διαπραγματεύσεις για την παράδοση φυσικού αερίου προς την Ουκρανία μέχρι το Σεπτέμβριο του 2014, κρατώντας την Ευρώπη σε αβεβαιότητα για την ασφαλή διαμετακόμιση του αερίου μέσω της Ουκρανίας για το επερχόμενο χειμώνα (Karpowicz κ.α., 2015:95). Οπότε γίνεται εύκολα κατανοητό πόσο δύσκολο είναι η ΕΕ να έχει μία κοινή φωνή.

Χάρτης 6.1. Εξάρτηση Ευρωπαϊκών κρατών μελών από το Ρωσικό φυσικό αέριο

⁴⁶ Η Ρωσία ήταν ο βασικός υπερασπιστής της Ελλάδας, Κύπρου σε μάχες όπως με την Τουρκία στο παρελθόν, και ο κύριος πάροχος στρατιωτικού εξοπλισμού. Επίσης, όλες οι χώρες των Βαλκανίων εξαρτώνται από τις πηγές ενέργειας της Ρωσίας, η οποία εκμεταλλεύεται τη κατάσταση αυτή για να μπορεί να εμπλέκεται στο πολιτικό γίγνεσθαι. (Georgieva, 2009:12)

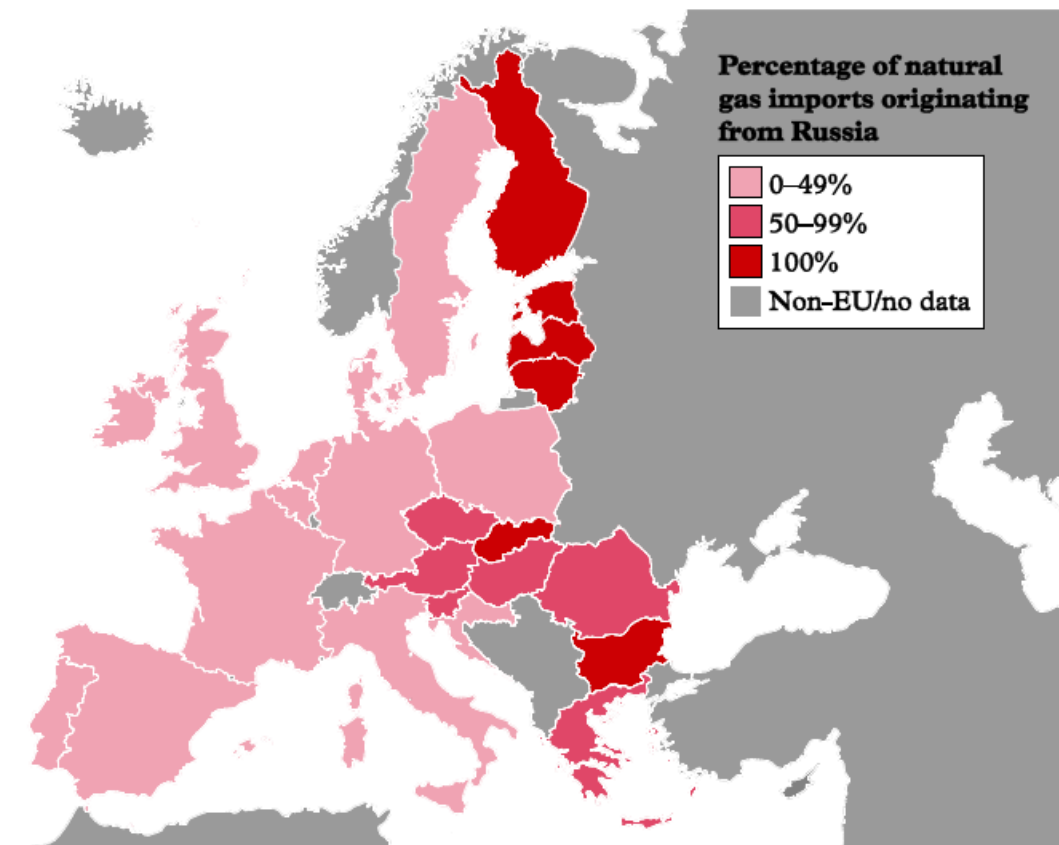
⁴⁷ Η πολιτικές επηρεάζονται από τις αξιοσημείωτες εμπορικές και οικονομικές σχέσεις με τη Ρωσία (Mark and Popescu 2007:32).

⁴⁸ Οι αναφερόμενες χώρες αποφεύγουν τις διενέξεις με τη Ρωσία, διότι λαμβάνουν σοβαρά υπόψη τα συμφέροντα της Ρωσίας (Leonard and Popescu 2007:36).

⁴⁹ Η πολιτική αυτή στηρίζεται στη διπλωματία που χρησιμοποιείται ώστε εκφράζεται η ανησυχία προς τη Ρωσία χωρίς να θίγονται τα κοινά συμφέροντα. (Leonard and Popescu 2007:42).

⁵⁰ Αυτές οι δύο χώρες στηριζόμενες στις ιστορικές διαφορές με τη Ρωσία αποτελούν τη κριτική φωνή της Ευρώπης. (Leonard and Popescu 2007:50).

⁵¹ Η Ρωσία ως βασικός προμηθευτής, προμηθεύει το 50% των αναγκών της ΕΕ σε φυσικό αέριο και το 20% των αναγκών της σε πετρέλαιο (Gomart 2007:10).

Πηγή: House of Lords (2015:15)

Η πολιτική των κυρώσεων της ΕΕ, αποτελεί μέρος της πρωτοβουλίας για την επίτευξη της ειρήνης σε συγκρούσεις, και επίσης μία προσπάθεια προστασίας των πολιτών από την κυβερνητική καταπίεση. Δεν αποτελεί ένα μέσο προώθησης των συμφερόντων της ΕΕ. Αυτό είναι που κάνει τις κυρώσεις λιγότερο ένα μέσο μιας οικονομικής σύγκρουσης και περισσότερο ένα σημαντικό εργαλείο έγκρισης συγκεκριμένων πολιτικών από πλευράς της ΕΕ (Kreutz, 2005:42). Παρόλα αυτά όμως με τη συμβολή των αντικυρώσεων- αντιμέτρων από τη πλευρά της Ρωσίας η οικονομική σύγκρουση έχει καταστεί αναπόφευκτη.

6.2. Μελλοντικές Εκτιμήσεις

Όπως γράφει ο Bond (2015:1), οι μελλοντικές αποφάσεις σχετικά με τις κυρώσεις πρέπει να βασίζονται σε σαφείς στόχους και μια στερεά αξιολόγηση των πολιτικών και οικονομικών επιπτώσεών στην ΕΕ, τη Ρωσία και την Ουκρανία. Σύμφωνα με τη θεωρία του «κέντρου βαρύτητας» του Schmitt (2012:11-15) το κλειδί για την συμμόρφωση ενός κράτους- στόχου είναι η σωστή κατεύθυνση των στοχευμένων κυρώσεων. Στην περίπτωση

που τα κέντρα βαρύτητας είναι περισσότερα του ενός,⁵² τότε οι έξυπνες κυρώσεις πρέπει να στοχεύουν στην πιο «κρίσιμη αδυναμία». Στην περίπτωση μας αυτή δεν έχει εντοπιστεί ακόμη, είτε δεν υπάρχει η επιθυμία να εντοπιστεί, είτε απαιτείται και άλλος χρόνος.

Τα πιθανά σενάρια στα οποία μπορεί να εξελιχθεί η κρίση είναι τα παρακάτω:

1ο σενάριο: Αλλαγή της στρατηγικής της Ρωσίας με όξυνση της κατάστασης και επέκταση των διεκδικήσεων από πλευράς Ρωσίας (Vercueil, 2014:18-21) (πιθανώς με την κατάληψη της Mariupol (Vaux, 2015), ή άλλων περιοχών γύρω από το Donbas). Ως αντίδραση θα έχουμε μια επαύξηση των κυρώσεων από πλευράς Δύσης ενάντια στη Ρωσία. Αυτό το σενάριο δε μπορεί να εξαιρεθεί αν και ακόμη φαντάζει απίθανο, μιας και η κύρια ιδέα που κυριαρχεί είναι ότι το Κρεμλίνο χρησιμοποιεί τις επιχειρήσεις στα Ανατολικά της Ουκρανίας για να μπορέσει να αποσταθεροποιήσει- αποδυναμώσει το Κίεβο (Wilson, 2015).

2ο σενάριο και πιο πιθανό: Με βάση τη συμφωνία του Minsk II η Ρωσία θέλοντας να την τηρήσει, θα προσπαθήσει παρασκηνακά να πυροδοτεί τις εξεγέρσεις- επιχειρήσεις των αυτονομιστών στα ανατολικά της Ουκρανίας ώστε να προκαλεί την αβεβαιότητα και την αποσταθεροποίηση στο Ουκρανικό καθεστώς, αυξάνοντας την πίεση στο Κίεβο ώστε να καθυστερήσει ή ακόμη και να αναβληθεί η Ευρωπαϊκή πορεία της Ουκρανίας. Η ΕΕ πρέπει να προετοιμαστεί για μια μεγάλη διπλωματική μάχη.

Όπως γράφει ο Wilson (2015), αυτή η διπλωματική μάχη έχει αρχίσει με την προσπάθεια ενίσχυσης⁵³ της Ουκρανίας με την έγκριση δανείου ύψους 800 εκατομμυρίων δολαρίων και εν συνεχεία πρέπει να περιλαμβάνει τη διαπραγμάτευση για την παρουσία του ΟΑΣΕ (OSCE) στις περιοχές των διαταραχών για τη καλύτερη συλλογή πληροφοριών. Σημαντική επίσης θα είναι η προσπάθεια αναμόρφωσης της ενεργειακής εξάρτησης της ΕΕ από τη Ρωσία. Για να έχει η ΕΕ τα επιθυμητά αποτελέσματα δηλαδή τη συμμόρφωση του Ρωσικού καθεστώτος, πρέπει να τα παίζει όλα για όλα. Αυτό τι σημαίνει; Να «χτυπήσει» τη Ρωσία εκεί που θα «πονέσει», δηλαδή στην ενέργεια. Η διακοπή εισαγωγών αερίου από τη Ρωσία θα είναι ένα ισχυρό βήμα. Η Ευρώπη μπορεί να μην είναι σε θέση να αντικαταστήσει πλήρως τα 130 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα που εισήγαγε το 2013, με αρκετά χαμηλό κόστος, αλλά η ρωσική οικονομία θα πληγεί σοβαρά⁵⁴ (Zachmann, 2014). Επίσης ένα άλλο μέτρο που θα προκαλέσει περισσότερο «πόννο» είναι η διεύρυνση των χρηματοπιστωτικών κυρώσεων, οι οποίες σε συνδυασμό με την εξάρτηση της Ρωσίας από το δολάριο για την υλοποίηση του διεθνούς εμπορίου αλλά και της τραπεζικής της λειτουργίας, θα απαγόρευαν

⁵²Παραδείγματα κέντρων βαρύτητας: Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικών, κυβερνητικές δομές, οικονομία, κοινωνία των πολιτών.

⁵³ Εκκρεμεί η αποπληρωμή Ρωσικού δανείου ύψους 3 δις δολαρίων από πλευράς Ουκρανίας μέχρι το Δεκέμβριο του 2015.

⁵⁴ Με μια μέση τιμή πώλησης τα 350 δολάρια ανά χίλια κυβικά μέτρα, η ετήσια απώλεια σε ρωσικά έσοδα θα είναι της τάξεως των 70 δισεκατομμυρίων δολαρίων ή τρία τοις εκατό του ΑΕΠ της (Zachmann, 2014).

την πρόσβαση της Ρωσίας ή σημαντικών Ρωσικών οντοτήτων στις διεθνείς αγορές (O'Sullivan, 2014). Η μεγαλύτερη μάχη όμως που θα δοθεί είναι μεταξύ των μελών της ΕΕ. Οι τριγμοί στην Ευρωπαϊκή ενότητα, που έχουν αρχίσει από τις πρώτες κιόλας μέρες της επιβολής των κυρώσεων ενδέχεται με το πέρασμα του χρόνου, και την μη άρση των κυρώσεων, να εντείνονται. Αυτό είναι το στοίχημα που πρέπει να κερδίσει η ΕΕ, η ισορροπία δηλαδή μεταξύ του ελέγχου της Ρωσικής πολιτικής με το αντίβαρο των κυρώσεων αλλά και των απαιτήσεων- αντοχών των καρτών- μελών της.

Ποια είναι η λύση σε αυτό το μειονέκτημα της ΕΕ; Όπως ανέφερα στο Κεφάλαιο 5, για την επίτευξη των σκοπών του κράτους- δρών, οι κυρώσεις πρέπει να επιβάλλονται με όλη τους την ισχύ εξ' αρχής. Ακόμη δεν είναι αργά για την ΕΕ. Η Ρωσία ψάχνει να βρει τα «πατήματά» της, με τον Putin να προσπαθεί να βρει τρόπους για την αύξηση της εμπιστοσύνης των πολιτών της και του διεθνούς περιβάλλοντος στην οικονομία της, καθώς το προφίλ της σταθερής και ελπιδοφόρας οικονομίας βοηθάει την προσέλκυση συμμάχων (Ξυλιά, 2014). Η στροφή προς την Ανατολή και χώρες όπως η Κίνα⁵⁵, η Ινδία η Βόρεια και η Νότια Κορέα αποτελεί σωστή κατεύθυνση για τη Ρωσία όμως όπως και ο στόχος της αύξησης της εγχώριας γεωργικής παραγωγής, η οποία θα συμβάλλει στην αυτάρκεια της χώρας είναι μακροπρόθεσμα⁵⁶ πλάνα και μη υλοποιήσιμα άμεσα. Όπως γράφει ο Vercueil (2014:14) *«αν και η στροφή στην ανατολή αποτελεί πλέον για τη Ρωσία την κύρια εξωτερική πολιτική, οι ιδιωτικοί δρώντες οι οποίοι δεν έχουν καμία ιστορική σχέση με την Ανατολή θα πρέπει να αγωνιστούν για αυτή την αλλαγή»*.

Επίσης θα ήθελα να συμφωνήσω με τον Leenders (2014:28-29), ως προς τις προτροπές για την ΕΕ. Η ΕΕ πρέπει να προσέξει να μην θεωρηθεί ως ασυνάρτητη, ή ακόμη ως εξαρτημένη ή και αδύναμη, διότι όπως υποστηρίζει ο O'Sullivan, (2014), ήδη μοιάζει διαιρεμένη σχετικά με του σκοπούς των κυρώσεων κάτι που σίγουρα θα μπορούσε να επηρεάσει την αποτελεσματικότητά της αλλά και την αξιοπιστία της.

Η ΕΕ πρέπει στραφεί στην υιοθέτηση πιο ρεαλιστικών στόχων, να δημιουργήσει ένα μηχανισμό ισοκατανομής του κόστους μεταξύ των κρατών- μελών της και να αναπτύξει την δυνατότητες των κυρώσεων, γεγονός που εμποδίζεται λόγω της αυξανόμενης πολυπλοκότητας της επιβολής των κυρώσεων. Αυτό θα μπορούσε να περιλαμβάνει την ενίσχυση της ομάδα εργασίας RELEX⁵⁷, καθώς και τη θέσπιση μηχανισμών για την ενίσχυση του συντονισμού μεταξύ των κρατών μελών και για την παρακολούθηση των κυρώσεων. Πρέπει να κινηθεί γρήγορα, διότι όσο περισσότερο διαρκούν οι κυρώσεις χωρίς

⁵⁵ Πρόσφατη πώληση S-400 στην Κίνα (Keck, 2014)

⁵⁶ this partnership can be expected to strengthen within the next three to five years. (Karpowicz κα, 2015:83).

⁵⁷ Η Ομάδα Συμβούλων Εξωτερικών Σχέσεων (Ομάδα RELEX/ Sanctions) συστάθηκε τον Ιανουάριο του 2004, με αποστολή την παρακολούθηση και αξιολόγηση των περιοριστικών μέτρων της Κοινότητας και την ανάπτυξη βέλτιστων πρακτικών όσον αφορά την εφαρμογή τους.

να επιτυγχάνεται κάποια βελτίωση στα ζητούμενα για την Ουκρανία, τόσο περισσότερες θα είναι οι ρήξεις στην ΕΕ. και το πιο πιθανό ότι ορισμένες χώρες θα μπλοκάρουν την ανανέωση των κυρώσεων (Bond κ.α., 2015:18).

Μπορούν όμως, Ρωσία και ΕΕ να επιστρέψουν σε εποικοδομητικές σχέσεις; Η νομική βάση μπορεί να βασιστεί στη υπάρχουσα Συμφωνία Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας (ΣΕΣΣ) που υπογράφηκε από τη Ρωσία και τις Ευρωπαϊκές Κοινοότητες (σ.σ. ΕΚ, ΕΚΑΧ και ΕΥΡΑΤΟΜ) πριν από 20 χρόνια (Lukyanov (2), 2014). Η Federica Mogherini, σε μια πρόσφατη ακρόασή της στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δήλωσε: *«Η Ρωσία δεν μπορεί να είναι εταίρος αυτή τη στιγμή, αλλά είναι μια χώρα στρατηγικής σημασίας στον κόσμο. Πρέπει να επανεξετάσουμε σε βάθος τη σχέση μας μέσα στα επόμενα πέντε χρόνια (σ.σ. η θητεία της Κομισιόν είναι πενταετής)»* (Lukyanov,2, 2014). Βλέπουμε ότι η Ρωσία και η ΕΕ αποτελούν δύο σημαντικούς πόλους μιας μεγάλης συνεργασίας⁵⁸. Τόσο η Ευρωπαϊκή Ένωση όσο και η Ρωσία θέλουν να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη ως παγκόσμιοι παράγοντες και πρέπει να επανεξετάσουν τις εξωτερικές τους προτεραιότητες. Η ΕΕ αποτελεί ισχυρό συνεργάτη για τη Ρωσία όπως και το αντίστροφο, και η συνεργασία τους που μπορεί να τους βοηθήσει να αντιμετωπίσουν τις παγκόσμιες προκλήσεις σε όλα τα επίπεδα. Και για τους δύο, ο διάλογος πρέπει να εντατικοποιηθεί προς όφελος την πολιτικής σταθερότητας, της διαρκούς ασφάλειας και της οικονομική ευημερίας σε όλη την περιοχή⁵⁹.

Χαρακτηριστικά είναι τα λόγια που αναφέρει ο Zachmann (2014), *«οι κυρώσεις και τα αντίποινα επιφέρουν ένα αρνητικό άθροισμα και με τον τρόπο που επιβλήθηκαν, αποτελούν μέρος ενός πολιτικού παιχνιδιού κλιμάκωσης στο οποίο αν οι δύο πλευρές σταματήσουν τη συνεργασία τους σε ορισμένους τομείς, τότε αναμένεται να χάσουν πολλά»* και κλείνοντας τις μελλοντικές εκτιμήσεις, θέλω να τονίσω ότι εάν η ΕΕ αποτύχει να βελτιώσει την κατάσταση με τη Ρωσία, τότε η Ένωση δε θα συμβολίζει τίποτα περισσότερο από μια οικονομική κοινότητα με κάποιες λειτουργίες αστυνόμευσης, με το επόμενο βήμα για μια βαθύτερη ολοκλήρωση να απομακρύνεται, επιβεβαιώνοντας το Moravcsik (2012) που υποστηρίζει πως *«η κίνηση προς μια διαρκώς στενότερη ένωση, την οποία οι ιδρυτές της Ευρωπαϊκής Ένωσης ονειρεύονταν όταν υπέγραψαν τη Συνθήκη της Ρώμης το 1957, θα πρέπει να σταματήσει σε κάποιο σημείο και ότι δεν θα υπάρξει ποτέ ένα συνολικό ευρωπαϊκό ομοσπονδιακό κράτος»*.

⁵⁸ Δε πρέπει να ξεχνάμε ότι πριν την Ουκρανική κρίση στη Ρωσία δόθηκε μια ευκαιρία να συμμετέχει σε μια πιθανή διαδικασία ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης χωρίς συμμετοχή στα πολιτικά θεσμικά όργανα της ΕΕ (Prozorov 2006:3).

⁵⁹ Ο Οσάντι (2015) αναφέρει: *«Χωρίς τη Ρωσία, η κατασκευή του «κοινού ευρωπαϊκού σπιτιού θα είναι επιζήμια και θα υποβάλλεται σε διαρκείς κρίσεις»*.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ

Πίνακας Γενικών Χαρακτηριστικών Ρωσίας

Έκταση	17.075.400 τ.χλμ.
Πληθυσμός	142,2 εκ. (εκτιμήσεις 2009)
Μεταβολή πληθυσμού	-0,467% (εκτιμήσεις 2009)
Ενεργός πληθυσμός	75,04 εκ. (εκτιμήσεις 2009)
Πληθυσμός κάτω του επιπέδου φτώχειας	16,0%. Ο πληθυσμός της χώρας είναι άνισα κατανομημένος, αφού το 23% της ευρωπαϊκής έκτασης συγκεντρώνει το 73% του πληθυσμού. Αστικός πληθυσμός: 73%
Εθνότητες	Ρώσοι 79,8%, Τάταροι 3,8%, Ουκρανοί 2%, Μπασκίριοι (1,2%), Τσουβάσιοι (1,2%)
Κυριότερα αστικά κέντρα	Μόσχα (10,4 εκ. κάτοικοι), Αγία Πετρούπολη (4,57 εκ. κάτοικοι), Νοβοσιμπίρσκ (1,39 εκ. κάτοικοι), Νίζνι Νόβγκοροντ (1,27 εκ. κάτοικοι), Εκατερινμπούργκ (1,315 εκ. κάτοικοι) [Απογραφή 2007].
Εθνικό νόμισμα	Ρούβλι (Rb). Ισοτιμία €1=44,13, \$1= 31,68 ρούβλια (31/12/2009)
Πολίτευμα	Πολίτευμα: Προεδρική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία
Νομοθετικά Σώματα	Νομοθετικά Σώματα: α) η Κρατική Δούμα (Κάτω Βουλή) με 450 μέλη που εκλέγονται άμεσα για 4ετή θητεία, και β) το Ομοσπονδιακό Συμβούλιο (Άνω Βουλή) με 178 μέλη.
Διοικητική Διάρθρωση	Η Ρωσική Ομοσπονδία χωρίζεται σε 89 περιφερειακές διοικητικές μονάδες, πολλές από τις οποίες αντανακλούν τις εθνικές ιδιαιτερότητες επί σοβιετικού καθεστώτος. Συγκεκριμένα, υπάρχουν 21 δημοκρατίες, 6 ομόσπονδες περιοχές (krays), 2 ομόσπονδες πόλεις (Μόσχα, Αγία Πετρούπολη), 49 περιφέρειες (Oblast), 1 αυτόνομη περιφέρεια και 10 αυτόνομες περιοχές (Okrug).
Εκλογικό σύστημα Εκλογές	Ο Πρόεδρος εκλέγεται με άμεση ψηφοφορία για 4 έτη, με δυνατότητα επανεκλογής για μία ακόμη φορά. Οι πρόσφατες εκλογές για την εκλογή Προέδρου διεξήχθησαν την 2 ^η Μαρτίου 2008.
Πρόεδρος	Dmitri MEDVEDEV (εκτίει την πρώτη θητεία του, από 07/05/08)
Πρωθυπουργός	Vladimir PUTIN (από 07/05/08). Διορίζεται από τον Πρόεδρο, με τη σύμφωνη γνώμη της Κάτω Βουλής
Δικαιοσύνη – Κεντρική Τράπεζα	Οι Δικαστές του Συνταγματικού Δικαστηρίου, του Ανώτατου Δικαστηρίου και του Ανώτατου Διαιτητικού Δικαστηρίου διορίζονται από το Ομοσπονδιακό Συμβούλιο, κατόπιν προτάσεως του Προέδρου, και εκτίουν ισόβια θητεία. Το ίδιο ισχύει και για το Διοικητή της Κεντρικής Τράπεζας της Ρωσίας.

Οδικό δίκτυο	Εθνικό δίκτυο έκτασης 871.000 χλμ., εκ των οποίων 738.000 χλμ. (84,7%) είναι ασφαλτοστρωμένα. Αυτή τη στιγμή, υλοποιείται πρόγραμμα (2002-2010) εκσυγχρονισμού του οδικού δικτύου και
Μέσος Μισθός	606,61 Ευρώ το 2009 (582 € 17.112 ρούβλια το 2008) , (528,7 € το 2007 και 393,1€ το 2006) όμως, εμφανίζεται έντονη διακύμανση ανάλογα με την περιοχή. Στη Μόσχα π.χ. κυμαίνεται στα 47.746 ρούβλια =1259 ευρώ) ενώ στην Αγία Πετρούπολη φθάνει στα
Κατώτατος Μισθός (31.12.2009)	Ο κατώτατος μισθός, τον οποίο λαμβάνει μόνο ένα μικρό ποσοστό του πληθυσμού (1,9%), ανέρχεται σε 9.500 ρούβλια (μέσος όρος).
Επίσημη γλώσσα	Ρωσική
Εμπορική γλώσσα	Αγγλική και γερμανική ή γαλλική (χρησιμοποιούνται μεταφραστές)
Ωρα	GMT + 3 ώρες για την Μόσχα και την Αγ. Πετρούπολη, δηλ. +1 ώρα από την Ελλάδα. Η ώρα στο Βλαδιβοστόκ είναι GMT + 10
Δημόσιες Αργίες	1 & 2 Ιανουαρίου (Νέο Έτος), 7 & 8 Ιανουαρίου (Ρωσικά Χριστούγεννα), 23 Φεβρουαρίου (Ημέρα των Ενόπλων Δυνάμεων), 8 Μαρτίου (Ημέρα της Γυναίκας), 1 & 2 Μαΐου (Ημέρα του Εργάτη), 9 Μαΐου (Ημέρα της Νίκης), 12 Ιουνίου (Ημέρα της Ρωσίας), 4 Νοεμβρίου (Ημέρα της Συμφιλίωσης), 12 Δεκεμβρίου (Ημέρα του Συντάγματος).

Μακροοικονομικά Μεγέθη

Κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. Α.Ε.Π. (ονομαστική αξία)	\$8.873, (σε μονάδες αγοραστικής δύναμης PPP: \$15.039) το 2009 \$1.254 τρις.		
Μεταβολή Α.Ε.Π.	-8,5% (2009)	+5,6% (2008)	+8,1 (2007)
Πληθωρισμός	11,9% (2009)	13,3% (2008)	11,9% (2007)
Απασχόληση	<u>Ενεργός πληθυσμός</u>	75,81 εκ. (52,5% του συνολικού πληθυσμού)	
	<u>Απασχολούμενοι</u>	42,5 εκ.	
	<u>Κατανομή απασχόλησης κατά τομέα(%)</u>	Πρωτογενής Τομέας: 10,0% (εκτιμήσεις 2009) Δευτερογενής Τομέας: 31,9% (εκτιμήσεις 2009) Τριτογενής τομέας: 58,1% (εκτιμήσεις /2009)	
	<u>Ανεργία</u>	8,9%(2009)	7,7%(2008)
Εξωτερικό Χρέος	\$479,9 δις (2009) και \$484,7 δις (2008)		
Έλλειμμα Προϋπολογισμού	-135 δις \$ (έλλειμμα το 2009 (7,5%) ,2008 +\$64,9 δις (8,2% του ΑΕΠ)		
Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών	\$+47,5δις (2009)	\$102,3 δις (2008)	\$105,3 δις (2007)
Συναλλαγματικά Αποθέματα Κεντρικής Τράπεζας	\$435,829 δις. (2009)	\$479,9 δις (2008)	\$484,6 δις (2007)

Εξαγωγές	\$304,0 δις (2009)	\$467,9 δις (2008)	\$355,1 δις (2007)
Εισαγωγές	\$191,9 δις (2009)	\$267,0 δις (2008)	\$223,0 δις (2007)
Εμπορικό Ισοζύγιο (\$)	+112,1 δις (2009)	+200,9 δις (2008)	+132,117 δις (2007)
Αγορά της Ρωσίας - Διάκριση μεριδίου ανά περιοχή	Η Μόσχα καταλαμβάνει περίπου το 40% του συνόλου της αγοράς, η Αγία Πετρούπολη το 8-12% και άλλες 5 πόλεις παρουσιάζουν μερίδιο 5-8%, ανάλογα με το προϊόν.		
Κυριότεροι εμπορικοί εταίροι (2009)	<p>ΕΕ: 50,3% του συνόλου των εμπορικών συναλλαγών (56,7% των εξαγωγών και 43,7% των εισαγωγών).</p> <p>Ειδικότερα, το 11,2% των ρωσικών εξαγωγών κατευθύνεται στην Ολλανδία, το 8,1% στην Ιταλία και το 8% στη Γερμανία (1^η, 2^η και 3^η θέση, αντίστοιχα), στην Τουρκία το 6% , στην Λευκορωσία το 5,1%. Ωστόσο, η Γερμανία παραμένει ο πρώτος προμηθευτής της Ρωσίας (13,5% επί των συνολικών εισαγωγών), ενώ η Κίνα ακολουθεί με το 13,2%, η Ιαπωνία με το 6,5%, η Ουκρανία με 6% , οι ΗΠΑ με 4,5% και η Ιταλία με 4,3%. επί των συνολικών εξαγωγών).</p> <p>Χώρες πρώην Ε.Σ.Σ.Α.: 7,8% του συνόλου των εμπορικών συναλλαγών (14,9% των εξαγωγών και 13,7% των εισαγωγών). Ο μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος της Ρωσίας σε αυτή την ομάδα είναι η Ουκρανία, η οποία καταλαμβάνει την 5^η θέση στις ρωσικές εξαγωγές 5,1% επί του συνόλου) και την 4^η θέση στις ρωσικές εισαγωγές (6%).</p> <p>Κίνα: 6,4% του συνόλου των εμπορικών συναλλαγών. Ειδικότερα, καταλαμβάνει την 4^η θέση στις ρωσικές εξαγωγές (4,3% επί του συνόλου) και τη 2^η θέση στις ρωσικές εισαγωγές (13,2% επί του συνόλου).</p>		
Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (2008)	\$70,3 δις (18% Α.Ε.Π. - χαμηλό ποσοστό σε σχέση με άλλες χώρες) Σύμφωνα με την UNCTAD η Ρωσία ήταν, για το 2008, ο 8 ^{ος} αποδέκτης ΑΞΕ παγκοσμίως με 70,3 δις \$, ενώ οι ρωσικές επενδύσεις στο εξωτερικό διπλασιάστηκαν, φθάνοντας τα 47,8 δις \$ και 114 δις. το 2008.		
Επενδύσεις κεφαλαίου	\$124,9 δις (16, 4% του Α.Ε.Π.)		

Πηγή: Υπουργείο Εξωτερικών (2015)

ΛΙΣΤΑ ΡΩΣΙΚΩΝ «ΣΤΟΧΩΝ» (ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ ΚΑΙ ΕΤΑΙΡΙΩΝ) ΤΩΝ ΚΥΡΩΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΕ

1. Alexander ZAKHARCHENKO (*So-called 'Prime minister' of the so-called 'Donetsk People's Republic'*)
2. Vladimir KONONOV / aka 'Tsar' (*So-called 'Defence minister' of the so-called 'Donetsk People's Republic'*)
3. Miroslav Vladimirovich RUDENKO (*Commander of the Donbass People's Militia*)
4. Gennadiy Nikolaiovych TSYPKALOV (*So-called 'Prime Minister' of the so-called 'Lugansk People's Republic'*)
5. Andrey Yurevich PINCHUK (*'State security minister' of the so-called 'Donetsk People's Republic'*)
6. Oleg BEREZA (*'Internal affairs minister' of the so-called 'Donetsk People's Republic'*)
7. Andrei Nikolaevich RODKIN (*Moscow Representative of the so called 'Donetsk People's Republic'*)
8. Aleksandr KARAMAN (*'Deputy Prime Minister for Social Issues' of the so called 'Donetsk People's Republic'*)
9. Georgiy L'vovich MURADOV (*So-called 'Deputy Prime Minister' of Crimea and Plenipotentiary Representative of Crimea to President Putin*)
10. Mikhail Sergeyevich SHEREMET (*So-called 'First Deputy Prime Minister' of Crimea*)
11. Yuri Leonidovich VOROBIOV (*Deputy Speaker of the Federation Council of the Russian Federation*)
12. Vladimir Volfovich ZHIRINOVSKY (*Member of the Council of the State Duma; leader of the LDPR party*)
13. Vladimir Abdualiyevich VASILYEV (*Deputy Speaker of the State Duma*)

14. Viktor Petrovich VODOLATSKY (*Chairman ('ataman') of the Union of the Russian and Foreign Cossack Forces, and deputy of the State Duma*)
15. Leonid Ivanovich KALASHNIKOV (*First deputy Chairman of the Committee on Foreign Affairs of the State Duma*)
16. Vladimir Stepanovich NIKITIN (*First Deputy Chairman of the Committee on Relations with CIS Countries, Eurasian Integration and Links with Compatriots of the State Duma*)
17. Oleg Vladimirovich LEBEDEV (*First Deputy Chairman of the Committee on Relations with CIS Countries, Eurasian Integration and Links with Compatriots of the State Duma*)
18. Ivan Ivanovich MELNIKOV (*First Deputy Speaker, State Duma*)
19. Igor Vladimirovich LEBEDEV (*Deputy Speaker, State Duma*)
20. Nikolai Vladimirovich LEVICHEV (*Deputy Speaker, State Duma*)
21. Svetlana Sergeevna ZHUROVA (*First Deputy Chairman of the Committee on Foreign Affairs, State Duma*)
22. Aleksey Vasilevich NAUMETS (*Major-general of the Russian Army*)
23. Sergey Viktorovich CHEMEZOV (*Known close associate of President Putin, member of the Supreme Council of 'United Russia' and holder of senior positions in State-controlled firms (e.g. Rostec conglomerate)*)
24. Alexander Mikhailovich BABAKOV (*State Duma Deputy, Chair of the State Duma Commission on Legislative Provisions for Development of the Military-Industrial Complex of the Russian Federation*)

1. JSC Sirius (optoelectronics for civil and military purposes)
2. OJSC Stankoinstrument (mechanical engineering for civil and military purposes)
3. OAO JSC Chemcomposite (materials for civil and military purposes)
4. JSC Kalashnikov (small arms)
5. JSC Tula Arms Plant (weapons systems)
6. NPK Technologii Maschinostrojenija (ammunition)
7. OAO Wysokototschnye Kompleksi (anti-aircraft and anti-tank systems)
8. OAO Almaz Antey (state-owned enterprise; arms, ammunition, research)
9. OAO NPO Bazalt (state-owned enterprise, production of machinery for the production of arms and ammunition)

Πηγή: White & case (2014).

ΚΥΡΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΥΚΡΑΝΙΑ

Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2015/240 του Συμβουλίου, της 9ης Φεβρουαρίου 2015, για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 269/2014 σχετικά με περιοριστικά μέτρα για ενέργειες που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015R0240&from=EL>

Απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2015/241 του Συμβουλίου, της 9ης Φεβρουαρίου 2015, για την τροποποίηση της απόφασης 2014/145/ΚΕΠΠΑ σχετικά με περιοριστικά μέτρα όσον αφορά δράσεις που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015D0241&from=EL>

Απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2015/143 του Συμβουλίου, της 29ης Ιανουαρίου 2015, για την τροποποίηση της απόφασης 2014/119/ΚΕΠΠΑ σχετικά με περιοριστικά μέτρα κατά ορισμένων προσώπων, οντοτήτων και φορέων λόγω της κατάστασης στην Ουκρανία

http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:JOL_2015_024_R_0006&from=EL

Κανονισμός (ΕΕ) 2015/138 του Συμβουλίου, της 29ης Ιανουαρίου 2015, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 208/2014 σχετικά με περιοριστικά μέτρα κατά ορισμένων προσώπων, οντοτήτων και φορέων ενόψει της κατάστασης στην Ουκρανία

http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:JOL_2015_024_R_0001&from=EL

Διορθωτικό στην εκτελεστική απόφαση 2014/216/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 14ης Απριλίου 2014, σχετικά με περιοριστικά μέτρα κατά ορισμένων προσώπων, οντοτήτων και φορέων ενόψει της κατάστασης στην Ουκρανία (EE L 111 της 15.4.2014)

http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:JOL_2014_350_R_0009&from=EL

Διορθωτικό στον εκτελεστικό κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 381/2014 του Συμβουλίου, της 14ης Απριλίου 2014, για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 208/2014 σχετικά με περιοριστικά μέτρα κατά ορισμένων προσώπων, οντοτήτων και οργανισμών λόγω της κατάστασης στην Ουκρανία (EE L 111 της 15.8.2014)

http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:JOL_2014_350_R_0010&from=EL

Διορθωτικό στην απόφαση 2014/119/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 5ης Μαρτίου 2014, σχετικά με περιοριστικά μέτρα κατά ορισμένων προσώπων, οντοτήτων και φορέων εν όψει της κατάστασης στην Ουκρανία (EE L 66 της 6.3.2014)

http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:JOL_2014_350_R_0008&from=EL

Διορθωτικό στον κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 208/2014 του Συμβουλίου, της 5ης Μαρτίου 2014, σχετικά με περιοριστικά μέτρα κατά ορισμένων προσώπων, οντοτήτων και φορέων ενόψει της κατάστασης στην Ουκρανία (EE L 66 της 6.3.2014)

http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:JOL_2014_350_R_0007&from=EL

Απόφαση 2014/872/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 4ης Δεκεμβρίου 2014, για την τροποποίηση της απόφασης 2014/512/ΚΕΠΠΑ σχετικά με περιοριστικά μέτρα λόγω ενεργειών της Ρωσίας που αποσταθεροποιούν την κατάσταση στην Ουκρανία και της απόφασης 2014/659/ΚΕΠΠΑ για την τροποποίηση της απόφασης 2014/512/ΚΕΠΠΑ

http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:JOL_2014_349_R_0011&from=EL

Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1290/2014 του Συμβουλίου, της 4ης Δεκεμβρίου 2014, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 833/2014 σχετικά με περιοριστικά μέτρα λόγω ενεργειών της Ρωσίας που αποσταθεροποιούν την κατάσταση στην Ουκρανία και για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 960/2014 που τροποποιεί τον κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 833/2014

http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:JOL_2014_349_R_0002&from=EL

Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1225/2014 του Συμβουλίου, της 17ης Νοεμβρίου 2014, για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 269/2014 σχετικά με περιοριστικά μέτρα όσον αφορά δράσεις που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R1225&from=EL>

Απόφαση 2014/801/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 17ης Νοεμβρίου 2014, για την τροποποίηση της απόφασης 2014/145/ΚΕΠΠΑ σχετικά με περιοριστικά μέτρα όσον αφορά δράσεις που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της

Ουκρανίας

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014D0801&from=EL>

Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 959/2014 του Συμβουλίου, της 8ης Σεπτεμβρίου 2014, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 269/2014 σχετικά με περιοριστικά μέτρα για ενέργειες που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας

http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:JOL_2014_271_R_0001&from=EL

Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 960/2014 του Συμβουλίου, της 8ης Σεπτεμβρίου 2014, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 833/2014 σχετικά με περιοριστικά μέτρα λόγω ενεργειών της Ρωσίας που αποσταθεροποιούν την κατάσταση στην Ουκρανία

http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:JOL_2014_271_R_0002&from=EL

Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 961/2014 του Συμβουλίου, της 8ης Σεπτεμβρίου 2014, για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 269/2014 σχετικά με περιοριστικά μέτρα για ενέργειες που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας

http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:JOL_2014_271_R_0003&from=EL

Απόφαση 2014/658/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 8ης Σεπτεμβρίου 2014, για την τροποποίηση της απόφασης 2014/145/ΚΕΠΠΑ σχετικά με περιοριστικά μέτρα όσον αφορά δράσεις που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας

http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:JOL_2014_271_R_0008&from=EL

Απόφαση 2014/659/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 8ης Σεπτεμβρίου 2014, για την τροποποίηση της απόφασης 2014/512/ΚΕΠΠΑ σχετικά με περιοριστικά μέτρα λόγω ενεργειών της Ρωσίας που αποσταθεροποιούν την κατάσταση στην Ουκρανία

http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:JOL_2014_271_R_0009&from=EL

Διορθωτικό στον κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 833/2014 του Συμβουλίου, της 31ης Ιουλίου 2014, σχετικά με περιοριστικά μέτρα λόγω ενεργειών της Ρωσίας που αποσταθεροποιούν την κατάσταση στην Ουκρανία (ΕΕ L 229 της 31.7.2014)

[http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0833R\(02\)&from=EL](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0833R(02)&from=EL)

Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 833/2014 του Συμβουλίου, της 31ης Ιουλίου 2014, σχετικά με περιοριστικά μέτρα λόγω ενεργειών της Ρωσίας που αποσταθεροποιούν την κατάσταση στην Ουκρανία

http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:JOL_2014_229_R_0001&from=EL

Απόφαση 2014/512/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 31ης Ιουλίου 2014, σχετικά με περιοριστικά μέτρα λόγω ενεργειών της Ρωσίας που αποσταθεροποιούν την κατάσταση στην Ουκρανία

http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:JOL_2014_229_R_0003&from=EL

Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 826/2014 του Συμβουλίου, της 30ής Ιουλίου 2014, για την

εφαρμογή του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 269/2014 του Συμβουλίου σχετικά με περιοριστικά μέτρα για ενέργειες που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0826&from=EL>

Απόφαση 2014/508/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 30ής Ιουλίου 2014, για την τροποποίηση της απόφασης 2014/145/ΚΕΠΠΑ σχετικά με περιοριστικά μέτρα όσον αφορά δράσεις που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014D0508&from=EL>

Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 810/2014 του Συμβουλίου, της 25ης Ιουλίου 2014, για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 269/2014 σχετικά με περιοριστικά μέτρα για ενέργειες που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας .

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0810&from=EL>

Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 811/2014 του Συμβουλίου, της 25ης Ιουλίου 2014, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 269/2014 σχετικά με περιοριστικά μέτρα για ενέργειες που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0811&from=EL>

Απόφαση 2014/499/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 25ης Ιουλίου 2014, για την τροποποίηση της απόφασης 2014/145/ΚΕΠΠΑ σχετικά με περιοριστικά μέτρα όσον αφορά δράσεις που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας .

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014D0499&from=EL>

Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 783/2014 του Συμβουλίου, της 18ης Ιουλίου 2014, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 269/2014 σχετικά με περιοριστικά μέτρα για ενέργειες που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας

http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:JOL_2014_214_R_0002&from=EL

Απόφαση 2014/475/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 18ης Ιουλίου 2014, για την τροποποίηση της απόφασης 2014/145/ΚΕΠΠΑ σχετικά με περιοριστικά μέτρα όσον αφορά δράσεις που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας

http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:JOL_2014_214_R_0009&from=EL

Απόφαση 2014/455/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 11ης Ιουλίου 2014, για την τροποποίηση της απόφασης 2014/145/ΚΕΠΠΑ σχετικά με περιοριστικά μέτρα όσον αφορά δράσεις που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της

Ουκρανίας.

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014D0455&from=EL>

ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 753/2014 ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 11ης Ιουλίου 2014 για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 269/2014 σχετικά με περιοριστικά μέτρα για ενέργειες που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας

http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=OJ:JOL_2014_205_R_0004&from=EN

ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 577/2014 ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 28ης Μαΐου 2014 για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 269/2014 του Συμβουλίου σχετικά με περιοριστικά μέτρα για ενέργειες που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας.

http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=OJ:JOL_2014_160_R_0004&from=EN

ΑΠΟΦΑΣΗ 2014/308/ΚΕΠΠΑ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 28ης Μαΐου 2014 για την τροποποίηση της απόφασης 2014/145/ΚΕΠΠΑ σχετικά με περιοριστικά μέτρα όσον αφορά δράσεις που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας.

http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=OJ:JOL_2014_160_R_0013&from=EN

ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 477/2014 ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 12ης Μαΐου 2014 για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 269/2014 του Συμβουλίου σχετικά με περιοριστικά μέτρα για ενέργειες που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32014R0477&from=EN>

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 476/2014 ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 12ης Μαΐου 2014 για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 269/2014 σχετικά με περιοριστικά μέτρα για ενέργειες που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32014R0476&from=EN>

ΑΠΟΦΑΣΗ 2014/265/ΚΕΠΠΑ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 12ης Μαΐου 2014 για την τροποποίηση της απόφασης 2014/145/ΚΕΠΠΑ σχετικά με περιοριστικά μέτρα όσον αφορά δράσεις που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας.

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32014D0265&from=EN>

Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 433/2014 του Συμβουλίου, της 28ης Απριλίου 2014, για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 269/2014 του Συμβουλίου σχετικά με περιοριστικά μέτρα για ενέργειες που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την

ανεξαρτησία της Ουκρανίας

http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:JOL_2014_126_R_0002&from=EL

Εκτελεστική απόφαση 2014/238/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 28ης Απριλίου 2014, για την εφαρμογή της απόφασης 2014/145/ΚΕΠΠΑ σχετικά με περιοριστικά μέτρα όσον αφορά δράσεις που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας

http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:JOL_2014_126_R_0005&from=EL

Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 381/2014 του Συμβουλίου, της 14ης Απριλίου 2014, για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 208/2014 σχετικά με περιοριστικά μέτρα κατά ορισμένων προσώπων, οντοτήτων και οργανισμών λόγω της κατάστασης στην Ουκρανία

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0381&from=EL>

Εκτελεστική απόφαση 2014/216/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 14ης Απριλίου 2014, για την εφαρμογή της απόφασης 2014/119/ΚΕΠΠΑ σχετικά με περιοριστικά μέτρα κατά ορισμένων προσώπων, οντοτήτων και φορέων ενόψει της κατάστασης στην Ουκρανία

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014D0216&from=EL>

ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 284/2014 ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 21ης Μαρτίου 2014 για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 269/2014 του Συμβουλίου σχετικά με περιοριστικά μέτρα για ενέργειες που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2014:086:0027:0029:EL:PDF>

ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΗ 2014/151/ΚΕΠΠΑ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 21ης Μαρτίου 2014 για την εφαρμογή της απόφασης 2014/145/ΚΕΠΠΑ σχετικά με περιοριστικά μέτρα όσον αφορά δράσεις που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2014:086:0030:0032:EL:PDF>

ΑΠΟΦΑΣΗ 2014/145/ΚΕΠΠΑ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 17ης Μαρτίου 2014 σχετικά με περιοριστικά μέτρα όσον αφορά δράσεις που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2014:078:0016:0021:EL:PDF>

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 269/2014 ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 17ης Μαρτίου 2014 σχετικά με περιοριστικά μέτρα για ενέργειες που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2014:078:0006:0015:EL:PDF>

Διορθωτικό στην απόφαση 2014/119/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 5ης Μαρτίου 2014, σχετικά με περιοριστικά μέτρα κατά ορισμένων προσώπων, οντοτήτων και φορέων εν όψει της κατάστασης

στην Ουκρανία.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2014:070:0035:0035:El:PDF>

Διορθωτικό στον κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 208/2014 του Συμβουλίου, της 5ης Μαρτίου 2014, σχετικά με περιοριστικά μέτρα κατά ορισμένων προσώπων, οντοτήτων και φορέων ενόψει της κατάστασης στην Ουκρανία.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2014:070:0036:0036:El:PDF>

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 208/2014 ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 5ης Μαρτίου 2014 σχετικά με περιοριστικά μέτρα κατά ορισμένων προσώπων, οντοτήτων και φορέων ενόψει της κατάστασης στην Ουκρανία.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2014:066:0001:0010:El:PDF>

ΑΠΟΦΑΣΗ 2014/119/ΚΕΠΠΑ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 5ης Μαρτίου 2014 σχετικά με περιοριστικά μέτρα κατά ορισμένων προσώπων, οντοτήτων και φορέων εν όψει της κατάστασης στην Ουκρανία.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2014:066:0026:0030:El:PDF>

Πηγή: Hellenic F.I.U. (2015)

ΑΡΝΗΤΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΜΕΣΑ

Τα κυριότερα αρνητικά οικονομικά μέσα εμπορικού χαρακτήρα είτε με επιβολή είτε με την απειλή επιβολής είναι :

α) Εμπάργκο, δηλαδή απαγόρευση εξαγωγών. Μερικές φορές επιβάλλεται στην απαγόρευση συνολικά σ' όλο το εμπόριο. Το εμπάργκο, με την ευρύτερη έννοιά του, είναι η κατάσχεση των μεταφορικών μέσων και των αγαθών ενός ξένου κράτους που βρίσκονται στην επικράτεια ενός άλλου κράτους και η απαγόρευση της πώλησης συγκεκριμένων προϊόντων σε πολίτες του κράτους εναντίον του οποίου επιβλήθηκε το εμπάργκο (Κουλουμπής, 1995: 244).

β) μπουϊκοτάζ. Απαγόρευση εισαγωγών.

γ) αύξηση δασμών. Αύξηση των δασμών επί των εισαγωγών από τη χώρα- στόχο της οικονομικής διπλωματίας.

δ) δυσμενείς δασμολογικές διακρίσεις. Οι εισαγωγές από τη χώρα- στόχο της οικονομικής διπλωματίας μπορεί να υφίστανται δυσμενέστερη αντιμετώπιση σε σχέση με τις εισαγωγές από άλλες χώρες.

ε) άρνηση παραχώρησης της ρήτρας του «μάλλον ευνοούμενου κράτους».

στ)κατάρτιση 'μαύρης λίστας'. Απαγόρευση, δηλαδή, διενέργειας επιχειρηματικών

δραστηριοτήτων με επιχειρήσεις που εμπορεύονται ή έχουν συναλλαγές με τη χώρα –στόχο της οικονομικής διπλωματίας

ζ) επιβολή ποσοτώσεων τόσο για τις εισαγωγές όσο για τις εξαγωγές προς και από τις χώρες στόχοι της οικονομικής διπλωματίας.

η) άρνηση αδειοδότησης εισαγωγής ή εξαγωγής συγκεκριμένων αγαθών από και προς των κρατών στόχων της οικονομικής διπλωματίας

θ) ντάμπινγκ. Εκούσια πώληση αγαθών στο εξωτερικό σε τιμές χαμηλότερης του κόστους παραγωγής τους

ι) αποκλειστική αγορά πρώτων υλών και αγαθών από τρίτες χώρες για να μην είναι σε θέση να τις αγοράσει η χώρα στόχος της οικονομικής διπλωματίας.

Τα κυριότερα αρνητικά οικονομικά μέσα κεφαλαιακού χαρακτήρα είτε με επιβολή είτε με την απειλή επιβολής είναι :

ια) πάγωμά περιουσιακών στοιχείων, κατάσχεση και άρνηση πρόσβασης σε τραπεζικούς λογαριασμούς καθώς και σε άλλα χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία της χώρας- στόχου

ιβ) έλεγχος εισαγωγών ή/και εξαγωγών. Περιορισμοί στο ποιος μπορεί να εισάγει ή και να εξάγει κεφάλαιο στη ή από τη χώρα καθώς και περιορισμοί στο ύψος των κεφαλαίων αυτών

ιγ) μείωση ή και ανάκληση της χορήγησης πιστώσεων για βοήθεια καθώς και τερματισμό ή επιβράδυνση της μεταβίβασης χρηματοδοτικών πόρων προς τη χώρα –στόχο.

ιδ) απαλλοτρίωση των περιουσιακών στοιχείων και δήμευση της περιουσίας που ανήκουν στη χώρα στόχο της οικονομικής διπλωματίας

ιε) επιβολή δυσμενών φορολόγησης των περιουσιακών στοιχείων της χώρας- στόχου

ιστ) παρακράτηση ή και κατάργηση εισφορών σε διεθνείς οργανισμούς ή καθυστέρηση των οφειλών αυτών με στόχο τη μεταβολή της πολιτικής των διεθνών αυτών οργανισμών

Πηγή: Baldwin (1985: 41-42)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Βαληγάκης Γιάννης, (1991), *Η Ευρωπαϊκή πολιτική και αμυντική συνεργασία: Η Ελλάδα απέναντι στη νέα Ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική*, Παπαζήσης.

- Βλάχος, Άγγελος, (2012), «*Θουκυδίδου: Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου*», Εκδόσεις Εστία.
- Βέργος, Κώστας, (2004), «*Μία ή δύο Ουκρανίες*», Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων, Γεωστρατηγική, τετραμηνιαία επιθεώρηση, Σεπτέμβριος- Δεκέμβριος, τεύχος 6, σελ. 227-239.
- Hague, Rod και Harrop Martin, (2011), *Συγκριτική πολιτική και διακυβέρνηση*, Κριτική.
- Ηρακλείδης, Αλέξης, Κωστάκος, Γιώργος και Φραγκονικολόπουλος, Χρήστος, (1994), *Διεθνείς διενέξεις αντιμετώπιση επίλυση*, Σιδέρης.
- Κουλουμπής, Θεόδωρος, (1995), *Διεθνείς Σχέσεις, Εξουσία και Δικαιοσύνη*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Μανώλη, Παναγιώτα, (2014), *Ποιος έχασε (σ)το Κίεβο;*, ELIAMEP Briefing Notes, no. 30.
- Νέος Αγών, (2015), *Το χειρότερο έχει περάσει*, Καθημερινή Εφημερίδα, , φύλλο 107, Καρδίτσα.
- Nugent, Neil, (2012), *Πολιτική και διακυβέρνηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, Σαββάλας, Γ' πλήρως αναθεωρημένη έκδοση.
- Παπαστάμκος Κ. Γεώργιος, (1990), *Διεθνείς Οικονομικές Κυρώσεις*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή.
- Πάπυρος, (2000), *Εγκυκλοπαίδεια Larousse, Britannica*, Πάπυρος, том. 56^{ος}.
- Πλατιάς, Αθανάσιος, (1995), *Το νέο διεθνές σύστημα. Ρεαλιστική Προσέγγιση διεθνών σχέσεων*, Παπαζήση.
- Τσακίρης, Θεόδωρος, (2004), «*Ουκρανία: Γεωπολιτικές και ενδοσυστημικές παράμετροι των πρόσφατων εκλογών*», Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων, Γεωστρατηγική, τετραμηνιαία επιθεώρηση, Σεπτέμβριος- Δεκέμβριος, τεύχος 6, σελ. 91-104.
- Τσαρδανίδης, Χαράλαμπος, (2008), *Η διεθνής οικονομία στον 21^ο Αιώνα. Προς την παγκοσμιοποίηση ή προς την κυριαρχία των περιφερειακών συνεργασιών*, Οικονομική Διπλωματία, Εισήγηση στο Γ' Πανελλήνιο Συνέδριο Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας, Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.

Ξενόγλωσση

- Al- Sowatel, Dina, (1999), *Target Types and the efficacy of economic sanctions*, Rice University, Houston, Texas.
- Baldwin, David, (1985), *Economic Statecraft*, Princeton, Princeton University Press.
- Baldwin, David, (1999- 2000), *The Sanctions Debate and the Logic of Choice*, International Security, vol. 24 no. 3, p. 80-107.

- Chan, Steve and Drury, A. Cooper, (2000), *Sanctions as Economic Statecraft: Theory and Practice*, St. Martin's, New York.
- Council of the European Union, (2012), *Guidelines on implementation and evaluation of restrictive measures (sanctions) in the framework of the EU Common Foreign and Security Policy*, PESC 716.
- Cortright, David & Lopez, George, (2002), *Introduction: Assessing Smart Sanctions: Lessons from the 1990s*, Targeting Economic Sanctions, Rowman & Littlefield Publishers, UK, p. 1-22.
- Daoudi, M. S., and M. S. Dajani, (1983), *Economic sanctions: Ideal and experience*. Routledge, Boston.
- Doxey, Margaret, P., (1980), *Economic Sanctions and International Enforcement*, 2nd ed., Oxford University Press, New York.
- Doxey, Margaret P., (1996), *International Sanctions in Contemporary Perspective*, 2nd ed., St. Martin's Press, New York.
- Drezner, Daniel W., (2003), *How Smart are Smart Sanctions?*, International Studies Review, vol. 5.
- Drezner, Daniel W., (1999), *The sanctions paradox: Economic statecraft and international Relations*, Cambridge University press, New York.
- Galtung, Johan, (1967), *On the Effects of International Economic Sanctions*, World Politics, vol. 19.
- Giumelli, Francesco and Ivan, Paul, (2013), *The effectiveness of EU sanctions An analysis of Iran, Belarus, Syria and Myanmar (Burma)*, European Policy center Issue paper no. 76.
- Gray, Colin., (1999), *Modern Strategy*, Oxford, Oxford University Press
- Haukkala, H, (2008), *Multi-Causal Social Mechanisms and the Study of International Institutionalisation: The Case of EU-Russia Strategic Partnership*, University of Turku, Turku, p. 185–186.
- Hovi, Jon, Huseby, Robert and Detlef, Sprinz, (2005), *When do (imposed) economic sanctions work?* World Politics, vol. 57, p. 479-499.
- Hufbauer, G.C., Elliott, K.A., Cyrus, T., and Winston, E., (1997), *US Economic sanctions: Their impact on trade, jobs, and wages*, Institute for International Economics, Washington.
- Hufbauer, Gary Clyde, Schott, Jeffery J., and Elliot, Kimberly Ann, (1990), *Economic Sanctions Reconsidered: History and Current Policy*, 2nd ed., Institute of International Economics, Washington.
- Jansen, Jeroen, (2015), *EU sanctions against Russia: New targets and state of play*, DLA.

- Karpowicz, Stanislav-Secieru, & Jarosław, Ówiek, (2015), *Sanctions and Russia*, The Polish Institute of International affairs.
- Knorr, Klaus, (1975), *The Power of Nations: The Political Economy of International Relations*, University of California.
- Kreutz, Joakim, (2005), *Hard Measures by Soft Power? Sanctions Policy of the European Union*, Bonn International Centre for Conversion, discussion paper no. 45.
- Leenders, Leander, (2014), *EU Sanctions: A relevant foreign policy tool?*, College of Europe, EU diplomacy paper, vol.3.
- Liberman, Peter, (1996), *Trading with the Enemy: Security and Relative Economic Gains*, International Security, vol. 21, no. 1.
- Lindsay, James, M., (1986), *Trade sanctions as policy instruments: A Re-Examination*, International Studies Quarterly, vol. 30, no. 2, p.153-173.
- Lopez, George, A. and Cortright, David, (1995), *The sanctions era: An alternative to military intervention*, The Fletcher forum, p. 65-85.
- Mack, A. and Kahn, A., (2000), The Efficacy of UN Sanctions, *Security Dialogue*, vol. 31, no. 3, p. 279-292.
- Marinov, Nikolay, (2005), *An Elusive Statistic: Estimating the Relationship Between Sanctions and Success*, UCLA International Institute.
- Martin, Lisa, (1992), *Coercive Cooperation: Explaining Multilateral Economic Sanctions*, Princeton University Press, Princeton, N.J.
- McGillivray, Fiona, and Allan C. Stam, (2004), *Political institutions, coercive diplomacy, and the duration of economic sanctions*, Journal of Conflict Resolution, vol. 48, no. 2, p. 154-172.
- Miyagawa, Makio, (1992), *Do Economic Sanctions Work?*, St. Martin's Press, New York.
- Morgan, T. Clifton, Bapat, Navin and Kobayshi, Yoshiharu, (2014), *Threat and imposition of economic sanctions 1945- 2005: Updating the TIES dataset*, Conflict Management and Peace Science vol. 31, p. 541-558.
- Morgan, T. Clifton, and Campbell, S., H., (1991), *Domestic structure, decisional constraints and war*, Journal of Conflict Resolution, vol. 35, p. 187-211.
- Nincic, Miroslav and Wallensteen, Peter, (1983), *Dilemmas of Economic Coercion: Sanctions in World Politics*, New York, Praeger.
- Pape, Robert A., (1997), *Why economic sanctions do not work*, International Security, vol. 22, no. 2.
- Pape, Robert A., (1998), *Why economic sanctions still do not work*, International Security, vol. 23, no.1.

- Portela, Clara, (2010), *European Union Sanctions and Foreign Policy*, Oxon, Routledge.
- Portela, Clara, (2014), *The EU's Use of 'Targeted' Sanctions: Evaluating Effectiveness*, CEPS.
- Prozorov, Sergei, (2006), *Understanding Conflict between Russia and the EU: The Limits of Integration*, Palgrave Macmillan, New York.
- Raik, Kristi, Helwig, Niklas and Jokela, Juha, (2014), *EU Sanctions against Russia. Europe brings a hard edge to its Economic Power*, The Finnish Institute of International Affairs, Briefing Paper 162.
- Rose R. (1999), *Living in an Antimodern society*, East European constitutional review, vol. 8, p. 68-75.
- Stern, Eve Jessica, (1994), *Moscow Meltdown: Can Russia Survive?* International Security.

Διαδικτυακοί Τόποι / Ιστοσελίδες

- Αριστείδου, Όλγα, (2014), *Το Ρωσικό Pivot στην Ανατολική Ασία*, Εξωτερική Πολιτική, Άμυνα, Ασφάλεια και Νοτιο-ανατολική Ευρώπη, Ινστιτούτο Διεθνών σχέσεων (Ι.Δ.Ι.Σ), Τομέας Ρωσίας, Ευρασίας και Νοτιοανατολικής Ευρώπης (ΤΟ.ΡΕ.Ν.Ε.), τεύχος 1, διαθέσιμο στη δ/ση <http://ceregreece.org/wp-content/uploads/2010/03/Deltio-November-2014.pdf>, [πρόσβαση 7 Απρ 2015].
- Bond, Ian, Odendahl, Christian & Ranklin, Jennifer, (2015), *Frozen: The politics and economics of sanctions against Russia*, Centre for European reform, διαθέσιμο στη δ/ση http://www.cer.org.uk/sites/default/files/publications/attachments/pdf/2015/frozen_sanctions-10787.pdf, [πρόσβαση, 20 Απρ 2015].
- Charlemagne, (2013), *Defenseless? : Austerity is hollowing out Europe's armies*, The Economist, διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.economist.com/blogs/charlemagne>, [πρόσβαση 5 Ιαν 2015].
- Γιαννακόπουλος, Βασίλης, (2015), *Ενεργειακή πολιτική της Ρωσίας*, Ελεύθερη Ζώνη, διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.elzoni.gr/html/ent/003/ent.44003.asp>, [πρόσβαση 8 Απρ 2015].
- Dreyer, Iana & Popescu, Nicu, (2014), *Do sanctions against Russia work?*, European Union Institute for Security Studies, Brief issue 35, διαθέσιμο στη δ/ση http://www.iss.europa.eu/uploads/media/Brief_35_Russia_sanctions.pdf, [πρόσβαση 1 Ιαν 2015]
- ECFR (European Council on Foreign Relations), (2014), *After the storm: next steps for the EU and Ukraine*, διαθέσιμο στη δ/ση

- http://www.ecfr.eu/blog/entry/after_the_storm_next_steps_for_the_eu_and_ukraine, [Πρόσβαση 11 Νοε 2014].
- EEAS, *Sanctions policy*, διαθέσιμο στη δ/ση http://eeas.europa.eu/cfsp/sanctions/index_en.htm, [πρόσβαση 21 Ιαν 2015].
- EEAS (1), (2014), *Overview of political relations, Delegation of the European Union to Ukraine*, European Union, External Action, διαθέσιμο στη δ/ση http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu_ukraine/political_relations/index_en.htm, [Πρόσβαση 21 Δεκ 2014].
- EEAS (2), (2014), *Fact Sheet EU- Ukraine relations*, European Union, External Action, διαθέσιμο στη δ/ση, http://eeas.europa.eu/statements/docs/2014/140514_02_en.pdf, [Πρόσβαση 11 Νοε 2014].
- Emerson, Michael, (2015), *Is there reason to hope for Minsk II?*, EU Foreign Policy, CEPS Commentaries, διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.ceps.eu/book/there-reason-hope-minsk-ii>, [πρόσβαση 23 Φεβ 2015].
- EuropeAid- Development and Cooperation, *Ukraine*, διαθέσιμο στη δ/ση, <https://ec.europa.eu/europeaid/node/358>, [Πρόσβαση 11 Νοε 2014].
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, (2014), *Υπάρχει ευρωπαϊκή προοπτική για την Ουκρανία;*, διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.elections2014.eu/el/top-stories/content/20140304TST37506/html/%CE%A5%CF%80%CE%AC%CF%81%CF%87%CE%B5%CE%B9-%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%89%CF%80%CE%B1%CF%8A%CE%BA%CE%A E-%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%BF%CF%80%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%A E-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%9F%CF%85%CE%BA%CF%81%CE%B1%CE%BD%CE%AF%CE%B1>, [Πρόσβαση 12 Νοε 2014].
- European Commission (1), (2014), *Ukraine: EU boosts humanitarian assistance and recovery aid to €32 million*, Press release, διαθέσιμο στη δ/ση http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-1660_en.htm, [Πρόσβαση 11 Νοε 2014].
- European Commission (2), *EU-Ukraine Deep and Comprehensive Free Trade Area*, διαθέσιμο στη δ/ση http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/april/tradoc_150981.pdf, [Πρόσβαση 11 Νοε 2014].
- European Commission (3), *Eastern Partnership*, διαθέσιμο στη δ/ση http://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/faq-support-package-ukraine-20140806_en.pdf, [Πρόσβαση 12 Νοε 2014].

- European Commission (4), *Annex 1 - Annual Action Programme 2012 for Ukraine, part 2*, διαθέσιμο στη δ/νση http://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/aap-financing-ukraine-p1-af-20121205_en.pdf, [Πρόσβαση 12 Νοε 2014].
- European Commission (5), *Humanitarian Aid and Civil Protection, Ukraine*, διαθέσιμο στη δ/νση <http://ec.europa.eu/echo/en/where/europe-and-caucasus/ukraine>, [Πρόσβαση 12 Νοε 2014].
- European Commission (6), *Trade*, διαθέσιμο στη δ/νση <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/ukraine/>, [Πρόσβαση 21 Δεκ 2014].
- European Commission (7), (2014), *European Commission's support to Ukraine*, Memo, διαθέσιμο στη δ/νση [http://europa.eu/rapid/press-release MEMO-14-159_en.htm?locale=FR](http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-159_en.htm?locale=FR), [Πρόσβαση 21 Δεκ 2014].
- European Commission (8), (2008), *Sanctions or restrictive measures*, διαθέσιμο στη δ/νση http://eeas.europa.eu/cfsp/sanctions/docs/index_en.pdf, [Πρόσβαση 21 Ιαν 2015].
- European Neighborhood Watch, (2015), *Crises in the neighborhood should push CSDP forward*, CEPS Issue 113, διαθέσιμο στη δ/νση http://www.ceps.eu/system/files/simplenews/2011/05/NWatch113_final.pdf, [πρόσβαση 5 Μαρ 2015].
- European Union, *Sanctions or restrictive measures*, European External Action, διαθέσιμο στη δ/νση http://eeas.europa.eu/cfsp/sanctions/index_en.htm, [Πρόσβαση 22 Φεβρουαρίου 2015].
- Fortunegreece, (2014), *Πλήρες εμπόργκο στις εισαγωγές από την Ρωσία*, Fortunegreece, διαθέσιμο στη δ/νση <http://www.fortunegreece.com/article/plires-empargko-stis-isagoges-apo-tin-rosia/>, [πρόσβαση 1 Μαρ 2015].
- Georgieva, Antoniya, (2009), *A critical assessment of EU-Russia relations: Conflict, Competition, or Consensus?*, University of North Carolina, Chapel Hill, διαθέσιμο στη δ/νση <https://cdr.lib.unc.edu/indexablecontent/uuid:6813d6c2-6e38-449f-974a-f253ccef5809>, [πρόσβαση 2 Απρ 2015].
- Giumelli, Francesco, (2015), *Sanctioning Russia: the right questions*, European Union Institute for Security Studies, διαθέσιμο στη δ/νση, <http://www.iss.europa.eu/publications/detail/article/sanctioning-russia-the-right-questions/>, [πρόσβαση 12 Φεβ 2015].
- Gomart, Thomas, (2008), *EU-Russia Relations, Toward a Way Out of Depression*, Center for Strategic and International Studies, διαθέσιμο στη δ/νση

- <http://csis.org/files/media/csis/pubs/080701-gomart-eu-russia.pdf> [Πρόσβαση, 2 Φεβ 2015].
- Hellenic F.I.U, *Κυρώσεις για την Ουκρανία*, διαθέσιμο στη δ/ση http://www.hellenic-fiu.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=129%3A2014-03-06-12-28-24&catid=1%3Alatest-news&lang=el, [πρόσβαση 3 Μαρ 2015].
- House of Lords, (2015), *The EU and Russia: before and beyond the crisis in Ukraine*, The European Union Committee, Paper 115, London, διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld201415/ldselect/lducom/115/115.pdf>, [πρόσβαση 25 Απρ 15].
- Ivan, Paul, (2004), *EU's sanctions against Russia –The need for clear goals*, European policy center, διαθέσιμο στη δ/ση http://www.epc.eu/documents/uploads/pub_4285_eu_s_sanctions_against_russia.pdf, πρόσβαση [04 Ιαν 2015].
- Jego, Marie, (2008), *Στη Ρωσία ο κρατικός έλεγχος επιστρέφει από το παράθυρο, «Βοήθημα» 130 δις. ευρώ με αντάλλαγμα μετοχές στους χρεωμένους μεγάλους ομίλους*, Το Βήμα, διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.tovima.gr/finance/finance-international-news/article/?aid=246530>, [πρόσβαση 7 Απρ 2015].
- Kacewicz, Michael, (2015), *A Final Interview With Boris Nemtsov*, Newsweek, διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.newsweek.com/2015/03/13/final-interview-boris-nemtsov-310392.html>, [πρόσβαση 9 Απρ 2015].
- Keck, Zachary, (2014), *Putin approves sale of S-400 to China*, The Diplomat, διαθέσιμο στη δ/ση <http://thediplomat.com/2014/04/putin-approves-sale-of-s-400-to-china/>, [πρόσβαση 21 Μαρ 2015].
- Κέντρο Ρωσίας, (2014), *Τι επιδιώκει η Ρωσία στην Κριμαία, Κέντρο Ρωσίας, Ευρασίας και Νοτιο-ανατολικής Ευρώπης*, διαθέσιμο στη δ/ση <http://ceregreece.org/%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE/%CF%84%CE%B9-%CE%B5%CF%80%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CF%8E%CE%BA%CE%B5%CE%B9-%CE%B7-%CF%81%CF%89%CF%83%CE%AF%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%BA%CF%81%CE%B9%CE%BC%CE%B1%CE%AF%CE%B1/>, [πρόσβαση 26 Μαρ 2015].
- Kimbal, Spencer, (2014), *Bound by treaty: Russia, Ukraine and Crimea*, Deutse Welle, διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.dw.de/bound-by-treaty-russia-ukraine-and-crimea/a-17487632>, [πρόσβαση 5 Απρ 2015].

- Khlebnikov, Alexey, (2014), *Everything you need to know about Western sanctions against Russia*, Russia-direct, διαθέσιμο στη δ/νση, <http://www.russia-direct.org/things-you-need-know-about-western-sanctions-against-russia#explanation-7>, [πρόσβαση 18 Μαϊ 2015].
- Kramer, Andrew, (2013), *Russians Selectively Blocking Internet*, NY Times, διαθέσιμο στη δ/νση http://www.nytimes.com/2013/04/01/technology/russia-begins-selectively-blocking-internet-content.html?_r=1, [πρόσβαση 6 Απρ 2015].
- Kofman, Michael, (2015), *Μην αμφισβητείτε την ανακωχή. Το Μινσκ II θα μπορούσε να παγώσει τις συγκρούσεις στην Ουκρανία*, Foreign Affairs, διαθέσιμο στη δ/νση <http://foreignaffairs.gr/articles/70197/michael-kofman/min-amfisbiteite-tin-anakoxi?page=show>, [πρόσβαση 1 Απρ 2015].
- Konioukof, Oleg, (2014), *Πούτιν στο Πεκίνο: Η Ρωσία στρέφεται προς Ανατολάς*, Η Σύγχρονη Ρωσία, διαθέσιμο στη δ/νση http://gr.rbth.com/international/2014/11/10/poytin_sto_pekino_i_rosia_strefetai_pro_anatola_33665.html, [πρόσβαση 3 Απρ 2015].
- Κοπά, Μαριλένα, *Παρέμβαση στην Ολομέλεια του Ε.Κ. για την κρίση στην Ουκρανία*, διαθέσιμο στη δ/νση <http://www.marilenakoppa.gr/na-min-epanalavoume-ta-lathi-pou-kaname-sta-valkania-ti-dekaetia-1990-ke-stin-oukrania/>, [Πρόσβαση 11 Νοε 2014].
- Κωστόπουλος Ευθύμιος, (2008), *Οι κυρώσεις ως εργαλείο πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, διαθέσιμο στη δ/νση, http://www.proeuro.gr/articles.php?artid=2904&lang=1&catpid=2#_ftn1, [πρόσβαση 1 Φεβ 2015].
- Lavrov, Sergey, (2014), *Russia cannot lose Ukraine*, TAAS, Russian news agency, διαθέσιμο στη δ/νση <http://tass.ru/en/russia/755207>, [πρόσβαση 2 Φεβ 2015].
- Lester, Maya and O’Kane Michael, (2014), *Initial Imposition of EU sanctions & Subsequent Amendments*, European sanctions, Διαθέσιμο στη δ/νση <http://europeansanctions.com/eu-sanctions-in-force/russia/>, [πρόσβαση 01 Φεβ 2015].
- Litovkin, Nikolai, (2014), *Πούτιν: Ωρα για μια πραγματικά νέα παγκόσμια τάξη πραγμάτων*, Η Σύγχρονη Ρωσία, διαθέσιμο στη δ/νση http://gr.rbth.com/international/2014/10/29/poytin_ora_gia_mia_pragmatika_nea_pagkosmia_taksi_pragmaton_33449.html, [πρόσβαση 5 Απρ 2015].
- Longstreet, JD, (2014), *War is Coming!*, American clarion, διαθέσιμο στη δ/νση <http://www.americanclarion.com/war-coming-30331>, [πρόσβαση, 17 Μαϊ 2015].
- Lukyanov, Fyodor, (2014), *Russia's compass swings towards China*, The Kompas, διαθέσιμο στη δ/νση

- <http://www.telegraph.co.uk/sponsored/rbth/opinion/8865100/Russian-China-relations.html>, [πρόσβαση 2 Απρ 2015].
- Lukyanov, Fyodor (2), (2014), *Το παλιό μοντέλο σχέσεων Ρωσίας - ΕΕ πέθανε*, Η Σύγχρονη Ρωσία, διαθέσιμο στη δ/ση http://gr.rbth.com/opinion/2014/10/15/to_palio_montelo_sxeseon_rosia_ee_pethane_33209.html, [πρόσβαση 3 Απρ 2015].
- Makarychev, Andrey, (2014), *Russia, Ukraine and the Eastern Partnership: From Common Neighborhood to Spheres of Influence?*, Turkish insight, vol. 16, no. 3, p. 181-199, διαθέσιμο στη δ/ση https://www.academia.edu/8852870/Turkish_Insight, [πρόσβαση 6 Απρ 2015].
- Mark, Leonard and Popescu, Nicu, (2007), *A Power Audit of EU-Russia Relations*, Cambridge, London: European Council on Foreign Relations, διαθέσιμο στη δ/ση (http://ecfr.3cdn.net/1ef82b3f011e075853_0fm6bphgw.pdf). [Πρόσβαση 02 Ιαν 2015].
- McKenzie, Fi, (2003), *Are economic sanctions effective without the threat of military intervention?*, United Kingdom, διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.tigweb.org/youth-media/panorama/article.html?ContentID=2454>, [Πρόσβαση 7 Νοε 2014].
- Mearsheimer John, (2014), *Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault*, Foreign Affairs, διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.foreignaffairs.com/articles/141769/john-j-mearsheimer/why-the-ukraine-crisis-is-the-west-s-fault>, [πρόσβαση 3 Απρ 2015].
- Μήλεση, Διονυσία, (2012), *Το νομικό και θεσμικό πλαίσιο επιβολής περιοριστικών μέτρων από την Ευρωπαϊκή Ένωση*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Σχολή Νομικών, Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών Τμήμα Νομικής Τομέας Διεθνών Σπουδών, μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης, διαθέσιμο στη δ/ση <http://invenio.lib.auth.gr/record/133794/files/GRI-2014-11840.pdf?version=1>, [πρόσβαση 7 Μαρ 2015].
- Moravcsik, Andrew, (2012), *Η Ευρώπη μετά την κρίση. Πώς μπορεί να διατηρηθεί το κοινό νόμισμα*, Foreign Affairs, Hellenic edition, διαθέσιμο στη δ/ση, <http://www.foreignaffairs.gr/articles/68863/andrew-moravcsik/i-eyropi-meta-tin-krisi>, [Πρόσβαση 22 Δεκ 2014].
- Moscow Times, (2014), *Russia Inflation Tops 11% in 2014*, The Moscow Times, διαθέσιμο στη δ/ση, <http://www.themoscowtimes.com/article.php?id=514182>, [πρόσβαση 14 Απρ 2015].
- Μούσης, Νίκος, *Ευρωπαϊκή πολιτική γειτονίας*, διαθέσιμο στη δ/ση http://europedia.moussis.eu/books/Book_2/7/25/04/?lang=gr&all=1&s=1&e=10, [Πρόσβαση 12 Νοε 2014].

- Mpopost, (2013), *Americans Still Oppose Military Intervention in Syria*, Media and public opinion post, διαθέσιμο στη δ/νση <http://www.mpopost.com/aid-for-syria-what-should-the-us-contribute-1713>, [πρόσβαση 10 Απρ 2015].
- Mpopost, (2014), *Younger People Don't Want Military Intervention in Ukraine*, Media and public opinion post, διαθέσιμο στη δ/νση <http://www.mpopost.com/younger-people-dont-want-military-intervention-in-ukraine-2936>, [πρόσβαση 10 Απρ 2015].
- Mpopost2, (2014), *What should the US do about the crisis in the Ukraine?*, Media and public opinion post, διαθέσιμο στη δ/νση <http://www.mpopost.com/americans-support-military-intervention-against-isis-but-not-ukraine-or-syria-2909>, [πρόσβαση 10 Απρ 2015].
- Mueller, J., and K. Mueller (1999), "Sanctions of Mass Destruction", *Foreign Affairs*, vol. 78, no. 3, διαθέσιμο στη δ/νση <http://www.foreignaffairs.com/articles/55009/john-mueller-and-karl-mueller/sanctions-of-mass-destruction>, [πρόσβαση 24 Φεβ 2015].
- Newsdesk, (2015), *Η Μόσχα διαμεύδει ότι ρωσικές δυνάμεις επιχειρούν στην Ουκρανία*, ΣΚΑΙ, διαθέσιμο στη δ/νση http://www.skai.gr/news/world/article/264494/i-mosha-diapseudei-oti-rosikes-dunameis-epiheiroun-stin-oukrania/#disqus_thread, [πρόσβαση 6 Μαρ 2015].
- Ευλιά, Σοφία, 2014, *Η Ετήσια Ομιλία του Πούτιν στην Δούμα*, Εξωτερική Πολιτική, Άμυνα, Ασφάλεια και Νοτιο-ανατολική Ευρώπη, Ινστιτούτο Διεθνών σχέσεων (Ι.Δ.Ι.Σ), Τομέας Ρωσίας, Ευρασίας και Νοτιοανατολικής Ευρώπης (ΤΟ.ΡΕ.Ν.Ε.), τεύχος 1, διαθέσιμο στη δ/νση <http://ceregreece.org/wp-content/uploads/2010/03/Deltio-December-foreignpolicy2014.pdf>, [πρόσβαση 7 Απρ 2015].
- ΟΗΕ, (2004), *Ένας ασφαλέστερος κόσμος, η κοινή μας ευθύνη*, Έκθεση της επιτροπής υψηλού επιπέδου του Γ.Γ. του ΟΗΕ, για τις απειλές, προκλήσεις και αλλαγές, διαθέσιμο στη δ/νση http://www.unric.org/html/greek/pdf/MoreSecureWorld_Greek.pdf, [πρόσβαση 12 Ιαν 2015].
- Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, (2014), *Report on the human rights situation in Ukraine*, διαθέσιμο στη δ/νση http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/OHCHR_sixth_report_on_Ukraine.pdf, [πρόσβαση 1 Φεβ 2015].
- Οσάντι, Στάνισλαβ, (2015), *EE- Ρωσία- Ουκρανία*, Η σημερινή, διαθέσιμο στη δ/νση <http://www.sigmalive.com/simerini/analiseis/224622/ee-rosia-oukrania>, [πρόσβαση 22 Απρ 2015].
- Ο'Sullivan, Megan, (2014,) *Why aren't sanctions stopping Putin?*, The daily beast, διαθέσιμο στη δ/νση, <http://www.thedailybeast.com/articles/2014/05/13/why-aren-t-sanctions-stopping-putin.html>, [πρόσβαση 12 Ιαν 2015].

- Παναγιωτόπουλος, Βασίλειος, (2014), *Εκλογές στις Ανατολικές Επαρχίες της Ουκρανίας Donetsk και Luhansk*, Εξωτερική Πολιτική, Άμυνα, Ασφάλεια και Νοτιο-ανατολική Ευρώπη, Ινστιτούτο Διεθνών σχέσεων (Ι.Δ.Ι.Σ), Τομέας Ρωσίας, Ευρασίας και Νοτιοανατολικής Ευρώπης (ΤΟ.ΡΕ.Ν.Ε.), τεύχος 1, διαθέσιμο στη δ/ση <http://ceregreece.org/wp-content/uploads/2010/03/Deltio-December-foreignpolicy2014.pdf>, [πρόσβαση 7 Απρ 2015].
- Παναγιωτόπουλος, Βασίλειος, (2015), *Εξελίξεις στην Ουκρανική κρίση από 20/12 έως τα τέλη Ιανουαρίου*, Εξωτερική Πολιτική, Άμυνα, Ασφάλεια και Νοτιο-ανατολική Ευρώπη, Ινστιτούτο Διεθνών σχέσεων (Ι.Δ.Ι.Σ), Τομέας Ρωσίας, Ευρασίας και Νοτιοανατολικής Ευρώπης (ΤΟ.ΡΕ.Ν.Ε.), τεύχος 1, διαθέσιμο στη δ/ση <http://ceregreece.org/wp-content/uploads/2010/03/Deltio-January-2015-fp.pdf>, [πρόσβαση 7 Απρ 2015].
- Paul, Amanda, (2014), *Russia-Ukraine and the need for Unity of Purpose*, Eu Observer, διαθέσιμο στη δ/ση <http://blogs.euobserver.com/paul/>, [πρόσβαση 5 Φεβ 2015].
- Popescu, Nicu, (2014), *Do sanctions on Russia work?*, EU Observer, διαθέσιμο στη δ/ση <http://blogs.euobserver.com/popescu/2014/12/16/do-sanctions-on-russia-work/#more-1746>, [πρόσβαση 6 Φεβ 2015].
- Portela, Clara, (2015), *The EU: a true peace actor*, Peace in progress, No 23, διαθέσιμο στη δ/ση http://www.icip-perlapau.cat/numero23/articles_centrales/article_central_3/, [πρόσβαση 25 Μαϊ 2015].
- Raik, Kristi, Helwig, Niklas and Jokela, Juha, (2014), *EU sanctions against Russia*, FIIA Briefing paper 162, διαθέσιμο στη δ/ση http://www.fiia.fi/en/publication/450/eu_sanctions_against_russia/, [πρόσβαση 21 Μαρ 2015].
- Reid, H. Robert, (2012), *Economic sanctions: A popular alternative to armed conflict with mixed results*, Lubbockonline, Διαθέσιμο στη δ/ση <http://m.lubbockonline.com/filed-online/2012-08-14/economic-sanctions-popular-alternative-armed-conflict-mixed-results#gsc.tab=0>, [πρόσβαση 12 Φεβ 2015].
- Rettman, Andrew, (2015), *Russia finds few friends in EU sanctions talks*, EU Observer, διαθέσιμο στη δ/ση <https://euobserver.com/foreign/127287>, [πρόσβαση 13 Φεβ 2015].
- Rettman, Andrew (2), (2015), *Obama: Russian aggression is strategic failure*, EU Observer, διαθέσιμο στη δ/ση <https://euobserver.com/foreign/127313>, [πρόσβαση 14 Φεβ 2015].
- Rettman, Andrew (3), (2015), *Cyprus praises Russia, lets in warships*, EU Observer, διαθέσιμο στη δ/ση <https://euobserver.com/foreign/127801>, [πρόσβαση 29 Φεβ 2015].
- Rogers, Elizabeth, S., (1996), *Using Economic Sanctions to Prevent Deadly Conflict*, Belfer Center for Science and International Affairs Discussion Paper 96-02, διαθέσιμο στη δ/ση

- http://belfercenter.ksg.harvard.edu/publication/2852/using_economic_sanctions_to_prevent_deadly_conflict.html, [πρόσβαση 7 Μαρ 2015].
- Schmitt, Olivier, (2012), *Thinking strategically about sanctions: a research agenda*, IRSEM, Paris Papers, no. 4, διαθέσιμο στη δ/νση http://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0CCoQFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.defense.gouv.fr%2Fcontent%2Fdownload%2F158181%2F1626424%2Ffile%2FParis%2520Papers%2520n%25C2%25B04.pdf&ei=xcAqVf2CIsXdav-kgPAL&usg=AFQjCNFh9lk6HFNwdqmljYMWZTWq-NK_Fw&sig2=RvnWuUAtPsoOUCTI6CNs0Q, [πρόσβαση 3 Μαρ 2015].
- Soldatkin, Vladimir, (2014), *Under Putin's Gaze, Gazprom Starts Mega-Pipeline to China*, Reuters, διαθέσιμο στη δ/νση <http://uk.reuters.com/article/2014/09/01/uk-russia-gazprom-china-idUKKBN0GW2CH20140901>, [πρόσβαση 3 Φεβ 2015].
- Σπάθη, Μαρία, (2014), *Η παραίνεση Soros στο ρώσο-ουκρανικό ζήτημα*, Εξωτερική Πολιτική, Άμυνα, Ασφάλεια και Νοτιο-ανατολική Ευρώπη, Ινστιτούτο Διεθνών σχέσεων (Ι.Δ.Ι.Σ), Τομέας Ρωσίας, Ευρασίας και Νοτιοανατολικής Ευρώπης (ΤΟ.ΡΕ.Ν.Ε.), τεύχος 1, διαθέσιμο στη δ/νση <http://ceregreece.org/wp-content/uploads/2010/03/Deltio-November-2014.pdf>, [πρόσβαση 7 Απρ 2015].
- TAAS, (2014), *Infographics*, Russian news agency, διαθέσιμο στη δ/νση <http://tass.ru/en/infographics/7260>, [πρόσβαση 6 Φεβ 2015].
- The Times of London, (2014), *Europe's Buiseness with Russia*, διαθέσιμο στη δ/νση <http://www.scoopnest.com/user/thetimes/492210374330949634>, [πρόσβαση 1 Απρ 2015].
- Τσακίρη, Λίνα, *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία Έρευνας*, διαθέσιμο στη δ/νση <http://dpms.csd.auth.gr/stuff/eis-meth-er.pdf>, [πρόσβαση 15 Μαί 2015].
- Υπουργείο Εξωτερικών, (2015), *Γενικά χαρακτηριστικά της Ρωσίας*, Γενική Γραμματεία διεθνών οικονομικών σχέσεων και αναπτυξιακής συνεργασίας, διαθέσιμο στη δ/νση <http://www.agora.mfa.gr/agora/images/docs/rad3D966%CE%A3%CE%A5%CE%9D%CE%9F%CE%A0%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%97%20%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%9F%CE%A5%CE%A3%CE%99%CE%91%CE%A3%CE%97%20%CE%A4%CE%97%CE%A3%20%CE%A7%CE%A9%CE%A1%CE%91%CE%A3%20%CE%92%CE%91%CE%A3%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%99%20%CE%9F%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%9D%CE%9F%CE%9C%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%99%20%CE%94%CE%95%CE%99%CE%9A%CE%A4%CE%95%CE%A3.pdf>, [πρόσβαση 8 Απρ 2015].

- US energy information administration, (2013), *Russia overview*, διαθέσιμο στη δ/νση <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=RS&trk=m>, [πρόσβαση 6 Απρ 2015].
- Vaux, Pierre, (2015), *Putin's Next Prize in Eastern Ukraine. Look at the map: Mariupol is next to fall*, Foreign Policy, διαθέσιμο στη δ/νση <http://foreignpolicy.com/2015/03/02/putins-next-prize-eastern-ukraine-mariupol/>, [πρόσβαση 6 Μαρ 2015].
- Vercueil, Julien, (2014), *The impact of sanctions on the Russian economy. Assessing the consequences of the Ukrainian conflict*, Note from the Observatoire franco-russe, no. 9, διαθέσιμο στη δ/νση, http://www.researchgate.net/publication/268815861_The_impact_of_sanctions_on_the_Russian_economy_Assessing_the_consequences_of_the_Ukrainian_conflict, [πρόσβαση 3 Μαρ 2015].
- Watson Institute, (2004), *Background paper on Targeted Sanctions*, Targeted financial sanctions project Watson Institute for international studies Brown University, for the workshop on United Nations Sanctions, διαθέσιμο στη δ/νση http://www.watsoninstitute.org/pub/Background_Paper_Targeted_Sanctions.pdf, [Πρόσβαση 6 Απρ 2015].
- White & case, (2014), *New EU Russia sanctions*, διαθέσιμο στη διεύθυνση <http://www.whitecase.com/alerts/092014/new-eu-russia-sanctions-ban-on-oil-project-services/#.VOytTi7QdWA>, [πρόσβαση 20 Φεβ 2015].
- Wikipedia, (2015), *2014–15 Russian financial crisis*, διαθέσιμο στη δ/νση http://en.wikipedia.org/wiki/2014%E2%80%9315_Russian_financial_crisis, [πρόσβαση 19 Φεβ 2015].
- Wilson, Andrew, (2015), *Ukraine's economic pressures*, European Council of foreign relations, διαθέσιμο στη δ/νση http://www.ecfr.eu/article/commentary_ukraines_economic_pressures3008, [πρόσβαση 29 Απρ 2015].
- Zachmann, Georg, (2014), *The cost of escalating sanctions on Russia, over Ukraine and Crimea*, διαθέσιμο στη δ/νση <http://www.bruegel.org/nc/blog/detail/article/1279-the-cost-of-escalating-sanctions-on-russia-over-ukraine-and-crimea/>, [πρόσβαση 21 Φεβ 2015].
- Zuesse, Eric, (2015), *Ukrainian Government: "No Russian Troops Are Fighting Against Us". Sanctions against Russia based on Falsehoods*, διαθέσιμο στη δ/νση <http://www.globalresearch.ca/ukrainian-government-no-russian-troops-are-fighting->

[against-us-sanctions-against-russia-based-on-falshoods/5428523](https://www.bbc.com/news/world-us-canada-308523), [πρόσβαση 5 Μαρ
2015].